

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЧОХРІЙ ВІКТОРІЯ СТЕПАНІВНА

УДК 342.9 : 347.615] (477) (043)

ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ

081 – Право

08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Чохрій В. С.

Науковий керівник –
Баїк Оксана Іванівна,
доктор юридичних наук, професор

Львів – 2025

АНОТАЦІЯ

Чохрій В. С. Адміністративно-правові засади відповідальності за несплату аліментів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2025.

Дисертація є одним з небагатьох в українській правовій науці комплексним і системним дослідженням адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів.

У дисертації представлено загальнотеоретичні аспекти адміністративної відповідальності за несплату аліментів, проведено адміністративно-процесуальну характеристику цього виду відповідальності, згруповано проблеми, які перешкоджають розвитку адміністративного законодавства України щодо відповідальності за несплату аліментів, та окреслено шляхи їх усунення, зокрема й з огляду на зарубіжний досвід.

Проаналізовано наукові підходи до розуміння генези адміністративної відповідальності за несплату аліментів та запропоновано виокремити три періоди становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів на теренах України: I період – від Київської Русі до 1917 року, що характеризується появою й формуванням аліментних правовідносин як таких; II період – від 1917-го до 1991 року, який характеризується становленням і розвитком відповідальності за несплату аліментів; III період – від 1991 року і до сьогодні, для якого вже характерне законодавче закріплення адміністративної відповідальності за несплату аліментів, постійне виявлення прогалин і вдосконалення законодавства щодо притягнення боржника до відповідальності за несплату аліментів. Підкреслено, що адміністративна відповідальність за несплату аліментів є доволі новим заходом й ефективним методом стимулювання боржників до сплати аліментів, та попри свою ефективність потребує перегляду, усунення законодавчих прогалин і вдосконалення законодавства.

Розглянуто теоретико-правове підґрунтя адміністративної відповідальності за несплату аліментів. У дисертації запропоновано авторське розуміння поняття адміністративної відповідальності за несплату аліментів, а саме, визначено її як систему заходів державного примусу, що застосовуються за невиконання особою аліментних зобов'язань з метою стимулювати боржника виконувати обов'язок зі сплати аліментів та запобігти подальшим правопорушенням.

Зауважено, що адміністративна відповідальність за несплату аліментів характеризуються низкою ознак, що відрізняють її від інших видів відповідальності: пріоритетність суспільних відносин; особливий порядок реалізації; наявність заборгованості щодо сплати аліментів, якщо її сукупний розмір перевищив суму відповідних платежів щонайменше за три місяці; наявність спеціального правозастосовного акта про притягнення боржника до адміністративної відповідальності (постанови державних виконавців про встановлення тимчасових обмежень боржника, постанови про накладення штрафу тощо); особливе коло суб'єктів, уповноважених застосовувати заходи впливу. Охарактеризовано функції адміністративної відповідальності в досліджуваній сфері, зокрема виховну, превентивну, регулятивну і каральну.

Проаналізовано теоретичні засади соціальних чинників, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень, зокрема тих, що впливають на особу-боржника при вчиненні правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів. Зокрема, серед таких визначено: економічну нестабільність, фінансові проблеми, низький рівень життя людей і безробіття; зміни в сімейному стані, укладення нового шлюбу й народження дітей; комунікативні проблеми між стягувачами і боржниками; зміни в ціннісних орієнтаціях населення; депресивні стани; зловживання алкогольними, наркотичними речовинами; груповий і психологічний вплив, антисоціальні погляди, стереотипне мислення тощо.

Обґрунтовано, що адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів – це один із різновидів державного впливу, що спрямований і здійснюється за допомогою системи адміністративно-правових засобів, які орієнтовані на матеріальний захист прав й інтересів осіб, котрі потребують

утримання. Вказано характерні ознаки адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів: 1) наявність чітких законодавчо встановлених правил і процедур; 2) здійснення правового впливу на суспільні відносини; 3) наявність спрямованої мети; 4) застосування відповідальності виключно до особи, яка має заборгованість зі сплати аліментів; 5) інтеграція з іншими видами відповідальності, зокрема з кримінальною. Узагальнено, що цілями адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів є забезпечення й захист прав та інтересів осіб, які перебувають на утриманні; удосконалення системи притягнення боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів; удосконалення процесів внутрішньої організації й діяльності органів, уповноважених притягувати до адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Запропоновано механізм адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів визначити як систему адміністративно-правових засобів і способів, завдяки яким держава встановлює поведінку суб'єктів правових відносин зі сплати аліментів, забезпечує цілеспрямовану діяльність з організації, координації й контролю за виконанням боржником рішення суду (судового наказу) про сплату аліментів з метою гарантування й захисту прав, свобод, законних інтересів осіб, які перебувають на утриманні.

Визначено, що адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів – це суспільно небезпечне і шкідливе за своїми наслідками протиправне діяння та/або бездіяльність фізичної особи, яка посягає на право іншої особи щодо отримання аліментів на її утримання. Серед характерних ознак адміністративного правопорушення за несплату аліментів виділено: наявність протиправного вчинку, тобто дії та/або бездіяльності; суб'єктом є фізична особа, учасник сімейних відносин, яка систематично не виконує покладеного на неї обов'язку щодо надання утримання одному з подружжя, батькам, дітям, іншим членам сім'ї, тобто особам, які перебувають на утриманні й потребують матеріальної допомоги після звернення до примусового виконання рішення суду (судового наказу) про стягнення аліментів або здійснення виконавчого напису нотаріуса; винність;

адміністративна караність; наявний об'єкт посягання, тобто діяння, що посягають на права дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї.

Представлено алгоритм кваліфікації проступків, пов'язаних із несплатою аліментів, який потрібно реалізувати в певному порядку, а саме: обрати адміністративно-деліктну норму, визначити відповідність між змістом обраної норми й ознаками протиправного посягання і тоді прийняти правозастосовний акт. Обґрунтовано необхідність встановлення ознак, які характеризують кожний з елементів юридичного складу проступків щодо несплати аліментів: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону. Охарактеризовано кожен із вказаних елементів, а також доведено, що об'єктивна кваліфікація адміністративного правопорушення в подальшому сприятиме дотриманню принципів верховенства права і законності, забезпеченню притягнення особи до адміністративної відповідальності виключно за наявності її вини, а також обґрунтованому застосуванню адміністративно-примусових заходів.

У дисертаційному дослідженні систематизовано учасників провадження у справі про адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів. Окреслено провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з несплатою аліментів. Удосконалено розуміння процесуальної процедури реалізації відповідальності через визначення стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з несплатою аліментів. Обґрунтовано кожну зі стадій провадження, виявлено проблемні моменти, які виникають на кожній стадії, та запропоновано шляхи їх усунення.

Відзначено, що адміністративні стягнення за несплату аліментів у вигляді суспільно корисних робіт є невід'ємною складовою частиною механізму захисту прав особи на утримання. Застосування цього виду адміністративного стягнення забезпечує не лише виконання обов'язків боржниками, а й сприяє підвищенню рівня їхньої відповідальності, стимулює боржників до виконання своїх обов'язків та має на меті мінімізувати випадки ухилення від аліментних зобов'язань.

Проаналізовано офіційну статистику й судову практику у справах про притягнення боржників до адміністративної відповідальності за несплату

аліментів та виявлено низку проблемних питань, пов'язаних безпосередньо із провадженням у вказаних справах.

Проаналізовано правове регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів у зарубіжних країнах. Зауважено, що у всіх країнах пріоритетне місце в аліментних відносинах займає інтерес щодо своєчасної сплати аліментів, який спрямований на досягнення добробуту та забезпечення належного рівня життя дитини або особи, якій відповідно до закону належить сплата аліментів. Визначено позитивні тенденції імплементації зарубіжного досвіду правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів у національне законодавство.

Сформовано авторські пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства України, з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду, а також сучасних викликів і проблем, наявних у сфері аліментних відносин, зокрема щодо адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративне законодавство, адміністративне право, адміністративне правопорушення, адміністративне стягнення, адміністративне судочинство, адміністративно-правове регулювання, аліменти, державний примус, дитина, неповнолітній, несплата аліментів, права дитини, провадження, суспільно корисні роботи.

ANNOTATION

Chokhrii V. S. Administrative and Legal Foundations of Liability for Non-Payment of Alimony. – Qualification scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. – Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2025.

This dissertation is one of the few comprehensive and systematic studies in Ukrainian legal science on the administrative and legal foundations of liability for non-payment of alimony.

The dissertation presents general theoretical aspects of administrative liability for non-payment of alimony, provides an administrative-procedural characterization of this type of liability, identifies the problems hindering the development of Ukraine's administrative legislation in this area, and outlines ways to address these issues, including taking into account foreign experience.

Scientific approaches to understanding the genesis of administrative liability for non-payment of alimony are analyzed, and it is proposed to distinguish three periods of its formation in Ukraine: First period (from the era of Kyivan Rus to 1917): characterized by the emergence and formation of alimony legal relations as a distinct category. Second period (1917–1991): marked by the establishment and development of liability for non-payment of alimony. Third period (from 1991 to the present): characterized by the legislative consolidation of administrative liability, ongoing identification of legal gaps, and improvement of legislative mechanisms for holding debtors accountable.

It is emphasized that administrative liability for non-payment of alimony is a relatively new and effective measure aimed at encouraging debtors to fulfill their alimony obligations. However, despite its effectiveness, this mechanism requires revision, elimination of legislative gaps, and further improvement.

The dissertation examines the theoretical and legal foundations of administrative liability for non-payment of alimony. The author proposes a conceptual definition of administrative liability for non-payment of alimony, describing it as a system of state enforcement measures applied in response to a person's failure to fulfill alimony

obligations, with the aim of compelling debtors to comply and preventing further violations.

It is noted that administrative liability for non-payment of alimony possesses several distinguishing characteristics, including: the prioritization of public legal relations; a special procedure for implementation, the presence of alimony arrears exceeding the total amount of payments for at least three months; the existence of a specialized legal act imposing administrative liability on the debtor (e.g., orders by state enforcement officers regarding temporary restrictions, fines, etc.); a specific set of authorized entities empowered to apply enforcement measures.

The functions of administrative liability in this domain are characterized, including educational, preventive, regulatory, and punitive functions.

The dissertation also examines theoretical foundations of the social factors influencing administrative offenses, particularly those affecting debtors involved in non-payment of alimony. These factors include: economic instability, financial difficulties, low living standards, and unemployment; changes in marital status, remarriage, and the birth of new children; communication issues between alimony recipients and debtors, shifts in societal values, legal and moral nihilism, psychological conditions such as depression, substance abuse (alcohol, narcotics), group influence, anti-social attitudes, and stereotypical thinking.

It is substantiated that administrative and legal regulation of liability for non-payment of alimony constitutes a form of state influence, carried out through a system of administrative and legal instruments aimed at ensuring material protection of the rights and interests of individuals entitled to maintenance.

The key features of administrative and legal regulation of liability for non-payment of alimony are outlined, including: the existence of clearly defined legislative rules and procedures; the exertion of legal influence on social relations, a clearly defined goal-oriented approach, the application of liability exclusively to individuals with outstanding alimony debts; integration with other forms of legal liability, including criminal liability.

It is concluded that the objectives of administrative and legal regulation of liability for non-payment of alimony include: ensuring and protecting the rights and interests of

maintenance recipients; improving mechanisms for holding debtors administratively liable, enhancing the internal organizational procedures of authorities responsible for enforcing alimony-related liability.

A framework for the administrative and legal regulation of liability for non-payment of alimony is proposed, defining it as a system of administrative-legal instruments and methods by which the state establishes behavioral norms for alimony payers, coordinates enforcement activities, and oversees compliance with court orders or judicial writs for alimony payments. The ultimate goal of this system is to guarantee and protect the rights, freedoms, and lawful interests of individuals entitled to maintenance.

It is determined that an administrative offense related to non-payment of alimony constitutes a socially harmful and unlawful act and/or omission by a natural person that infringes upon another person's right to receive maintenance. The distinguishing characteristics of such an administrative offense include: the presence of an unlawful act (action or omission); illegality; the subject being a natural person, a participant in family legal relations, who systematically fails to fulfill their maintenance obligations toward a spouse, parents, children, or other dependent family members, particularly after a court ruling (judicial writ) or a notarial enforcement inscription; guilt; administrative punishability; a defined object of the offense, which involves encroachments on the rights of a child, a spouse, parents, or other dependent family members.

An algorithm for the legal qualification of offenses related to non-payment of alimony is presented, which involves: selecting the appropriate administrative and delinquency norm; establishing the correlation between the chosen norm and the characteristics of the offense; issuing a legal enforcement act.

The necessity of defining the elements of the legal composition of non-payment of alimony offenses is substantiated, including: the object, objective aspect, subject, and subjective aspect. Each of these elements is analyzed, demonstrating that objective qualification of administrative offenses in this sphere promotes adherence to the principles of the rule of law and legality, ensures liability is imposed only upon proven guilt, and facilitates the justified application of administrative coercion.

The dissertation systematizes the participants in administrative offense proceedings related to non-payment of alimony and outlines procedural stages of such proceedings. The procedural framework is refined by defining the stages of administrative liability enforcement, identifying procedural deficiencies, and proposing solutions to eliminate them.

It is noted that administrative penalties for non-payment of alimony in the form of socially useful work constitute an integral part of the mechanism for protecting the rights of maintenance recipients. The application of this type of administrative sanction ensures not only the fulfillment of obligations by debtors but also promotes increased responsibility and motivation to comply with maintenance duties while minimizing cases of non-payment.

Official statistics and judicial practice regarding the imposition of administrative liability for non-payment of alimony are analyzed, revealing procedural challenges in the enforcement of such cases.

Foreign legal frameworks for administrative liability in alimony cases are examined. It is emphasized that in all jurisdictions, the primary focus of alimony law is on ensuring timely payments to secure the well-being and appropriate living standards of the child or other legally entitled persons. Positive trends in integrating foreign regulatory approaches into national legislation are identified.

The dissertation formulates original proposals for amendments and additions to Ukraine's existing legislation, taking into account best foreign practices as well as contemporary challenges and problems in the sphere of alimony law, particularly regarding administrative liability for non-payment of alimony.

Keywords: administrative liability, administrative law, administrative offense, administrative penalty, administrative proceedings, administrative and legal regulation, alimony, state enforcement, child, minor, non-payment of alimony, child's rights, legal proceedings, socially useful work.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку

наукових фахових видань України

1. Чохрій В. С. (2021a) Проблемні аспекти реалізації адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки», № 7, 29–34. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-7-7422>.

2. Чохрій В. С. (2022a) Становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*, 5, 446–449. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/106>. URL: http://lsej.org.ua/5_2022/106.pdf.

3. Чохрій В. С. (2023a) Особливості адміністративно-правової кваліфікації адміністративних правопорушень, що пов'язані з несплатою аліментів. *Право.ua*, 1, 149–155. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.1.20>.

4. Чохрій В. С. (2024a) Притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів: порівняльний аналіз законодавства України та Республіки Польща. *Актуальні питання у сучасній науці*. Серія «Право», 5 (23), 677–692. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5\(23\)-677-692](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)-677-692).

5. Чохрій В. С. (2025a) Практика Європейського суду з прав людини у сфері аліментних правовідносин. *Актуальні питання у сучасній науці*, 1 (31), 602–610. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1\(31\)-602-610](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1(31)-602-610).

Статті у наукових періодичних виданнях зарубіжних країн

6. Чохрій В. (2023b) Правова природа суспільно корисних робіт як виду адміністративного стягнення за невиконання обов'язку щодо сплати аліментів. *Knowledge, Education, Law, Management*, 3 (55), 192–196. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.3.30>.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Чохрій В. С., Баїк О. І. (2021b) Про суспільно корисні роботи як вид адміністративного стягнення за несплату аліментів на утримання дитини. *Адвокатура в умовах сучасних змін* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 жовтня 2021 року). Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 161–164. (*Особистий внесок: визначення основної концепції роботи, аналіз суспільно корисних робіт як адміністративного стягнення за несплату аліментів, формулювання висновків*).

8. Чохрій В. С. (2022b) Про покращення екологічної ситуації на місцевості за допомогою виконання суспільно корисних робіт за несплату аліментів. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20 травня 2022 року). Львів: СПОЛОМ, 212–216.

9. Чохрій В. С. (2022c) Відповідальність за ухилення від сплати аліментів на утримання дитини у період воєнного стану. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії* : матеріали круглого столу (м. Київ, 26 травня 2022 року) / упоряд: Бевз С. І., Бирса Н. О., Серебрякова Ю. О., Новошицька В. І. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 101–104.

10. Чохрій В. С. (2022d) Сутність та правова природа адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Адвокатура в умовах сучасних змін* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21 жовтня 2022 року). Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 192–195.

11. Чохрій В. С. (2023c) Про підстави звільнення від адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина* : матеріали IX Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів, 18 травня 2023 р.). Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 45–47.

12. Чохрій В. С. (2024b) Застосування заходів впливу до боржника за несплату аліментів: правовий аналіз дій державного виконавця в умовах воєнного стану. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 30 травня 2024 року). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 99–101.

13. Чохрій В. С. (2024c) Позбавлення права на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації за несплату аліментів як вид адміністративного стягнення. *Адвокатура в умовах сучасних змін*: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18 жовтня 2024 року). Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 133–137.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	
АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ	
АЛІМЕНТІВ	
1.1. Генеза адміністративної відповідальності за несплату аліментів.....	28
1.2. Поняття, ознаки та функції адміністративної відповідальності за несплату аліментів.....	44
1.3. Соціальні чинники, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів, та адміністративно-правові шляхи їх усунення.....	58
Висновки до розділу 1.....	67
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА	
ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ	
АЛІМЕНТІВ	
2.1. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів.....	72
2.2. Правова природа та система адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів.....	85
2.3. Суб'єкти адміністративної відповідальності за несплату аліментів.....	91
2.4. Кваліфікація адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів.....	102
2.5. Проведення у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з несплатою аліментів.....	113

2.6. Адміністративні стягнення за несплату аліментів та порядок їх застосування.....	128
Висновки до розділу 2.....	143
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ.....	150
3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів.....	150
3.2. Проблеми розвитку адміністративного законодавства України щодо відповідальності за несплату аліментів	173
Висновки до розділу 3.....	197
ВИСНОВКИ.....	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	208
ДОДАТКИ.....	241

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄКПЛ – Європейська конвенція з прав людини

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КК України – Кримінальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

Проект КУпАП – проект Кодексу України про адміністративні проступки

СК України – Сімейний кодекс України

ТЦК та СП – Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

США – Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення соціальної справедливості і правового захисту осіб, які мають право на отримання аліментів, зокрема дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї. У сучасному українському суспільстві питання несплати аліментів є важливою проблемою, яка торкається не лише соціальних, а й правових та економічних аспектів. Наявність значної кількості випадків ухилення від сплати аліментів потребує ефективних правових механізмів реагування на боржників з боку держави.

Адміністративно-правові засади відповідальності за несплату аліментів мають ключове значення для забезпечення виконання обов'язків боржниками перед дитиною, одним із подружжя, батьками або іншими членами сім'ї. Адже вони не лише примушують боржника виконувати законодавчі вимоги, а й сприяють захисту прав осіб, які потребують утримання, що є важливим елементом державної політики у сфері сімейно-правових відносин. Застосування заходів адміністративної відповідальності за ухилення від сплати аліментів передбачає запобігання вчиненню правопорушень шляхом встановлення адміністративних санкцій за несплату аліментів, забезпечує притягнення до відповідальності осіб, що ухиляються від сплати аліментів, відновлює незаконно порушені права і майнові блага потерпілої особи та сприяє формуванню у громадян свідомого ставлення до виконання законів.

Тож ефективне функціонування механізму притягнення боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів повинне сприяти зміцненню верховенства права, підвищувати ефективність виконання аліментних зобов'язань та спрямовуватись на відновлення порушених прав осіб, що потребують утримання.

Однак механізм притягнення боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів досі є недостатньо ефективним, що вимагає його подальшого вдосконалення. Зокрема, через наявність прогалин у процедурі притягнення боржника до адміністративної відповідальності, низьку ефективність виконання

рішень щодо стягнення аліментів, а також недостатній рівень правової свідомості серед боржників.

З огляду на це, актуальним є вивчення адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів, аналіз їхньої ефективності та пошук шляхів удосконалення. Важливим також є врахування зарубіжного досвіду в досліджуваній сфері, що може бути застосований на теренах України та сприяти оптимізації механізмів адміністративного примусу.

Дослідження адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів є актуальним і в науковому, і в практичному аспектах, оскільки спрямоване на удосконалення адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів з метою підвищення ефективності виконання зобов'язань боржниками зі сплати аліментів.

Вагомий внесок у розвиток інституту адміністративної відповідальності зробили такі науковці, як В. Авер'янов, В. Бортник, В. Галуцько, С. Єсімов, В. Іщенко, М. Кельман, В. Колпаков, І. Комарницька, С. Короед, Т. Кравцова, В. Курило, Н. Лесько, Д. Лук'янець, О. Мурашин, О. Остапенко, О. Скакун та інші. Наукові розробки вказаних науковців стали теоретичною основою дисертаційного дослідження адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів.

Дослідженню адміністративно-процесуальної характеристики правопорушень, зокрема й у сфері несплати аліментів, присвятили свої праці А. Берендєєва, А. Берlach, Ю. Борисова, Е. Гасанов, В. Гуржій, Т. Гуржій, А. Сидорчук, Р. Калашнік, О. Ковальова, М. Корнієнко, О. Костенко, Т. Михайліна, Н. Павлюк, Л. Чех, К. Чишко, А. Ярошенко та інші.

Серед дослідників зарубіжного досвіду правового регулювання, який став підґрунтям для аналізу відповідальності за несплату аліментів, варто відзначити таких авторів, як О. Банчук, А. Дюка, О. Заставна, Т. Зінченко, К. Кадакова, А. Рубаненко, Т. Фулей, Н. Юзікова та інших.

Проблемі розвитку адміністративного законодавства України щодо несплати аліментів присвятили свої праці І. Жаботинський, Ю. Нікітіна, Р. Пилипів,

А. Плетньова, О. Простибоженко, Є. Лук'янченко, О. Хавалко, І. Яковець, А. Янчук та інші.

Дослідження згаданих вище вітчизняних учених не стосувалися комплексного аналізу адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів. Усе ще надзвичайно актуальним є з'ясування загальнотеоретичних аспектів адміністративної відповідальності за несплату аліментів, адміністративно-процесуальної характеристики цього виду відповідальності, визначення сучасних проблем адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів та шляхів їх подолання, зокрема й з огляду на зарубіжний досвід.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до положень, визначених Конвенцією про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19 жовтня 1996 року (ратифікованої Україною 14 вересня 2006 року), Конвенцією про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2007 року (ратифікованої Україною 11 січня 2013 року), Законом України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII, Національною стратегією розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2027 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 1218-р, Порядком виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21 березня 2013 року за № 457/22989. Дисертаційне дослідження відповідає науковому напрямку Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», схваленого Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24 червня 2014 року (протокол № 5) та темі науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу «Стратегія розвитку приватного права в умовах суспільних

трансформацій в Україні» (номер державної реєстрації 0124U000286, термін виконання: 2024–2028 роки). Тему дисертації включено до переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2021 році), розглянутого і схваленого координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України (пункт 492, 2021 рік).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є комплексний аналіз адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів.

Зважаючи на поставлену мету, визначено такі *завдання*:

- сформулювати генезу адміністративної відповідальності за несплату аліментів;
- з’ясувати поняття, ознаки і функції адміністративної відповідальності за несплату аліментів;
- визначити соціальні чинники, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів, та окреслити шляхи їх усунення;
- проаналізувати адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів і механізм його реалізації;
- розкрити правову природу й систему адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів;
- охарактеризувати суб’єктів адміністративної відповідальності за несплату аліментів;
- розкрити кваліфікацію адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів;
- висвітлити стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов’язані з несплатою аліментів;
- розглянути адміністративні стягнення за несплату аліментів та порядок їх застосування;
- узагальнити зарубіжний досвід правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів;
- виявити правові проблеми розвитку адміністративного законодавства України щодо відповідальності за несплату аліментів та окреслити шляхи їх усунення.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади відповідальності за несплату аліментів.

Методи дослідження. Для досягнення мети і вирішення завдань дослідження, забезпечення достовірності результатів і висновків використовувалися філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження. Серед використаних методів дослідження: діалектичний, історико-правовий, герменевтичний, порівняльно-правовий, формально-логічний, функціональний, статистичний та соціологічний, аналізу і синтезу, метод аналогії.

Використання *законів діалектики* дало змогу здійснити теоретичний і практичний аналіз правовідносин у сфері адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Їх застосовували під час пошуку істинних знань, що сприяло пізнанню адміністративної відповідальності за несплату аліментів, з'ясуванню специфіки реалізації заходів адміністративної відповідальності за несплату аліментів в Україні та за кордоном. Також за допомогою цього методу досліджувались кваліфікуючі ознаки адміністративних правопорушень за несплату аліментів (*підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.4, 2.5, 3.2*). *Герменевтичний* метод використано при тлумаченні нормативних актів, доктринальних джерел і судової практики в окресленій сфері, що сприяло досягненню істини у висновках, яких вдалося дійти (усі розділи). *Формально-логічний* метод застосовано для з'ясування адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів (*підрозділ 2.1*). *Функціональний* метод допоміг деталізувати обсяг і зміст суб'єктів правопорушень законодавства за несплату аліментів (*підрозділ 2.3*). *Порівняльно-правовий* метод дозволив з'ясувати напрями використання іноземного досвіду застосування адміністративних стягнень за несплату аліментів (*підрозділ 3.1*). Метод *аналогії* сприяв формулюванню пропозицій щодо внесення змін до законодавства із врахуванням досвіду іноземних держав (*підрозділи 3.1, 3.2*). Використання *статистичного* і *соціологічного* методів дало змогу проаналізувати емпіричну інформацію, судову практику, практику ЄСПЛ, провести соціологічне

опитування та сформувані висновки щодо проблематики досліджуваної теми (*підрозділи 2.3, 2.4, 2.5, 2.6, 3.2*). Методи *аналізу і синтезу* дозволили з'ясувати поняття, ознаки і функції адміністративної відповідальності за несплату аліментів (*підрозділ 1.2*). За їхньою допомогою визначено соціальні чинники, що впливають на правопорушника (*підрозділ 1.3*), досліджено правову природу адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів (*підрозділ 2.2*) та виокремлено проблеми розвитку адміністративного законодавства України щодо відповідальності за несплату аліментів (*підрозділ 3.2*).

Нормативну основу дослідження складають Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про виконавче провадження» та інші нормативно-правові акти, якими врегульовано притягнення до адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Інформаційною та емпіричною базою дослідження стали нормативні документи, судова практика, статистичні дані, матеріали, опубліковані в періодичних виданнях та мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена актуальністю теми дисертації й полягає в тому, що в дисертації вперше представлено комплексний аналіз адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів, визначено проблеми їх організації й реалізації, запропоновано шляхи подолання вказаних проблем з огляду на результати досліджень, емпіричну й нормативно-правову базу.

Основні результати роботи вирізняються науковою новизною і відзначаються теоретичним і практичним значенням та полягають у такому:

у перше:

– запропоновано авторське розуміння поняття адміністративної відповідальності за несплату аліментів, зокрема, визначено її як систему заходів державного примусу, що застосовуються за невиконання особою аліментних зобов'язань з метою стимулювати боржника виконувати обов'язок зі сплати аліментів та запобігти подальшим правопорушенням;

– розроблено систему ознак адміністративної відповідальності за несплату аліментів, що відрізняють її від інших видів відповідальності, а саме: пріоритетність суспільних відносин; особливий порядок реалізації; наявність заборгованості щодо сплати аліментів, якщо її сукупний розмір перевищив суму відповідних платежів щонайменше за три місяці; наявність спеціального правозастосовного акта про притягнення боржника до адміністративної відповідальності (постанови державних виконавців про встановлення тимчасових обмежень боржника, постанови про накладення штрафу тощо); особливе коло суб'єктів, уповноважених застосовувати заходи впливу;

– обґрунтовано, що адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів – це один із різновидів державного впливу, що спрямований і здійснюється за допомогою системи адміністративно-правових засобів, які орієнтовані на матеріальний захист прав й інтересів осіб, котрі потребують утримання;

– запропоновано механізм адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів визначити як систему адміністративно-правових засобів і способів, завдяки яким держава встановлює поведінку суб'єктів правових відносин зі сплати аліментів, забезпечує цілеспрямовану діяльність з організації, координації й контролю за виконанням боржником рішення суду (судового наказу) про сплату аліментів з метою гарантування й захисту прав, свобод, законних інтересів осіб, які перебувають на утриманні;

– представлено алгоритм кваліфікації проступків, пов'язаних із несплатою аліментів, який потрібно реалізувати в певному порядку, а саме: обрати адміністративно-деліктну норму, визначити відповідність між змістом обраної норми й ознаками протиправного посягання і тоді прийняти правозастосовний акт;

удосконалено:

– наукові підходи до розуміння генези адміністративної відповідальності за несплату аліментів та запропоновано виокремити три періоди становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів на теренах України:

I період – від Київської Русі до 1917 року, що характеризується появою й формуванням аліментних правовідносин як таких; II період – від 1917-го до 1991 року, який характеризується становленням і розвитком відповідальності за несплату аліментів; III період – від 1991 року і до сьогодні, для якого вже характерне законодавче закріплення адміністративної відповідальності за несплату аліментів, постійне виявлення прогалин і вдосконалення законодавства щодо притягнення боржника до відповідальності за несплату аліментів;

– розуміння процесуальної процедури реалізації відповідальності через визначення стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з несплатою аліментів;

– визначення адміністративних стягнень за несплату аліментів та порядок їх застосування через висвітлення труднощів правозастосування окремих обмежень у досліджуваній сфері в умовах воєнного стану в Україні;

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи щодо визначення соціальних чинників, які впливають на вчинення адміністративних правопорушень, зокрема й тих, що впливають на особу-боржника при вчиненні правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів;

– характеристика суб'єктів адміністративної відповідальності за несплату аліментів, якими є фізичні особи – боржники, що зобов'язані сплачувати аліменти за рішенням суду, судовим наказом або договором;

– систематизація учасників провадження у справі про адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів;

– науковий аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів та визначено позитивні тенденції його імплементації в національне законодавство;

– групування проблем, які перешкоджають розвитку адміністративного законодавства України щодо відповідальності за несплату аліментів, та окреслення шляхів їх усунення;

– пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства України, з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду, а також сучасних викликів і проблем, які наявні у сфері аліментних відносин, зокрема щодо адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені положення, пропозиції і висновки, що сформульовані в роботі, можуть бути враховані та використані у:

– науково-дослідній роботі – як підґрунтя для подальшого дослідження проблем адміністративної відповідальності за несплату аліментів та пошуку шляхів їх вирішення;

– правотворчості – для удосконалення низки положень Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про виконавче провадження» та інших нормативно-правових актів, якими врегульовано притягнення до адміністративної відповідальності за несплату аліментів;

– правозастосовній діяльності – у процесі практичної діяльності з питаннями кваліфікації адміністративних правопорушень, пов'язаних із несплатою аліментів, застосування відповідних адміністративних стягнень, здійснення провадження у таких справах, використання зарубіжного досвіду правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів (*довідка про практичне впровадження, видана Кам'янка-Бузьким районним судом у Львівській області, від 28.01.2025 № 01-09/31/25*);

– освітньому процесі – як навчально-методичний матеріал для навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Адміністративне судочинство», «Актуальні проблеми адміністративного права та процесу (судова практика)», «Проблеми здійснення адміністративного судочинства», «Сімейне право», «Цивільне право» для студентів спеціальності 081 «Право», при підготовці навчальних і робочих програм, планів семінарських робіт і практичних занять, питань контролю успішності студентів зазначеної спеціальності (*акт впровадження у навчальному процесі результатів*

дисертації, виданий у ПрАТ «Вищий навчальний заклад “Міжрегіональна академія управління персоналом”», від 10.01.2025).

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є відображенням особистих досягнень й результатів самостійного комплексного дослідження адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів. Репрезентовані положення й висновки отримані внаслідок особистої наукової роботи та як результат дослідження емпіричних даних, наукової літератури, наукових підходів, сформованих у вітчизняній та іноземній літературі. Водночас використання ідей, думок, результатів наукового пошуку вітчизняних та іноземних авторів супроводжується посиланнями на використані джерела.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана й обговорена на засіданнях кафедри цивільного права та процесу, а також на науково-практичних заходах, зокрема: II Міжнародній науково-практичній конференції «*Адвокатура в умовах сучасних змін*» (м. Львів, 22 жовтня 2021 року), Міжнародній науково-практичній конференції «*Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір*» (м. Львів, 20 травня 2022 року), круглому столі «*Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії*» (м. Київ, 26 травня 2022 року), III Міжнародній науково-практичній конференції «*Адвокатура в умовах сучасних змін*» (м. Львів, 21 жовтня 2022 року), IX Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених і студентів «*Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина*» (м. Чернігів, 18 травня 2023 року), XIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «*Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*» (м. Львів, 30 травня 2024 року), V Міжнародній науково-практичній конференції «*Адвокатура в умовах сучасних змін*» (м. Львів, 18 жовтня 2024 року).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено у 13 наукових працях, зокрема в 5 статтях, що опубліковані у фахових виданнях України, 1 – у науковому періодичному виданні зарубіжної країни, а також у 7 тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Структура й обсяг дисертаційної роботи зумовлені метою, завданнями і предметом дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 272 сторінки, з них 191 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ

1.1. Генеза адміністративної відповідальності за несплату аліментів

Дослідження сімейних, шлюбних і родинних взаємин, їх походження та розвиток завжди цікавили науковців, які описували різноманітні форми цих відносин у різних народів. Вивчення сімейно-шлюбних відносин мало переважно описовий характер, воно не виходило за межі фактів, не розроблялось до розуміння обумовленості сімейно-шлюбних відносин. Станом на сьогодні ці питання є актуальними зі сторони правотворчості та правозастосування норм адміністративного права, що передбачають відповідальність за несплату аліментів. Але при цьому надзвичайно мало напрацювань саме щодо адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Загалом сьогочасні законодавчі норми можна вважати досить ґрунтовною основою для врегулювання відповідальності за несплату аліментів. Щоправда, так було не завжди. Та навіть попри наявність законодавчої бази судові спори з приводу аліментів досі є серед найпоширеніших категорій справ, відповідно, робота державних і приватних виконавців чи не найчастіше пов'язана зі стягненням аліментів з боржників. З огляду на це, надзвичайно важливо вивчати історичний досвід застосування відповідальності до аліментних боржників (чи то позитивний, чи то негативний), відтак враховувати його надалі при визначенні подальшого вектора розвитку національного законодавства у сфері аліментної відповідальності. Безперечно, цю функцію в нашому суспільстві виконують науковці і практикуючі юристи.

Передусім, зауважимо, доречно дослідити основні етапи становлення аліментних правовідносин (зокрема, становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів) на території сучасної України. Для цього виокремимо періоди виникнення й розвитку аліментних зобов'язань, у цьому нам

допоможе історико-правовий аналіз. Він же сприятиме пошуку й розкриттю найефективнішого періоду для розвитку адміністративного законодавства щодо протидії ухиленню від сплати аліментів. Загалом історичний метод дослідження має допомогти оптимізувати шляхи удосконалення протидії несплаті аліментів, і національний досвід у цьому повинен послуговувати фундаментальною основою для вирішення низки питань.

У юридичній науці України дослідження цього напрямку започаткували у своїх працях вчені різних спеціальностей, зокрема А. Буряченко, М. Дорош, Т. Красвітна, Л. Кондрат'єва, Г. Ліпак, Є. Ханович та інші. Станом на сьогодні можна стверджувати, що на території України розвиток правового регулювання аліментних зобов'язань батьків щодо утримання своїх дітей розпочався понад століття тому. Цей процес безпосередньо пов'язаний із розвитком української державності, а також із нормативно-правовими актами, які регулювали аліментні правовідносини. Що цікаво, практично до ХХ ст. на території України діяло законодавство різних держав. Науковці вже неодноразово намагалися систематизувати і встановити хронологію становлення аліментних правовідносин і відповідальності за несплату аліментів в Україні.

У контексті розгляду особливостей розвитку аліментних правовідносин в Україні, варто зауважити, що еволюцію правового регулювання аліментних зобов'язань батьків з утримання дітей дослідила Є. Ханович [1, с. 34–35]. На її думку, аналізувати такі зобов'язання потрібно крізь призму різних правових систем. Водночас вона запропонувала умовний поділ історії правового регулювання аліментних зобов'язань батьків з утримання дітей на шість періодів: 1) період Київської Русі (XI–XIV ст.); 2) Литовсько-польський період (середина XIV–XVII ст.); 3) доба Гетьманщини (XVII–XVIII ст.); 4) період, коли українські землі входили до складу Російської імперії й Австро-Угорщини (кінець XVIII ст. – початок ХХ ст.); 5) післяреволюційний час та період перебування українських територій у складі СРСР; 6) сучасний період (з 1991 року до сьогодні) [1, с. 34–35].

Додамо, що науковець О. Соколов, досліджуючи історико-правові аспекти розвитку протидії ухиленням від сплати аліментів на утримання дітей (а також коштів на утримання непрацездатних батьків), умовно виділив ті самі періоди історичного розвитку, що й Є. Ханович, і дотримувався цієї хронології у своєму науковому дослідженні [2, с. 92]. Таку ж кількість періодів (щоправда, трішки змінені назви) у своєму дослідженні наводить Л. Кондрат'єва. Вона вважає, що розвиток прав неповнолітніх осіб на судовий захист складається з таких періодів: 1) давньоруського; 2) польсько-литовського; 3) періоду Гетьманщини; 4) імперського; 5) соціалістичного; 6) сучасного [3, с. 7–8]. На її працю посилається й Т. Красвітна, стверджуючи, що в розвитку правового регулювання взаємин подружжя на українських землях доречно виділити кілька історичних періодів залежно від становища українських земель [4, с. 28].

Зважаючи на наявні наукові напрацювання та історичні особливості розвитку української держави, а також на запропоновані науковцями варіанти періодизації генези аліментних правовідносин, слушним видається виокремити такі періоди становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів на просторах України: I період – від Київської Русі до 1917 року, що характеризується появою й формуванням аліментних правовідносин як таких; II період – від 1917 року до 1991-го, який характеризується становленням і розвитком відповідальності за несплату аліментів; III період – від 1991 року і до сьогодні, для якого вже характерне законодавче закріплення адміністративної відповідальності за несплату аліментів, постійне виявлення прогалин і вдосконалення законодавства щодо притягнення боржника до відповідальності за несплату аліментів.

Для *першого періоду* формування аліментних правовідносин, зокрема й відповідальності за несплату аліментів, характерним є те, що він починається в період Київської Русі і триває до 1917 року. Проаналізувавши низку літературних джерел, зазначимо, що в епоху язичництва на території України сімейні відносини формувалися головню на основі звичаєвого права та керувалися релігійними канонами. Однак деталі побудови аліментних відносин у цю епоху маловідомі через обмежену кількість джерел та їх неоднозначність.

Варто згадати і про виникнення адміністративної відповідальності. Як зазначає М. Дорош, адміністративна відповідальність як один із видів санкцій у публічно-правовій сфері почала свій розвиток в античному праві. У римському праві категорія *administratio* (тобто «управління»), зазвичай, стосувалася регламентації майнових відносин [5, с. 208].

Із прийняттям християнства в Київській Русі 988 року питання шлюбу й сім'ї перейшли до відання Церкви. Відтак джерелом права, зокрема шлюбно-сімейного, стали номоканони, які набули поширення в перекладі на старослов'янську мову під назвою «Кормчі книги» (два номоканони укладені в VI і VII ст.). По суті, це були збірки візантійських правил, а доповнювали їх також постанови руських князів, що регулювали, серед іншого, шлюбно-сімейні відносини. «Кормча книга» складалася з: 1) «Еклоги» (висвітлювались питання, пов'язані з шлюбом та посагом, даруванням, спадщиною й опікунством, відпущенням раба на волю, деякими видами договорів та свідчень); 2) «Прохірона» (у якому прописувались питання щодо заборони укладення шлюбів між кровними родичами аж до п'ятого ступеня спорідненості, визначення заручин як згоди та обіцянки для укладення шлюбу в майбутньому, закріплення рекомендацій щодо тілесних покарань, до прикладу, за перелюб, вчинений дружиною); 3) «Закон судний людям» – збірника права [6, с. 9].

Зрозуміло, що ці візантійські правила доводилося перекладати старослов'янською мовою, і от при перекладі вони все-таки зазнавали значних змін. Адже перекладачі, з огляду на місцеві особливості судочинства, за потреби скорочували чи доповнювали тексти, об'єднували терміни, як наслідок, нерідко відходили від засад візантійського права, наближаючи його до давньоукраїнського законодавства. Тобто можна стверджувати, що запозичення візантійського права було незначним, але достатнім для того, щоб збагатити давньоукраїнське законодавство новими засадами, при цьому не гальмуючи його розвиток, а, навпаки, даючи можливість розвиватися на національній основі [6, с. 9–10].

Серед найвідоміших перших пам'яток українського права є «Руська правда». Відповідно до Просторової редакції «Руської правди» [7, с. 32–38], якщо мати дітей

повторно одружується, опіку над дітьми та їхнім майном (зокрема, це худоба і челядь) отримує найближчий родич (в іншому випадку опікуном ставала мати дітей) (п. 99). Майно опікун отримує при свідках і зобов'язується передати його дітям після досягнення віку, з якого вони можуть самостійно піклуватися про себе. У Просторовій редакції «Руської правди» (п.п. 93, 95, 101–103) також було прописано обов'язки щодо надання вдові «виділу» з майна померлого чоловіка (використовувався на її утримання), а також утримання вдови з боку її синів (якщо вона не одружиться повторно). Окрім того, непрямом визначався й обов'язок синів померлого батька утримувати своїх незаміжніх сестер, ба більше, вони зобов'язані були видати їх заміж [7, с. 37–38]. В основі шлюбно-сімейного права Київської Русі лежить візантійське законодавство, вплинули на його формування і язичницькі обряди та народні звичаї, а також княже законодавство. Так, «Руська правда» стала джерелом права Галичини і вплинула на подальший розвиток українського законодавства. Що цікаво, цей збірник законів був джерелом права і Литви: чимало його норм, зокрема тих, що стосуються шлюбно-сімейних взаємин, надалі розвивалися в Литовських статутах [6, с. 13].

Щоправда, у період Литовсько-польської доби (XV–XVIII ст.) інститут аліментних зобов'язань та відповідальності за несплату аліментів ще не був чітко регламентованим, як і сімейне законодавство загалом. Однак Литовські статuti однозначно мали вплив на подальший розвиток законодавства України, зокрема сімейного. У той же час діяли Литовські статuti, норми яких, можна сказати, частково започатковували аліментні зобов'язання. Якщо проаналізувати положення Литовського статуту (1529), можна зауважити, що ним передбачено обов'язок дітей (навіть повнолітніх) коритися своїм батькам [8, с. 32]. Литовськими статутами (1566, 1588) передбачалися умови позбавлення дітей права спадкувати родову вотчину. До таких умов зараховували серйозні аморальні вчинки, замах на життя, здоров'я та гідність батьків і родичів включно. Та все-таки у згаданих правових актах не закріплено прямих норм щодо відповідальності за ухилення від утримання членів сім'ї [9 ; 10, с. 6].

Одним із найважливіших документів цього періоду є Соборне Уложення 1649 року [11]. Ним керувалися до 80-х років XVIII ст. Зокрема, ст. 5 Глави XXII Соборного Уложення передбачала відповідальність для дітей за ненадання допомоги батькам у вигляді фізичного покарання, яке полягало у побитті батогом та переході до підневільного підпорядкування батьків [1, с. 36].

У період Гетьманщини важливе значення для становлення відповідальності за ухилення від сплати аліментів мала збірка «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743) [12]. Відповідно до прописаних у цьому документі норм про причини, за яких батьки могли зректися дітей і позбавити їх спадку, зокрема, батьки мали право позбавити дітей спадщини у разі, якщо ті залишали їх без належного їм прожитку в похилому віці (артикул 12 глави 12) [12, с. 223–224]. Також було передбачено покарання для доньок, які виходили заміж без згоди батьків, братів, інших опікунів, втрачаючи своє право на спадок, зокрема й на посаг (артикул 14 глави 10). Своє право на спадщину втрачали й діти спадкоємця, у разі, якщо вони ще за життя батьків силою заволоділи їхнім майном [12, с. 186–187]. Збірка «Права, за якими судиться малоросійський народ» є одним із найцінніших документів України. І хоч вона не була офіційно визнана, та все ж таки мала позитивний вплив на розвиток права, зокрема й відповідальності за несплату аліментів.

Значно більше сімейних обов'язків було прописано в Галицькому цивільному кодексі (1797), який діяв на території Східної Галичини і Північної Буковини [13, с. 66–67]. У першій частині цього документа висвітлено такі положення як «Про право і закон», «Про права осіб», «Про права шлюбу», «Про права батьків та дітей», «Про опіку та піклування», а також «Про права осіб, які є господарями, або домочадцями, або слугами». Як зауважують Р. Стефанчук та О. Блажівська, цей розділ і його пріоритетність серед інших вкотре підкреслює, що українській історичній ментальності властиве виокремлення особи, її сімейних, родинних та інших духовних преференцій у системі власних пріоритетів і цінностей [14, с. 45].

У цьому документі фактично вперше було визначено обов'язок чоловіка утримувати дружину, щодо дітей, то встановлювався обов'язок батьків (передусім

тата, а в разі його смерті – мами, надалі й родичами обох ліній) утримувати їх доти, доки вони самі не зможуть це собі забезпечити. Причому цей обов'язок стосувався і позашлюбних дітей. Батько зобов'язувався до утримання своєї позашлюбної дитини, а у разі, якщо він втрачав працездатність, або ж потрапляв у скрутне фінансове становище, то цей обов'язок виконувала мати дитини. Цікаво, що згідно з п. 144 Галицького цивільного кодексу у разі, якщо батько не визнав свою позашлюбну дитину, він все одно був зобов'язаний у подвійному розмірі сплачувати усі необхідні витрати на утримання цієї дитини. У випадках, коли позашлюбність дитини була через перешкоди в укладенні шлюбу, які можна було усунути, то утримання сплачували в потрібному розмірі, а у разі, якщо їх неможливо було усунути, то у чотирикратному розмірі [13, с. 66–67].

Галицьким цивільним кодексом вперше було визначено відповідальність батьків за невиконання обов'язків щодо утримання їхніх дітей у грошовій формі. Ця сума значно перевищувала мінімально необхідну для забезпечення утримання. А. Буряченко зауважує, що таке положення доволі наближене до сучасного положення, відповідно до якого за виникнення заборгованості щодо аліментів на дітей, нараховують штраф і пеню [15, с. 172].

Розвиток ж адміністративної відповідальності припадає на другу половину XIX ст. Досліджуючи питання виникнення адміністративної відповідальності, М. Дорош зауважує, що переходу до адміністративного права посприяли буржуазні революції (насамперед Французька революція 1789 р.), які характеризувалися протиставленням прав і свобод людини всемогутності держави. Відтак методи державного примусу, якими послуговувалось поліцейське право (1722), зазнали змін на підставі верховенства права та ідей про те, що управління має спиратися на вимоги закону й обов'язково враховувати права і свободи громадян, а не здійснюватись на власний розсуд держпосадовців [5, с. 208]. Проте до цього часу не було врегульовано також питання притягнення особи до адміністративної відповідальності за неутримання дитини.

Чимало статей, які стосувалися охорони інтересів сім'ї, було в Уложенні про покарання кримінальні й виправні 1845 року. Серед них: посягання на порядок

укладення шлюбу (ст. 1549–1579); посягання на відносини між подружжям (ст. 1558–1585); на взаємини між батьками і дітьми (ст. 1586–1592); злочини у сфері опіки та піклування (ст. 1598–1600); злочини проти родинного союзу (ст. 1593–1597). Окрім того, цим документом передбачено було кримінальну відповідальність дитини за відмову утримувати своїх батьків (ст. 2086 глави «Про зловживання батьківської влади і злочини дітей проти батьків») [2, с. 90].

Другий період розвитку адміністративної відповідальності за несплату аліментів в Україні тривав від 1917-го до 1991 року. Цей період характеризується визначенням правил надання утримання особам, які його потребують, та становленням інституту адміністративної відповідальності. Проаналізувавши історичні джерела, можна зробити висновок, що це час, коли було напрацьовано механізм притягнення боржника до кримінальної відповідальності за несплату аліментів. У цей період було прийнято Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення, що істотно вплинуло на формування в подальшому інституту адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Період, коли встановлювалась радянська система, характеризується тим, що було скасовано закони царської Росії і прийнято нові декрети, які, безперечно, мали вагомий вплив на історичний розвиток адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Так, 19 грудня 1917 року було прийнято Декрет «Про розірвання шлюбу», яким вперше встановлено, що після того як подружжя розлучилось суд має ухвалити рішення про те, з ким саме із батьків надалі проживатиме дитина (діти) та хто з батьків і яку суму коштів повинен виплачувати для утримання дитини (дітей) [16, с. 143]. Щоправда, відповідальності за несплату таких коштів не було передбачено.

У 1919 році було затверджено перший Кодекс законів про акти громадянського стану, сім'ю та опіку, яким передбачено обов'язок батьків щодо сплати аліментів дітям віком до 16 років. Своєю чергою, вже повнолітнім працездатним дітям встановлено обов'язок щодо утримання своїх батьків. Окрім того, за цим Кодексом непрацездатний із подружжя мав право на утримання від іншого з

подружжя. Однак через обставини воєнного часу фактично цей Кодекс не набув чинності [4, с. 31].

Встановлення радянської влади в Україні супроводжувалося, серед іншого, появою кримінальної відповідальності за несплату аліментів. Постановою ВЦВК РРФСР від 16 жовтня 1924 року було внесено зміни до першого Кримінального кодексу РРФСР 1922 року, які встановлювали відповідальність за ухилення від сплати аліментів, коштів на утримання дітей, а також за залишення батьками своїх неповнолітніх дітей без належної підтримки. Покараннями за цей злочин були примусові роботи, позбавлення волі до шести місяців, штраф до п'ятсот карбованців [2, с. 90]. Вважають, що з цього й почався активний розвиток відповідальності за ухилення від сплати аліментів. Хоча про адміністративну відповідальність тоді ще не йшлося, однак деякі положення кримінальної відповідальності того часу можна розглядати як тотожні до теперішніх норм адміністративної відповідальності [17, с. 447].

Як наступний етап можна виділити постанову ЦВК СРСР від 31 жовтня 1924 року, за якою були прийняті Основи кримінального судочинства СРСР. А вже 1926 року було прийнято другий Кримінальний кодекс РРФСР, у ст. 158 якого вже передбачалося тюремне ув'язнення строком до двох років. Це покарання застосовувалося до осіб, які злісно не сплачували кошти на утримання дітей, а також до батьків, які залишали своїх дітей без жодної підтримки до досягнення ними повноліття [2, с. 90]. Кримінальний кодекс УСРР прийнятий 1927 року. Він уже передбачав відповідальність за злісне ухилення від сплати коштів на утримання дітей, які попередньо призначив суд. Покараннями за такий злочин могли бути як позбавлення волі, примусові роботи строком до шести місяців, так і штраф у розмірі до трьохсот карбованців [2, с. 90; 18, с. 403–404; 19]. Однак, як засвідчила практика, насправді виконувались дуже мало рішень суду про стягнення аліментів, тому законодавець змушений був внести зміни до нормативних документів і застосовувати додаткову відповідальність.

У Адміністративному кодексі УСРР, затвердженому постановою ВЦВК від 12 жовтня 1927 року, зазначено про аліменти, зокрема, в частині безспірного

стягнення неоподаткованих сум (п. «а» арт. 110, п. «а» арт. 152 розділу 4). Водночас в арт. 154 було визначено, що норми аліментів, які відповідно до арт. 152 підлягали переважному задоволенню, встановлювалися з урахуванням арт. 266 Цивільного процесуального кодексу УСРР [20]. І хоча цей Кодекс не охоплював усіх норм адміністративного законодавства, однак він став основним засобом закріплення адміністративно-правових норм, які діяли на той час. Орім того, він містив положення щодо форм адміністративної діяльності, примусових повноважень адміністративної влади тощо [21, с. 62].

У Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану 1926 р. було внесено доповнення [22, с. 369]. Відтак постановою ЦВК і РНК СРСР від 27 червня 1936 року вперше визначено розмір аліментів на дітей, які стягувалися з батьків (у відсотковому відношенні до доходу платника). Окрім того, посилювалося кримінальне покарання за несплату аліментів на дітей. За це передбачалося до двох років тюремного ув'язнення, а витрати, пов'язані з розшуком особи, яка ухилялася від сплати аліментів, покладалися на її рахунок [23, с. 29]. Згідно з постановою ЦВК і РНК УСРР від 4 серпня 1936 р. були внесені наступні зміни, якими визначалася частка сплачуваних аліментів, зокрема, на одну дитину – 25 %, на двох дітей – 33 %, на трьох дітей і більше – 50 % заробітку відповідача [22, с. 369].

На законодавчому рівні перелік осіб, зобов'язаних сплачувати аліменти, був вперше розширений у післявоєнний період. Зокрема, указом Президії Верховної Ради УРСР від 7 квітня 1951 року до Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану УРСР 1926 року були внесені зміни, які значно розширили коло осіб, що несуть аліментні зобов'язання – з трьох до десяти категорій [24, с. 111]. У 1953 році до Кодексу про сім'ю, опіку, шлюб та акти громадянського стану УРСР було внесено положення, яке зобов'язувало батьків утримувати своїх дітей до досягнення ними повноліття [22, с. 418]. Згодом, 28 грудня 1960 року ухвалено Кримінальний кодекс УРСР, який передбачав покарання за злісне ухилення від сплати аліментів, зокрема, у вигляді позбавлення волі строком до одного року або виправні роботи на той самий строк. Водночас цей Кодекс встановлював

відповідальність і для дітей, зокрема, за ухилення від сплати аліментів для непрацевдатних батьків – виправні роботи на строк до одного року або громадська догана [2, с. 90–91; 25].

Наприкінці 1970-х років у радянський період відбулося реформування правового регулювання сімейних відносин. Відтак, 27 червня 1968 року були затверджені Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і сім'ю [26], а згодом прийняті кодекси про шлюб і сім'ю в союзних республіках [27]. Так, Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР був прийнятий 20 червня 1969 року Верховною Радою УРСР, а чинності він набув з 1 січня 1970 року [28; 15, с. 176]. Як зауважує А. Буряченко, правові акти радянського періоду не передбачали відповідальності за несплату аліментів на дітей, крім кримінальної, а за невиконання аліментних зобов'язань іншими особами взагалі не було встановлено жодної відповідальності [15, с. 176].

Згодом, 7 грудня 1984 року було прийнято Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення [29], що значно поліпшило регулювання суспільних відносин у галузі державного управління та в подальшому вплинуло на формування підґрунтя для притягнення боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

На думку М. Дорош, важливим джерелом адміністративної відповідальності свого часу стали Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення від 23 жовтня 1980 року [5, с. 209]. Однак відповідальності за несплату аліментів у цьому адміністративному законодавстві передбачено не було. Законодавець запровадив адміністративну відповідальність за несплату аліментів майже через 34 роки.

Правове регулювання відповідальності за несплату аліментів в Україні на початку 90-х років ХХ ст. ґрунтувалося на радянському законодавстві, адже чимало законодавчих актів СРСР у цій сфері діяли і в незалежній Україні. Можна констатувати, що певні суттєві зрушення у становленні відповідальності за несплату аліментів припали саме на другий етап, на період 1917–1991 рр.

Третій період формування відповідальності за несплату аліментів розпочався 1991 року і триває донині. Відколи Україна здобула незалежність і через суттєві зміни в економіці й системі соціального забезпечення виникло чимало проблем із дотриманням закону, зокрема щодо виконання зобов'язань по аліментах.

Сучасний розвиток правового регулювання аліментних зобов'язань стартує з ухвалення Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України» від 30 січня 1996 року [30]. Внесені цим Законом зміни, як зауважує Є. Ханович, стосувалися порядку стягнення аліментів на користь одного з подружжя та повнолітніх дітей [1, с. 50].

Важливим етапом у розвитку відповідальності за несплату аліментів стало ухвалення 5 квітня 2001 року Кримінального кодексу України, у якому дві статті присвячені відповідальності за злісне ухилення від сплати аліментів на утримання дітей та ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків. За ці злочини норми Кодексу встановлюють покарання у вигляді штрафу, громадських і виправних робіт, або арешту й обмеження волі [31].

Докорінні ж зміни у правовому регулюванні аліментних зобов'язань відбулися з прийняттям Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року. Вони були спрямовані на розширення прав учасників сімейних відносин (зокрема, зниження віку осіб, які мають право на судовий захист своїх прав або охоронюваних законом інтересів), надання можливості договірному врегулюванню сплати аліментів на дитину, встановлення розміру та строків їх виплати, відмову від фіксованих часток, які підлягали стягненню як аліменти, а також запровадження можливості укладання договору про припинення права на аліменти для дитини у разі передачі права власності на нерухоме майно тощо. Однією серед важливих норм стала ст. 196 СК України, якою було встановлено відповідальність за прострочення сплати аліментів. Згідно з цією нормою, у разі виникнення заборгованості з вини платника, який зобов'язаний сплачувати аліменти за рішенням суду, одержувач аліментів наділявся правом вимагати стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення [32]. Втім, реалізація цієї норми мала певні особливості.

Зокрема, у п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства» № 3 від 15 травня 2006 року зазначалося, що за прострочення сплати аліментів відповідальність платника у виді неустойки (пені) наставала лише за наявності вини цієї особи. У разі, якщо аліменти сплачувалися відповідно до укладеного між батьками договору, а не за рішенням суду, санкція, передбачена ст. 196 СК України, застосовувалася тільки за наявності прямої вказівки на це у договорі [33]. Згодом, у 2017 році цю норму було змінено: неустойка (пеня) могла стягуватись і зі заборгованості, що виникла за укладеним між батьками договором.

Зауважимо, що не менш важливим для розвитку адміністративної відповідальності за несплату аліментів є застосування адміністративних стягнень за несплату аліментів у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю (ст. 24 КУпАП) [34]. Так, у період з 2014 по 2016 роки прийнято низку законодавчих актів із застосуванням цього виду адміністративного стягнення. Протягом 2017–2018 рр. сфера відповідальності за несплату аліментів зазнала справді важливих змін. 17 травня 2017 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів». Зміни було внесено до СК України, ЦК України, ЦПК України [35].

Ще важливіші зміни, зокрема що стосуються відповідальності за несплату аліментів, відбулися з ухваленням Закону України від 3 липня 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» [36], яким запроваджено адміністративну відповідальність. Саме за цим Законом доповнено КУпАП статтею 183-1 «Несплата аліментів». Крім того, внесені були й інші зміни, спрямовані на посилення відповідальності боржника і застосування до нього інших важелів впливу з метою забезпечення виконання ним зобов'язання щодо сплати аліментів на дитину [36]. Отже, ст. 183-1 КУпАП передбачає, що за несплату аліментів на утримання дитини (чи одного з подружжя, батьків або інших членів

сім'ї), через що виникла заборгованість, боржника можна притягнути до виконання суспільно корисних робіт [34]. Тобто законодавець не просто вніс зміни до законодавства, а додав новий вид відповідальності, він передбачив, що боржник виконуватиме суспільно корисні, причому оплачувані роботи. Суму ж оплати за виконані роботи відразу перераховують на погашення заборгованості зі сплату аліментів.

Варто також зазначити, що Законом України від 3 липня 2018 року № 2475-VIII було внесено зміни до Закону України «Про виконавче провадження». Зокрема, запроваджено штраф у розмірі 20 % від суми заборгованості по аліментах, якщо заборгованість перевищує річну суму відповідних платежів, а в разі перевищення цієї суми за два роки – у розмірі 30 %, за три роки – у розмірі 50 %. Цей штраф з боржника стягується державним виконавцем та перераховується стягувачу [37].

Зміни також стосуються ч. 9 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження». Визначено, якщо заборгованість зі сплати аліментів перевищує відповідні платежі за чотири місяці, державний виконавець виносить вмотивовану постанову про тимчасове обмеження боржника (до моменту погашення ним заборгованості в повному обсязі) щодо права: 1) виїжджати за межі України; 2) керувати транспортними засобами; 3) користуватись зброєю, зокрема, вогнепальною мисливською, пневматичною й охолощеною, а також пристроями, призначеними для відстрілу патронів, які споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; 4) на полювання.

У випадку, коли аліменти виплачуються на утримання дитини з інвалідністю, дитини з важкими захворюваннями (перинатальними ураженнями нервової системи, вродженими вадами розвитку, рідкісними орфанними захворюваннями, онкологічними чи онкогематологічними захворюваннями, дитячим церебральним паралічем, тяжкими психічними розладами, цукровим діабетом I типу (інсулінозалежним), гострими або хронічними захворюваннями нирок IV ступеня), або дитини, яка отримала тяжкі травми, потребує трансплантації органа чи

паліативної допомоги, державний виконавець має право винести постанову про тимчасове обмеження (див. пункти вище) уже за наявності заборгованості зі сплати аліментів, яка перевищує суму відповідних платежів за три місяці [37]. Насправді ж у зв'язку із введенням з 24 лютого 2022 року на території нашої країни правового режиму воєнного стану окремі з цих обмежень фактично не працюють, проте їх уведення стало надзвичайно дієвим механізмом у боротьбі зі заборгованістю по аліментах.

Зазначимо, що на час написання цієї роботи за невиконання обов'язку щодо сплати аліментів встановлено кримінальну й адміністративну відповідальність, пеню, штрафи та чимало тимчасових обмежувальних заходів.

28 червня 2024 року у Верховній Раді України зареєстровано Проєкт Кодексу про адміністративні проступки № 11386 (далі – Проєкт КУпАП). У Проєкті КУпАП законодавець у ст. 77 передбачає настання відповідальності за несплату аліментів [38]. У Проєкті КУпАП законодавець забрав санкцію за повторне вчинення правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів, у вигляді суспільно корисних робіт. Вважаємо, що санкцію ст. 77 у Проєкті КУпАП треба доопрацювати, дещо змінити, та все ж таки передбачити щодо повторного вчинення правопорушення. Зрозуміло, що законодавець працює над правками і постійно вдосконалює законодавство відповідно до реалій сьогодення [38].

Узагальнюючи результати наукового пошуку, можемо зробити такі висновки:

1) формування генези дослідження адміністративної відповідальності за несплату аліментів є запорукою розуміння адміністративно-правового змісту цього інституту. Аналіз генези свідчить про постійне вдосконалення правових механізмів, спрямованих на захист найбільш вразливих членів нашого суспільства;

2) виокремлено три періоди становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів на теренах України, а саме: I період – від Київської Русі до 1917 р., що характеризується появою та формуванням аліментних правовідносин як таких; II період – від 1917 р. до 1991 р., який характеризується становленням та розвитком відповідальності за несплату аліментів; III період – від 1991 р. і до сьогодні, для якого вже характерне законодавче закріплення адміністративної

відповідальності за несплату аліментів, постійне виявлення прогалин та вдосконалення законодавства щодо притягнення боржника до відповідальності за несплату аліментів;

3) інститут адміністративної відповідальності за несплату аліментів зазнав еволюції з часів Київської Русі й продовжує свій складний шлях розвитку дотепер. Його становлення відбувалося відповідно до змін у системі аліментних відносин в Україні. Варто зазначити, що санкції за несплату аліментів з часом ставали більш жорсткими, а види відповідальності – різноманітними. Хоча процес формування адміністративної відповідальності за несплату аліментів припадає в основному на період незалежної України, підґрунтя для цього було закладено ще в давні часи;

4) формування історіографічної основи дало зрозуміти, що становлення юридичної відповідальності за несплату аліментів на території України пройшло довгий шлях від моральних і церковних санкцій до системного правового регулювання. Лише після 1917 року, з появою радянської системи права, відповідальність загалом набула адміністративного і кримінального характеру. Зокрема, адміністративна відповідальність після набуття Україною незалежності у 1991 набула оновленого підходу та стала частиною адаптації правової системи до соціальних реалій;

5) сучасного вигляду адміністративна відповідальність за несплату аліментів набула лише у 2018 році в результаті внесення змін до адміністративного законодавства України. Так, варто зауважити, що з огляду на майже семирічний досвід застосування адміністративних стягнень за несплату аліментів, процедура притягнення боржників до відповідальності знову потребує перегляду, усунення законодавчих прогалин та вдосконалення законодавства.

Законодавцем зареєстровано Проект КУпАП щодо вдосконалення законодавства у сфері адміністративних правопорушень. У ньому передбачено окрему главу 3 «Адміністративні проступки у сфері моральності», в якій закріплено відповідальність за несплату аліментів.

1.2. Поняття, ознаки та функції адміністративної відповідальності за несплату аліментів

Інститут адміністративної відповідальності входить до складу адміністративного права та є важливим засобом забезпечення громадського порядку, володіючи всіма ознаками юридичної відповідальності. Завдяки цьому інституту гарантується захист не лише адміністративно-правових відносин, а й тих відносин, які урегульовані нормами фінансового, трудового, екологічного та митного права, а у певних випадках він також охоплює цивільне право та процесуальні галузі права [39, с. 146]. Закріплено адміністративну відповідальність і Конституцією України, зокрема у ст. 92 одним із видів юридичної відповідальності визначено адміністративну відповідальність.

Водночас наголосимо, що законодавством не закріплено самого визначення «адміністративна відповідальність», у наукових же працях вживається чимало таких тлумачень, проте єдиного підходу до характеристики цього поняття не вироблено.

У розділі 2 КУпАП під назвою «Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність», а саме у ст. 9 наведено визначення адміністративного правопорушення, проте не визначено поняття адміністративної відповідальності. Можна вважати, що законодавець розглядає адміністративну відповідальність крізь призму поняття адміністративного правопорушення (проступку). Адміністративна відповідальність настає, якщо правопорушення за своїм характером не тягне за собою згідно з законом кримінальну відповідальність.

Загалом, в Україні адміністративна відповідальність є чи не найпоширенішим видом юридичної відповідальності, який призначений боротися з наймасовішими правопорушеннями. З огляду на те, що у законодавстві не визначено поняття «адміністративна відповідальність», вважаємо за потрібне проаналізувати погляди науковців щодо змісту, ознак і функцій адміністративної відповідальності як загалом, так і адміністративної відповідальності за несплату аліментів зокрема.

Отже, для правильного розуміння адміністративної відповідальності варто звернути увагу на точки зору провідних учених-адміністративістів. Зокрема, адміністративну відповідальність розглядають як:

– один із видів юридичної відповідальності, що охоплює систему адміністративних правовідносин, які виникають при застосуванні органами чи посадовими особами, уповноваженими на це, до осіб, котрі скоїли адміністративний проступок, відповідно до норм адміністративного права, санкцій у вигляді адміністративних стягнень (О. Остапенко, М. Ковалів, С. Єсімов, Л. Гулак, Г. Лук'янова, О. Ніканорова, М. Цьвок [40, с. 510], В. Авер'янов [41]);

– примусове застосування заходів впливу, передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку, яке здійснюється правомочним суб'єктом із дотриманням встановленої процедури і має на меті виконання цих заходів правопорушником (В. Колпаков) [42, с. 76];

– вид правової відповідальності, що передбачає застосування адміністративних стягнень уповноваженими органами або посадовими особами до фізичних або юридичних осіб, які вчинили адміністративні проступки. Застосування таких заходів не веде до судимості або звільнення з роботи (І. Комарницька) [43, с. 167];

– комплексний правовий механізм, який забезпечує реагування держави на прояви адміністративної протиправності. Він охоплює матеріально-правові підстави і процесуальний порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення. Основу адміністративної відповідальності становлять диференційована адміністративна протиправність, склад адміністративного правопорушення, адміністративне покарання (матеріально-правовий аспект) і процесуальна форма (В. Крижановська) [44, с. 50–51].

Аналізуючи наукові розробки досліджуваного поняття, треба наголосити, що для всіх зазначених трактувань характерним є те, що вони характеризують адміністративну відповідальність виконанням управлінських функцій державними органами, що володіють виконавчо-розпорядчими повноваженнями та застосуванням до правопорушника адміністративних стягнень. Зауважимо, що

більшість органів адміністративної юрисдикції, які розглядають справи про адміністративні правопорушення, є органами виконавчої влади і мають контрольно-наглядові повноваження. Тобто притягнення до адміністративної відповідальності здійснюється за законодавчо передбаченим сценарієм державними органами влади (посадовими особами) переважно при виконанні ними функції контролю й нагляду. Ознаки адміністративної відповідальності закріплені в нормативно-правових актах, що дає змогу довести застосування саме адміністративно-правової відповідальності.

Як ми зазначали, є різноманітні підходи до визначення адміністративної відповідальності, проте ні в теорії права, ні в чинному національному законодавстві не закріплено дефініції поняття адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Тому вважаємо актуальним охарактеризувати й визначити поняття «адміністративна відповідальність за несплату аліментів».

Передусім розглянемо, у чому саме полягає адміністративна відповідальність за несплату аліментів та які адміністративні стягнення передбачено законодавством України до осіб, котрі не сплачують аліментів. Ми вже зазначали, що ст. 183-1 КУпАП передбачає притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів у формі виконання суспільно корисних робіт [34]. Отже, виконання суспільно корисних робіт є першим адміністративним стягненням, яке передбачено за несплату аліментів.

Водночас у Законі України «Про виконавче провадження» визначено систему заходів адміністративного впливу у разі невиконання рішень про стягнення аліментів. Так, відповідно до ст. 1 цього Закону на майно боржника накладають арешт, встановлюють для боржника тимчасові обмеження у праві виїзду за межі України, керування транспортними засобами, користування зброєю, полювання [37].

Також згідно із цим Законом щодо боржників передбачено адміністративне стягнення у вигляді накладення штрафу за наявності заборгованості зі сплати аліментів, яка перевищує суму відповідних платежів за один рік (20 % від суми заборгованості зі сплати аліментів), за два роки (30 % від суми заборгованості зі

сплати аліментів), за три роки (50 % від суми заборгованості зі сплати аліментів) [37]. Крім цього, окремими законами передбачено санкції до державних службовців за невиконання зобов'язання зі сплати аліментів. (Детальніше адміністративні стягнення, що застосовуються до боржників, проаналізовано у другому розділі дисертації.)

Отже, поняття «адміністративна відповідальність за несплату аліментів» варто розуміти як систему заходів державного примусу, що застосовуються за невиконання особою аліментних зобов'язань з метою стимулювати боржника виконувати обов'язок зі сплати аліментів і запобігти подальшим правопорушенням.

Безперечно, кожен із видів юридичної відповідальності характеризують низкою ознак. Адміністративну відповідальність наділяють двома видами ознак: основними, які властиві адміністративній відповідальності загалом; похідними ознаками, які відрізняють адміністративну відповідальність від інших форм юридичної відповідальності [45, с. 697; 46, с. 27].

Основними ознаками адміністративної відповідальності є те, що вона: 1) засіб охорони державного правопорядку; 2) визначена нормативно та полягає у застосуванні санкцій, які передбачені правовими нормами; 3) наслідок винного антигромадського діяння; 4) з боку держави й суспільства супроводжується осудом правопорушника та вчиненого ним діяння; 5) пов'язується з примусовими заходами та негативними наслідками для правопорушника, зокрема моральними або матеріальними; 6) реалізується за допомогою відповідних процесуальних форм [46, с. 27].

Щодо похідних ознак адміністративної відповідальності, то їх І. Бородін та В. Бортник визначають за юридичною природою. На їхню думку, похідними ознаками адміністративної відповідальності є: 1) притягнення до адміністративної відповідальності можливе лише внаслідок учинення адміністративного проступку; 2) застосування адміністративних стягнень до винних, адже адміністративне стягнення, згідно зі ст. 23 КУпАП, є мірою відповідальності; 3) мета адміністративної відповідальності полягає у: а) вихованні осіб у дусі дотримання законів та поваги до правил співіснування; б) запобіганні вчиненню нових

правопорушень та покаранні за вже вчинене; 4) праві притягнення до адміністративної відповідальності, яке надається широкому колу суб'єктів, серед яких органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суди (ст. 213 КУпАП); 5) постанова про притягнення до адміністративної відповідальності може бути прийнята: а) індивідуально, зокрема судьями й посадовими особами органів державної влади, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення; б) колегіально за допомогою голосування, зокрема виконавчими комітетами та адміністративними комісіями; б) законодавством передбачений особливий порядок притягнення осіб до адміністративної відповідальності, який охоплює складання протоколу, збирання та оцінка доказів, винесення постанови тощо; 7) норми, якими регулюють адміністративну відповідальність, містяться у різних нормативно-правових актах, зокрема: а) кодексах; б) законах; в) правилах, що можуть затверджуватися Кабінетом Міністрів, центральними органами виконавчої влади й рішеннями місцевих рад [46, с. 29].

Цей підхід до визначення ознак адміністративної відповідальності є доцільним і має теоретико-прикладне значення. Він дає змогу більш структуровано зрозуміти сутність адміністративної відповідальності, а також чітко відмежувати її від інших видів юридичної відповідальності.

З урахуванням загальних і похідних ознак адміністративної відповідальності потрібно виділити ознаки адміністративної відповідальності за несплату аліментів, а саме: 1) особливий порядок реалізації адміністративної відповідальності за несплату аліментів; 2) притягнення до адміністративної відповідальності за несплату аліментів можливе за наявності судового наказу, рішення суду про стягнення аліментів з боржника чи нотаріально завіреного договору про утримання дитини; 3) наявність заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів щонайменше за три місяці; 4) наявність постанови про притягнення боржника до адміністративної відповідальності, постанови державного виконавця про встановлення тимчасових обмежень боржника (щодо права виїзду за межі України, права керування транспортними

засобами, користування вогнепальною мисливською, пневматичною й охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів із гумовими чи аналогічними за своїми властивостями снарядами несмертельної дії, полювання), постанови про накладення штрафу тощо; 5) санкції за несплату аліментів можуть містити виконання суспільно корисних робіт, тимчасові обмеження у правах і штрафи; 6) відповідальність за несплату аліментів має важливий соціальний аспект, оскільки вона спрямована на захист прав та інтересів дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, які мають право на отримання аліментів.

Кожен із видів юридичної відповідальності, крім ознак, характеризується низкою особливостей. Виокремлюють такі особливості адміністративної відповідальності: 1) адміністративна відповідальність має публічно-правовий характер, що виражається в тому, що адміністративний проступок, незалежно від того, чи спрямований він проти конкретної особи (фізичної або юридичної), є порушенням правового порядку, охорона якого є метою і функцією держави; 2) адміністративна відповідальність є самостійним видом правової відповідальності, яка настає за вчинені адміністративні проступки у різних сферах публічного адміністрування; 3) суб'єктами адміністративної відповідальності є особи, що порушили загальнообов'язкові правила, встановлені і для фізичних осіб (ідеться про осудну особу, якій на момент вчинення правопорушення виповнилося 16 років), і для юридичних осіб; 4) статтею 255 КУпАП визначено суб'єктів, яких наділено правом складати протоколи про адміністративні правопорушення, в також притягати до адміністративної відповідальності; 5) адміністративну відповідальність реалізують у адміністративному (позасудовому) та в судовому порядку за допомогою накладення адміністративного стягнення на правопорушника; 6) законодавчою підставою для притягнення особи до відповідальності є не тільки КУпАП, а й інші нормативно-правові акти (кодекси, закони, постанови Кабінету Міністрів України тощо) [45, с. 697–698; 34].

Наведені особливості мають загальний характер. Тепер висвітлимо особливості адміністративної відповідальності саме за несплату аліментів: 1) така

відповідальність спрямована на забезпечення виконання рішення суду з аліментних зобов'язань задля захисту прав та інтересів дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, які мають право на аліменти; 2) суб'єктом цього виду відповідальності є особа, якій на момент вчинення правопорушення виповнилося 16 років і яка має заборгованість зі сплати періодичних платежів (ст. 13 КУпАП); 3) право складати протоколи про такі адміністративні правопорушення мають державні виконавці та органи Національної поліції, а притягати до адміністративної відповідальності уповноважені державні виконавці й судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів; 4) цьому виду відповідальності властива сильна соціальна спрямованість, адже вона забезпечує соціальний захист осіб, які мають право на аліменти; 5) адміністративне стягнення у вигляді виконання правопорушником суспільно корисних робіт, тимчасові обмеження боржника в певних правах, застосування штрафних санкцій має на меті не тільки компенсаційну функцію, спрямовану на часткове покриття заборгованості, але й превентивну, спрямовану на запобігання подібним порушенням у майбутньому.

Отже, адміністративній відповідальності за несплату аліментів властиві особливості, які визначаються специфікою цієї категорії порушень. Вважаємо, що виділення особливостей та ознак адміністративної відповідальності за несплату аліментів сприяє розкриттю специфіки цього асоціального правового явища, забезпечує ефективне правозастосування й виділення цього виду відповідальності з-поміж інших видів юридичної відповідальності.

Як зазначає у своєму дослідженні сучасних концепцій адміністративної відповідальності Д. Лук'янець, останнім часом наукові дослідження і законопроектні роботи дедалі частіше спрямовані на вирішення питань щодо значення та місця адміністративної відповідальності як у системі юридичної відповідальності загалом, так і в механізмі правового регулювання в конкретних сферах суспільних відносин зокрема [47]. Водночас Д. Лук'янець, залежно від функціонального призначення інституту адміністративної відповідальності, виокремлює п'ять концепцій: 1) охоронну, згідно із якою адміністративна

відповідальність виконує функцію охорони різних видів суспільних відносин від протиправних посягань; 2) каральну. За цією концепцією, стягнення, накладене за вчинення адміністративного правопорушення, має на меті покарати особу за її неправомірну поведінку й забезпечити відповідальність за порушення законодавства; 3) управлінську, яка визначає адміністративну відповідальність як специфічний засіб реалізації примусового методу державного управління. Цей підхід дозволяє застосовувати адміністративні санкції як інструмент для забезпечення виконання норм і правил, що регулюють суспільні відносини; 4) публічно-сервісну, яка передбачає використання адміністративної відповідальності як засобу для забезпечення виконання зобов'язань, що виникають із договорів чи інших відносин, які не належать до сфери державного управління; 5) правозахисну. В межах цієї концепції адміністративну відповідальність розглядають як інструмент, який спрямовано на забезпечення дотримання правових норм, що охороняють інтереси осіб, і запобігання порушенням, які можуть зашкодити правам і свободам громадян. Це дозволяє захистити індивідуальні права через накладення санкцій на порушників, водночас забезпечуючи правовий порядок і справедливість [47]. Отже, підхід Д. Лук'янца дозволяє зрозуміти багатоаспектність адміністративної відповідальності та її правозастосування. Кожна з виділених концепцій має особливе значення для підтримки правопорядку.

Враховуючи наведені вище концепції, варто проаналізувати також функції адміністративної відповідальності, оскільки вони між собою безпосередньо взаємопов'язані. Зазначимо, що станом на сьогодні не існує єдиного бачення щодо класифікації функцій адміністративної відповідальності. Як найважливіші можна виділити виховну, превентивну, регулятивну, каральну і компенсаційну функції адміністративного права.

Виховна функція адміністративної відповідальності спрямована на вплив на свідомість людини, прищеплюючи їй повагу до правил і норм поведінки, які є прийнятними в суспільстві та закріплені у нормативно-правових актах держави. Головна мета цієї функції – донести до особи, що скоєння правопорушення – це

суспільно негативне явище, яке є перешкодою для успішного функціонування соціуму, порушує його стабільність і безпеку, що важливі для нормального існування в ньому. Виховний аспект цієї функції сприяє формуванню правосвідомості і відповідальності серед громадян [48, с. 142]. На практиці виховну функцію адміністративної відповідальності можна здійснювати через різні заходи і санкції, такі як штрафи, попередження чи інші адміністративні стягнення тощо. Своєю чергою виховна функція адміністративної відповідальності за несплату аліментів полягає у впливі на особу, яка не виконує аліментних зобов'язань, з метою нагадати боржникові про необхідність виконання обов'язку щодо сплати аліментів. Виконання правопорушником суспільно корисних робіт може мати виховний характер, спонукаючи боржника до більш відповідальної поведінки й виконання покладених на нього аліментних зобов'язань. Залучення боржника до суспільно корисних робіт спрямоване на уникнення порушень у майбутньому та формування в боржника свідомого ставлення до виконання рішень суду, закону й обов'язків перед членами сім'ї, родиною й суспільством. Отже, виховна функція адміністративної відповідальності сприяє формуванню у громадян свідомого ставлення до виконання законів та уникненню правопорушень.

Надзвичайно важливою є і превентивна функція адміністративної відповідальності, оскільки вона спрямована на попередження і профілактику правопорушень, як випадків рецидиву, так і загальних порушень, які можуть негативно впливати на суспільство. Вона має на меті знизити рівень правопорушень і забезпечити загальну безпеку та стабільність соціуму [48, с. 143]. Т. Кравцова, досліджуючи профілактику як адміністративно-правову форму діяльності підрозділів поліції ювенальної превенції, зазначає, що профілактика правопорушень мусить бути чітко обмежена рамками, і при цьому доведеться вирішувати багато завдань, зміст яких може змінюватись залежно від ситуації. Межі цієї діяльності визначаються профілактичним впливом на об'єкти, її змістом, метою, принципами, соціально-політичним устроєм і суспільними відносинами. Ці ознаки й окреслюють межі і сферу функціонування профілактики правопорушень [49, с. 371]. Так, основні аспекти превентивної функції адміністративної

відповідальності за несплату аліментів містять: а) створення попереджувального ефекту, що полягає у факті наявності адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, та створення стимулу вчиняти дії, спрямовані на вчасне і повне виконання аліментних зобов'язань; б) попередження порушень: потенційна можливість бути притягнутим до адміністративної відповідальності може змусити боржника дотримуватись рішення суду, щоб уникнути негативних наслідків у вигляді виконання суспільно корисних робіт; в) формування свідомого ставлення боржника до аліментних зобов'язань, розуміння важливості їх виконання для забезпечення добробуту дітей, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї; г) забезпечення справедливості між особами, які мають обов'язок зі сплати аліментів та особами, які мають право на утримання аліментів.

Отже, превентивна функція адміністративної відповідальності за несплату аліментів спрямована на запобігання порушенням і забезпечення виконання аліментних зобов'язань у майбутньому. Своєю чергою тимчасові обмеження до боржника застосовуються як превентивний (попереджувальний) захід, щоб уникнути подальшого зростання заборгованості зі сплати аліментів.

Наступною є регулятивна функція, яка полягає в установленні заборон щодо вчинення певних дій, що є типовим і характерним для інших видів юридичної відповідальності. Ця функція проявляється через систему заборон, розроблену законодавцем, яка має на меті сприяти правомірній поведінці суб'єктів. Законодавчі заборони визначають, яку поведінку держава вважає неприпустимою і яких дій треба уникати. Водночас система заборон допомагає встановити чіткі правила, які мають керувати поведінкою громадян й організацій, вказуючи на те, які дії є прийнятними і відповідними законодавству. Тож регулятивна функція забезпечує правильну поведінку в межах правового поля і знижує ймовірність правопорушень [50, с. 319].

Враховуючи суть регулятивної функції, зауважимо, що адміністративна відповідальність за несплату аліментів допомагає встановити стандарти поведінки осіб, які мають аліментні зобов'язання, надає чіткий порядок для їх виконання.

Також ця функція передбачає контроль за виконанням аліментних зобов'язань та вжиття заходів у разі їх порушення.

Каральна ж функція адміністративної відповідальності спрямована на покарання правопорушника за скоєний ним адміністративний проступок шляхом застосування відповідних заходів адміністративної відповідальності. У такому разі правопорушник зазнає впливу державного примусу, що є наслідком порушення норм, які охороняються адміністративним законодавством. Покарання слугує як специфічна реакція держави на адміністративне правопорушення, що має на меті не лише покарати правопорушника, але й забезпечити дотримання правопорядку [50, с. 320]. Якщо держава не реагує на правопорушення, то безкарність може призвести до рецидиву, що негативно впливає на правопорядок і стабільність у суспільстві. Крім того, безкарність є поганим прикладом для інших осіб, особливо для тих, хто має низьку соціальну відповідальність. Це може стати фактором, що провокуватиме подальші правопорушення в конкретних регіонах або серед певних груп населення, що загрожує порушенням загального правопорядку [51, с. 71–77]. Отже, каральна функція адміністративної відповідальності за несплату аліментів спрямована на покарання боржника за систематичну несплату аліментів, передбачає накладення низки санкцій на осіб, які не виконують аліментних зобов'язань. Серед санкцій, які можуть бути накладені на боржника, є тимчасові обмеження у правах, притягнення до суспільно корисних робіт, штраф.

Ще однією функцією адміністративної відповідальності є компенсаційна, або відновлювальна. Вона полягає у відновленні незаконно порушених прав та майнових благ потерпілої особи. Ця функція спрямована на те, щоб забезпечити відшкодування шкоди, завданої правопорушенням, і повернути потерпілій стороні її права та інтереси [50, с. 320]. Особливо важливою ця функція є у випадках, коли йдеться про несплату аліментів, оскільки вона має на меті забезпечити відшкодування матеріальної шкоди, спричиненої неналежним виконанням обов'язку з утримання особи. Відновлення справедливості через компенсування завданої шкоди є важливим аспектом функціонування адміністративної відповідальності, що допомагає захистити права й інтереси потерпілих. Власне, до

боржника може бути застосовано адміністративне стягнення у вигляді виконання ним суспільно корисних робіт. Виконання цих робіт оплачується, а зароблені кошти направляються особам, які перебувають на утриманні, для покриття заборгованості зі сплати аліментів. На боржника може накладатись додатковий штраф, як компенсація за несплату аліментів у минулому періоді, а також може накладатись арешт на майно і банківські рахунки, де за рахунок наявного майна покривається заборгованість зі сплати аліментів. Зрештою, проаналізовані функції адміністративної відповідальності за своїми змістом і призначенням мають охоронний характер.

Варто зауважити, що завдяки універсальності інституту адміністративної відповідальності його часто використовують для створення правового механізму, який гарантує захист прав та інтересів різних суб'єктів. Це стосується, зокрема, виконання аліментного обов'язку, де за допомогою адміністративної відповідальності реалізуються права громадян на отримання аліментів. Справді, адміністративна відповідальність охоплює широкий спектр прав і свобод громадян, однак не всі права людини підпадають під її захист. Це пов'язано з особливостями механізму реалізації таких прав, оскільки адміністративна відповідальність не завжди є найефективнішим засобом для забезпечення захисту кожного виду прав. Адміністративні санкції в основному спрямовані на підтримку суспільного порядку й забезпечення дотримання конкретних норм і правил, які мають загальний характер для суспільства, а не завжди здатні забезпечити глибоке відновлення порушених прав у специфічних ситуаціях. Захист прав людини, які не охоплюються адміністративною відповідальністю, може вимагати застосування інших форм юридичної відповідальності або механізмів захисту, таких як цивільне чи кримінальне право.

Варто відзначити, що держава, застосовуючи адміністративно-правові механізми для відновлення порушених прав та свобод фізичних і юридичних осіб, мусить дотримуватися принципу соціальної справедливості. Цей принцип передбачає кілька важливих аспектів. По-перше, стосовно правопорушника він реалізується через відповідальність за його минулу поведінку. По-друге, держава

повинна забезпечити, щоб притягнення до адміністративної відповідальності сприяло виправленню поведінки правопорушника в майбутньому, запобігаючи повторенню порушень. Важливо й забезпечити відновлення порушених прав та свобод фізичних і юридичних осіб. Це має закріпити в суспільстві довіру до верховенства права, законності й ефективності діяльності органів і посадових осіб, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення та застосовувати заходи адміністративного відновлення. Такий підхід дозволяє зміцнити правопорядок і посилити суспільну довіру до правових інститутів [52, с. 181].

Узагальнюючи, зауважимо, що за несплату аліментів для боржника настає адміністративна відповідальність, передбачена нормативно-правовими актами, зокрема КУпАП та Законом України «Про виконавче провадження». Водночас варто зазначити, що адміністративній відповідальності за несплату аліментів властиво те, що: – притягнення до цього виду відповідальності можливе за наявності судового наказу, рішення суду чи нотаріально завіреного договору, що стосуються стягнення аліментів на утримання осіб; – цей вид відповідальності має важливий соціальний аспект, оскільки вона спрямована на захист найвразливішої категорії осіб тощо. З'ясовано, що на сьогодні визначення поняття адміністративної відповідальності немає в чинному адміністративному законодавстві України, що сприяло появі різних наукових підходів до його розуміння. Це також спонукає до наукового пошуку визначення поняття адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Крім того, на основі викладеного у цьому підрозділі, зроблено низку наступних висновків:

1. Розглянуто теоретико-правове підґрунтя розуміння адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Обґрунтовано, що поняття адміністративної відповідальності характеризується виконанням управлінських функцій державними органами, що володіють виконавчо-розпорядчими повноваженнями та застосуванням до правопорушника адміністративних стягнень.

2. Зазначено, що адміністративну відповідальність за несплату аліментів варто розуміти як систему заходів державного примусу, що застосовуються за невиконання особою аліментних зобов'язань з метою стимулювати боржника виконувати обов'язок зі сплати аліментів та запобігти подальшим правопорушенням.

3. Визначено, що адміністративна відповідальність за несплату аліментів характеризуються низкою специфічних ознак, що відрізняють її від інших видів відповідальності. Це стосується: пріоритетності суспільних відносин; особливого порядку реалізації; наявності заборгованості щодо сплати аліментів, якщо її сукупний розмір перевищив суму відповідних платежів щонайменше за три місяці; наявності спеціального правозастосовного акта про притягнення боржника до адміністративної відповідальності (постанови державних виконавців про встановлення тимчасових обмежень боржника, постанови про накладення штрафу тощо); особливого кола суб'єктів, уповноважених застосовувати заходи впливу.

4. З огляду на визначення ознак адміністративної відповідальності за несплату аліментів проаналізовано також функції адміністративної відповідальності у досліджуваній сфері. Зокрема, доведено, що серед функцій адміністративної відповідальності за несплату аліментів є: виховна, що полягає у впливі на особу, яка не виконує аліментні зобов'язання, з метою нагадування боржнику про необхідність виконання обов'язків щодо сплати аліментів; превентивна функція, що спрямована на запобігання порушенням і забезпечення виконання аліментних зобов'язань у майбутньому; регулятивна функція допомагає встановити стандарти поведінки осіб, які мають аліментні зобов'язання, надає чіткий порядок для їх виконання; каральна – спрямована на покарання боржника за систематичну несплату аліментів, передбачає накладення низки санкцій на осіб, які не виконують аліментні зобов'язання; компенсаційна, яка полягає в забезпеченні відшкодування матеріальної шкоди, спричиненої неналежним виконанням обов'язку з утримання особи.

1.3. Соціальні чинники, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів, та адміністративно-правові шляхи їх усунення

Правопорушення цілком доречно можна вважати одним з асоціальних наслідків розвитку суспільства, що виникають внаслідок різних суперечностей і конфліктів між людьми й соціальними групами. Ці конфлікти, які є невіддільною частиною будь-якого суспільства, можуть призвести до порушень громадського й державного порядку. Причини правопорушень здебільшого кореняться в соціальних явищах різного рівня, які, своєю чергою, викликають скоєння правопорушень на масовому, груповому чи індивідуальному рівні. Вони можуть мати місце в різних суспільних сферах, що є відносно самостійними, і навіть можуть бути пов'язані з економічними, політичними чи культурними факторами [53, с. 370]. Така динаміка соціальних процесів підтверджує важливість вивчення соціальних причин правопорушень для ефективного правового регулювання й запобігання конфліктам і порушенням правопорядку.

Для вивчення причин правопорушень потрібно на рівні загальної теорії права дослідити: 1) напрями (аспекти) вивчення таких причин; 2) основні види (класифікацію) причин; 3) основні теорії причин правопорушень [53, с. 370]. М. Кельман та О. Мурашин зазначають, що в юридичній літературі тривають суперечки щодо ролі соціальних і біологічних причин правопорушень, зокрема щодо сучасного розвитку антропологічної школи на генетичному рівні. Вони вважають, що поведінка людини залежить і від соціальних, і від біологічних чинників. Однак пріоритет варто надавати соціальним факторам, оскільки особа формується й функціонує у відповідному соціальному середовищі. Її вчинки значною мірою залежать не стільки від фізіологічних особливостей і стану організму, скільки від міжособистісних відносин на різних рівнях і впливу соціального оточення [54, с. 445]. І таку думку науковців вважаємо слушною, адже дуже часто несплата аліментів пов'язана з негативними міжособистими відносинами між стягувачем аліментів і боржником. Звісно, аліменти можна і

треба сплачувати добровільно, проте коли йдеться про примусове стягнення – це вже наявний конфлікт та спір між особами.

Як зауважують М. Кельман та О. Мурашин, що здебільшого до протиправної поведінки людина вдається через вплив на неї різноманітних протиріч, адже це нормальне функціонування і самого індивіда, і загалом соціуму. Загострення цих протиріч спричиняє зростання правопорушень [54, с. 445]. І в житті досить часто саме так і трапляється: як тільки виникають протиріччя між подружжям, батьками чи іншими особами, які перебувають на утриманні, то боржник не бажає здійснювати утримання, ухиляється і, як наслідок, вчиняє правопорушення.

Причини й умови виникнення адміністративних правопорушень серед дітей досліджує, зокрема, Н. Лесько. При цьому зауважує, що наразі докладно ще не напрацьовано загальної теорії причин адміністративних правопорушень, але вказує, що досягнення у цій сфері пов'язують з наукою про причини злочинності і засоби її попередження, тобто із кримінологією [55, с. 15]. Власне з позицій кримінального права це питання науковці активно висвітлювали, тому їхні напрацювання стали підґрунтям для аналізу соціальних чинників, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень з несплати аліментів.

Так, у юридичній науці дійсно загальноприйнято вважати, що проблема причин правопорушень передусім розглядається в контексті кримінології. Кримінологічні теорії злочинності поділяються на різні напрями залежно від того, які причини для них є пріоритетними: соціологічні теорії (орієнтуються на умови життя суспільства та вважають, що причини правопорушень і злочинності криються в соціальних умовах, таких як нерівність, бідність, відсутність можливостей для соціальної адаптації, сімейні проблеми тощо); біологічні, зокрема біопсихологічні і біосоціальні (причини правопорушень шукають у природі людини) [53, с. 373].

Відповідно до цих теорій виокремлюють і причини правопорушень. Такі суспільні зміни останніх років, як індустріалізація, урбанізація, свобода міграції, порушують традиційні соціальні норми: сімейні, релігійні, моральні тощо. Відтак руйнуються засади цілісності суспільства, активно проявляються відчуження,

байдужість, агресивність, емоційна нестабільність. Соціологи вважають, що ці зміни стали наслідком науково-технічної революції (теорія науково-технічної революції). На причину того, що люди стають правопорушниками, вказують часті контакти в малих соціальних групах, де панують антисоціальні погляди і цінності (теорія диференціальної асоціації). Водночас як основні чинники злочинності (за теорією соціальної аномії) розглядають нерівність у рівні соціального життя та розшарування суспільства. Підвищення рівня правопорушень зумовлюється одночасно й фізичними, кліматичними, територіальними, психічними, антропологічними та соціальними факторами (за теорією багатофакторності). Класова теорія стверджує, що основною причиною правопорушень є класовий поділ суспільства, що призводить до майнової нерівності [53, с. 373].

До біосоціальних теорій причин вчинення злочинів, правопорушень зараховують: – теорію небезпечного стану (припускає, що людині внутрішньо властива схильність до скоєння злочину); – теорію Зігмунда Фрейда (пояснює це як результат постійної боротьби дитини з антисоціальними інстинктами, що успадковуються на генетичному рівні, яких вона не може позбутися); – спадкову теорію (передбачає наявність генетичної схильності до порушення соціальних норм) [53, с. 373].

Деякі теорії стверджують, що злочин може вчиняти лише та особа, у якої є патології психічного розвитку, порушення розумової діяльності або емоційного стану (згідно з різними психопатологічними теоріями). Також до уваги беруться антропологічні (конституційні) особливості, які визначаються будовою людського тіла і можуть впливати на характер людини та її поведінку, зокрема у правовій сфері [53, с. 373–374].

А. Зелінський та Л. Оніка вважають, що основною причиною злочину є особистість самого злочинця, зокрема його морально-вольові якості, які під впливом зовнішніх факторів формують у нього готовність і рішучість до вчинення кримінального правопорушення [56]. Зазвичай злочин не є спонтанним або стихійним актом; він майже завжди є результатом тривалого процесу формування особистості, який зумовлює прийняття рішення та обрання способів його

здійснення. Цьому передують декілька важливих етапів психічної діяльності особи. На цих етапах поступово формується антисуспільна спрямованість особи. Оскільки такий результат є своєрідною взаємодією з навколишнім середовищем, тому етапи формування в особи антисуспільної поведінки потрібно аналізувати в контексті соціальної реальності [57].

Послідовність цих етапів виглядає так: 1) формування особистості зі схильністю до антисуспільної спрямованості; 2) мотивація до скоєння антисуспільного вчинку; 3) прийняття конкретного рішення щодо його скоєння; 4) реалізація прийнятого рішення, зокрема сам вчинок та його наслідки [57].

Зазначимо, що здатність людини до вибірковості поведінки не є її біологічною сутністю, а належить до сфери свідомості, моральних і правових засад індивіда. Ця здатність, як і будь-яка інша, може змінюватися в широких межах. В одному випадку її звуження може бути наслідком недостатньо розвинених соціальних якостей особистості, в іншому – через їх деформацію й формування антисуспільної спрямованості. Причому іноді це може призвести до готовності до злочинної поведінки, що характерно для рецидивістів. Одну й ту саму життєву ситуацію кожна людина сприймає й оцінює по-різному, тому було б великою помилкою ігнорувати індивідуальні відмінності [57].

Додамо, що для аналізу причин та умов правопорушення щодо несплати аліментів потрібно виокремити ті, які мають значення і характерні саме для цього виду правопорушення.

Зі зміною ситуації в державі, з розвитком суспільства, зміною законодавства з'являються, змінюються чи зникають окремі соціальні чинники, які впливають на ситуацію з адміністративними правопорушеннями. Наприклад, через воєнні дії на території України багато громадян втратили роботу або стабільне джерело доходу, чимало людей змушені були виїхати за межі України, що ускладнило виконання рішень суду. Окрім того, і психологічний тиск війни впливає на мотивацію виконання обов'язків тощо. Цей процес супроводжується такими чинниками, як: недосконалість прийнятих нормативно-правових актів; нігілізм і низький рівень правової культури; недостатньо ефективна робота правоохоронних органів та

органів державної виконавчої служби; криза моральних цінностей; алкоголізм, наркоманія й інші негативні обставини [54, с. 445]. До того ж доцільно звернути увагу на те, як конкретна життєва ситуація породжує вчинення адміністративного правопорушення за несплату аліментів. Як уже було зазначено, вчиненню правопорушення передують послідовність певних актів, оскільки будь-яке рішення особи породжує обставини, які вплинули на неї, на її думки й життя. Крім того, зовнішнє середовище особи є одним із найважливіших актів життєдіяльності людини, до якого і входить конкретна життєва ситуація.

Конкретна життєва ситуація – це сукупність умов, подій і обставин, що впливають на ухвалення рішення про вчинення злочину. Такі ситуації можуть складатись за певний час до скоєння злочину або виникати безпосередньо перед його вчиненням. Кожна ситуація має об'єктивний зміст, але її сприйняття є суб'єктивним і залежить від індивідуальних особливостей людини [58, с. 213]. Отже, конкретна життєва ситуація при вчиненні правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів, полягає саме в тому, що, наприклад, під впливом конфлікту між членами сім'ї, подружжям, батьками тощо особа свідомо, задовго до виникнення заборгованості, вирішує не сплачувати аліментів і не допомагати члену своєї родини матеріально. Це свідчить про те, що особа повністю володіє всіма обставинами ситуації і свідомо робить вибір щодо несплати аліментів, це відбувається не під час реалізації самого правопорушення, не імпульсивно, оскільки правопорушення, пов'язане з несплатою аліментів, має характерні ознаки тривалого в часі правопорушення.

І. Пасічник і К. Кулик досліджували вплив конкретної життєвої ситуації на формування мотиву вчинення кримінального правопорушення. Так-от, вони зазначають, що суб'єкт здійснює певну дію не з огляду на об'єктивний зміст ситуації, а крізь призму свого ставлення до неї. Це й пояснює, чому конкретна життєва ситуація може спонукати до вчинення протиправного діяння навіть тоді, коли сама ситуація не має явних провокаційних ознак. У такому разі вона стає зовнішнім поштовхом, що виводить на поверхню антигромадські риси суб'єкта, які й стають мотивом для вчинення суспільно небезпечного діяння [59, с. 581]. Тож

можна зробити висновок, що конкретна життєва ситуація безпосередньо впливає на вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного зі сплатою аліментів. Відтак варто проаналізувати соціальні чинники, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів. Як зазначено в науковій літературі, соціальні чинники є рушійною силою розвитку суспільства, а також явищами чи процесами, що обумовлюють ті чи інші соціальні зміни [60, с. 651].

Досліджуючи питання взаємодії суспільства, зокрема її історію й сучасність, І. Брацун вказує, що виділення соціальних чинників здійснюють на основі такого зв'язку соціальних об'єктів, коли одні з них (причини) за певних умов обов'язково породжують інші соціальні об'єкти або їхні властивості (наслідки). Основним соціальним чинником є діяльність людей, яка визначає різноманіття соціального життя суспільства. Водночас роль соціальних чинників виконують різні матеріальні й духовні утворення, зокрема такі як соціальні інститути, виробництво, організації, потреби, речове середовище, інтереси, думки, цінності, орієнтації та установки людей тощо. Соціальними чинниками визнають також і взаємодію сфер життя суспільства, в якому одна сфера може мати визначальний вплив щодо інших. До прикладу, економічна сфера значно впливає на соціальну, політичну та духовну сфери, проте ці сфери, своєю чергою, впливаючи на сферу економічну, також є її чинниками, хоча і не визначальними. Власне тому серед соціальних чинників потрібно виокремлювати ті, які викликають глибинні зміни у суспільстві, формують його основні характеристики, визначають напрям та рівень розвитку, а також ті, які спричиняють тільки деякі зміни у суспільстві, явищах, процесах. Окрім того, розрізняють соціальні чинники, які діють постійно, а також ті, які мають тимчасовий вплив. До загальних соціальних чинників, що діють постійно, відносяться умови функціонування суспільства (соціально-економічні, політичні тощо). Натомість специфічні соціальні чинники включають певні особливості окремих об'єктів, які впливають на характеристику інших об'єктів. Вплив прямих соціальних чинників може бути зафіксований та підданий контролю під час

дослідження, однак дія непрямих соціальних чинників на об'єкт, який вивчається, прямому контролю не піддається [61, с. 137].

Варто зауважити, що, взаємодіючи з матеріальним і соціальним середовищем, людина під його впливом засвоює норми поведінки, моральні і правові поняття, соціальні й культурні цінності. Цей процес супроводжується постійною динамікою потреб, інтересів і прагнень. На формування особистості значний вплив має спосіб життя соціальних прошарків, груп і суспільства в цілому [57]. Поняття «спосіб життя» утворюють такі елементи: матеріальне середовище; система суспільних відносин і зв'язків; соціально-психологічна атмосфера, під впливом якої виникають і закріплюються позитивні чи негативні рис особистості й відповідні форми поведінки. Недоліки бодай одного з аспектів способу життя можуть стати основою для розвитку антисуспільних тенденцій [57].

Варто також зауважити, що значний вплив на особу має медіапростір. Як слушно зазначає Н. Лесько, сьогодні він переповнений різноманітними «інформаційними порушеннями». Науковиця підкреслює, що хоча більшість людей інтуїтивно розуміє ризики, пов'язані з медіа й новітніми технологіями, недостатня обізнаність часто призводить до розгубленості й безпорадності. Як наслідок, багато людей обирають шлях раціоналізації своїх нераціональних рішень (обстоюють позицію розвиватися без контролю) або намагаються мінімізувати можливості негативних наслідків медіавпливу принаймні на себе [62, с. 99]. Більше того, у соціальних мережах наявні спеціально створені тематичні групи, у яких особи обговорюють свої права й обов'язки, шукають способи зловживання правами й обов'язками, зокрема обговорюють між собою способи ухилення від сплати аліментів, що однозначно має вплив на особу боржника зі сплати аліментів.

Проаналізувавши вищевказані теоретичні аспекти, виділимо соціальні чинники, які мають об'єктивний і суб'єктивний зміст та негативно впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів. Отож це: – економічна нестабільність, фінансові проблеми, зниження рівня життя людей, безробіття. Боржники часто мають фінансові труднощі, низький дохід або інші проблеми, які унеможливають отримувати належний рівень доходів; – зміни в

сімейному стані, укладення нового шлюбу, народження дітей від іншого шлюбу часто є підставою для несплати аліментів на дитину; – комунікативні проблеми між стягувачем і боржником, відсутність чи недостатність позитивного емоційного контакту між ними, неузгодженість між ними умов розподілу фінансових обов'язків; – негативне ставлення до примусового стягнення аліментів, або, навпаки, відсутність офіційного документа про сплату аліментів, договору, судового наказу або рішення суду; – депресивні стани; – зловживання алкогольними, наркотичними речовинами; – недоліки в роботі правоохоронних органів, органів виконавчої служби; – груповий і психологічний вплив, антисоціальні погляди, установки, стереотипне мислення, оціночні судження значної кількості громадян, що виражають прийнятне ставлення до несплати аліментів тощо. Не менш важливою, на нашу думку, є особистість правопорушника, його морально-вольові якості, які під дією вищевказаних соціальних чинників дозволяють йому не сплачувати аліменти. По суті, зовнішні обставини варто сприймати як один із факторів, проте жодне правопорушення не вчиняється без мотиву.

Соціальні чинники не просто впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів, а є її невід'ємною частиною. Вони формують певну модель поведінки. За допомогою соціальних чинників визначається характер і темп розвитку цього виду відповідальності, а як наслідок – і розвиток законодавства загалом. Державні виконавці, судді борються з правопорушеннями зі сплати аліментів, проте вони не в змозі знизити такі величезні їхні масштаби чи виховати кожного боржника. Вважаємо, що для цього потрібно вживати комплекс різноманітних заходів, які будуть спрямовані на зростання добробуту, свідомості, поінформованості та культури громадян, підвищення рівня довіри й поваги до закону і правоохоронних органів.

М. Кельман й О. Мурашин звертають увагу на вагому роль правового виховання громадян. Громадяни повинні бути поінформовані щодо правових вимог до них з боку держави. Адже інколи особи порушують правові приписи не через своє антисоціальне ставлення, а через незнання змісту правових актів

[54, с. 446]. З огляду на це, вважаємо, що з державними виконавцями необхідно проводити консультаційні заходи, тренінги і практичні заняття щодо оформлення документів та збільшити їхній кадровий склад.

Отже, визначення низки соціальних чинників, які впливають на скоєння адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів, має важливе значення, оскільки відображає складність самої проблеми, її сутність. Визначивши причини, можна шукати і шляхи їх подолання.

У межах дисертаційного дослідження проведено анкетування 322 респондентів. Для визначення низки головних соціальних чинників, які впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів, опитаним було запропоновано обрати найбільш відомі соціальні чинники, а також запропоновано надати власний варіант відповіді (Додаток Б). Так, респондентами пріоритетне місце було відведено економічним чинникам, які відзначили аж 49 % респондентів. Натомість, 27 % опитаних громадян вважає, що несплата аліментів відбувається через сімейний стан, 16 % вважають, що причиною є неможливість бачитись з дитиною та 8 % вказують на інші підстави. Серед інших соціальних чинників, респонденти вказували про те, що боржники часто не бажають сплачувати аліменти саме другому з батьків, оскільки не впевнені чи кошти витрачаються саме на потреби дитини, вказували про неможливість боржника бачитись з дитиною, недостатню відповідальність за несплату аліментів, вказували на несвідомість батьків та певні психологічні переконання (Додаток В).

З огляду на викладені у цьому підрозділі міркування, можемо сформулювати узагальнюючі висновки:

1) проаналізувавши теоретичні засади соціальних чинників, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень, зокрема, й тих, що впливають на особу-боржника при вчиненні правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів, зазначимо, що визначення соціальних чинників має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки, визначивши причини, можна шукати шляхи їх подолання;

2) серед соціальних чинників, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень, зокрема щодо несплати аліментів визначено: економічну нестабільність, фінансові проблеми, низький рівень життя людей та безробіття; зміни у сімейному стані, укладення нового шлюбу та народження дітей; комунікативні проблеми між стягувачами та боржниками; зміни у ціннісних орієнтаціях населення; депресивні стани; зловживання алкогольними, наркотичними речовинами; груповий та психологічний вплив, антисоціальні погляди, стереотипне мислення тощо;

3) економічна нестабільність, зокрема безробіття та низький рівень доходів, є одними з ключових причин, які ускладнюють виконання фінансових зобов'язань. Особливо це стосується кризових ситуацій, зокрема таких як війна чи пандемія, що поглиблюють соціальні й економічні нерівності.

Брак усвідомлення відповідальності перед особою, яка потребує утримання, та низький рівень правової обізнаності боржників створюють ще більше перешкод для забезпечення прав найбільш вразливих категорій громадян. Для вирішення цієї багатогранної проблеми необхідне поєднання посилення державного контролю, підвищення правової культури населення, а також зміни соціальних стереотипів, які зменшують вагу обов'язків, зокрема, батьків перед дітьми;

4) лише використання комплексного підходу, який враховуватиме і економічні, і соціально-психологічні аспекти, може забезпечити ефективність механізмів стягнення аліментів. Доведено, що соціальні чинники не просто впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів, а вони формують певну модель поведінки боржника, яку можна відслідкувати та розвивати законодавство на протидію цій негативній поведінці.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дисертаційного дослідження висвітлено наукознавче підґрунтя роботи, особливу увагу приділено формуванню генези адміністративної відповідальності за несплату аліментів, з'ясуванню поняття, ознак і функцій

адміністративної відповідальності за несплату аліментів, а також визначено соціальні чинники, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів та запропоновано шляхи їх усунення.

Результати наукового пошуку можна представити у таких висновках:

1. Формування генези дослідження адміністративної відповідальності за несплату аліментів є запорукою розуміння адміністративно-правового змісту цього інституту. Аналіз генези свідчить про постійне вдосконалення правових механізмів, спрямованих на захист найбільш вразливих членів нашого суспільства. Виокремлено три періоди становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів на теренах України, а саме: I період – від Київської Русі до 1917 року, що характеризується появою й формуванням аліментних правовідносин як таких; II період – від 1917-го до 1991 року, який характеризується становленням і розвитком відповідальності за несплату аліментів; III період – від 1991-го і до сьогодні, для якого вже характерне законодавче закріплення адміністративної відповідальності за несплату аліментів, постійне виявлення прогалин і вдосконалення законодавства щодо притягнення боржника до відповідальності за несплату аліментів.

2. Формування історіографічної основи дало зрозуміти, що становлення юридичної відповідальності за несплату аліментів на території України пройшло довгий шлях від моральних і церковних санкцій до системного правового регулювання. Лише після 1917 року, з появою радянської системи права, відповідальність загалом набула адміністративного і кримінального характеру. Зокрема, адміністративна відповідальність після здобуття Україною незалежності 1991 року набула оновленого підходу і стала частиною адаптації правової системи до соціальних реалій. Сучасного вигляду адміністративна відповідальність за несплату аліментів набула лише у 2018 році в результаті внесення змін до адміністративного законодавства України. Так, варто зауважити, що, з огляду на майже семирічний досвід застосування адміністративних стягнень за несплату аліментів, процедура притягнення боржників до відповідальності знову потребує перегляду, усунення законодавчих прогалин і вдосконалення законодавства.

Законодавцем зареєстровано Проект КУпАП щодо вдосконалення законодавства у сфері адміністративних правопорушень. У ньому передбачено окрему главу 3 «Адміністративні проступки у сфері моральності», в якій закріплено відповідальність за несплату аліментів.

3. Розглянуто теоретико-правове підґрунтя розуміння адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Обґрунтовано, що поняття адміністративної відповідальності характеризується виконанням управлінських функцій державними органами, які володіють виконавчо-розпорядчими повноваженнями і можуть застосовувати до правопорушника адміністративні стягнення. Зазначено, що адміністративну відповідальність за несплату аліментів варто розуміти як систему заходів державного примусу, які застосовуються за невиконання особою аліментних зобов'язань з метою стимулювати боржника виконувати обов'язок зі сплати аліментів та запобігти подальшим правопорушенням.

Визначено, що адміністративна відповідальність за несплату аліментів характеризуються низкою специфічних ознак, що відрізняють її від інших видів відповідальності, а саме: пріоритетність суспільних відносин; особливий порядок реалізації; наявність заборгованості щодо сплати аліментів, якщо її сукупний розмір перевищив суму відповідних платежів щонайменше за три місяці; наявність спеціального правозастосовного акта про притягнення боржника до адміністративної відповідальності (постанови державних виконавців про встановлення тимчасових обмежень боржника, постанови про накладення штрафу тощо); особливе коло суб'єктів, уповноважених застосовувати заходи впливу

Відтак у першому розділі проаналізовано функції адміністративної відповідальності в досліджуваній сфері. Доведено, що серед функцій адміністративної відповідальності за несплату аліментів можна виокремити: виховну, що полягає у впливі на особу, яка не виконує аліментних зобов'язань, з метою нагадати боржникові про необхідність виконання обов'язків щодо сплати аліментів; превентивну функцію, що спрямована на запобігання порушенням і забезпечення виконання аліментних зобов'язань у майбутньому; регулятивну –

допомагає встановити стандарти поведінки осіб, які мають аліментні зобов'язання, надає чіткий порядок для їх виконання; каральну – спрямована на покарання боржника за систематичну несплату аліментів, передбачає накладення низки санкцій на осіб, які не виконують аліментних зобов'язань; компенсаційну, яка полягає в забезпеченні відшкодування матеріальної шкоди, спричиненої неналежним виконанням обов'язку з утримання особи.

4. Проаналізовано теоретичні засади соціальних чинників, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень, зокрема тих, що впливають на особу боржника при вчиненні правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів. Доведено, що з'ясування соціальних чинників має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки, визначивши причини, можна шукати шляхи їх подолання. Серед соціальних чинників, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень, зокрема щодо несплати аліментів, визначено: економічну нестабільність, фінансові проблеми, низький рівень життя людей і безробіття; зміни в сімейному стані, укладення нового шлюбу й народження дітей; комунікативні проблеми між стягувачами і боржниками; зміни в ціннісних орієнтаціях населення; депресивні стани; зловживання алкогольними, наркотичними речовинами; груповий і психологічний вплив, антисоціальні погляди, стереотипне мислення тощо.

5. Встановлено, що економічна нестабільність, зокрема безробіття і низький рівень доходів, є одними з ключових причин, які ускладнюють виконання фінансових зобов'язань. Особливо це стосується кризових ситуацій, зокрема таких, як війна чи пандемія, що поглиблюють соціальні й економічні нерівності. Брак усвідомлення відповідальності перед особою, яка потребує утримання, та низький рівень правової обізнаності боржників створюють ще більше перешкод для забезпечення прав найбільш вразливих категорій громадян. Для вирішення цієї багатогранної проблеми необхідне поєднання посилення державного контролю, підвищення правової культури населення, а також зміни соціальних стереотипів, які зменшують вагу обов'язків, зокрема батьків перед дітьми. Вважаємо, що лише використання комплексного підходу, який враховуватиме і економічні, і соціально-

психологічні аспекти, може забезпечити ефективність механізмів стягнення аліментів. Доведено, що соціальні чинники не просто впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів, вони формують певну модель поведінки боржника, яку можна відслідкувати, тож важливо й розвивати законодавство на протидію цій негативній поведінці.

Матеріали розділу висвітлено в таких публікаціях авторки: Чохрій В. С. (2022a), Чохрій В. С. (2022b), Чохрій В. С. (2022c), Чохрій В. С. (2022d), Чохрій В. С. (2023c).

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ

2.1. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів

Нормативно-правові акти, що забезпечують основу правового регулювання відносин у сфері сплати аліментів, належать до різних галузей права. Це правове регулювання включає норми цивільного, сімейного і кримінального права. Крім того, у сфері сплати аліментів складаються також відносини, які передбачають застосування певного примусу, імперативний метод регулювання та інші характеристики, не властиві кваліфікаціям цивільного, сімейного і кримінального права. Тому їх регулювання зараховують до адміністративно-правового. Визначення поняття і формування уявлення про адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів починається з аналізу базової категорії правового регулювання. Тому для ефективного аналізу адміністративно-правової характеристики відповідальності за несплату аліментів потрібно проаналізувати значення терміна «правове регулювання» і дати йому чітке визначення.

У науковій юридичній літературі сформувалось певне його визначення. Слово «регулювати» у словнику витлумачено як: впорядкування чогось, керування чимось шляхом підкоряння його певним правилам, системі; забезпечення належної роботи машини, механізму, установки тощо через забезпечення злагодженої взаємодії складових частин та деталей; зменшення або збільшення швидкості, величини тощо, досягнення потрібної сили чи належного ступеня прояву чогось [63, с. 1204]. Загалом термін «регулювання» утворилось із латинського слова «regulo», тобто правило та означає упорядкування або приведення чогось у певну відповідність до чогось [64, с. 172; 65, с. 256].

Діяльність щодо упорядкування певних суспільних інтересів та явищ стає можливою лише тоді, коли відповідні об'єкти вже мають організаційну структуру. Тому регулювання вважають однією з форм організаційної діяльності, що спрямовується на забезпечення впорядкованості соціальних об'єктів і організовує цілеспрямований вплив на них [66, с. 64–65].

Щодо поняття «правове регулювання» зазначимо, що сьогодні існує багато варіантів його тлумачення. Так, у «Великому енциклопедичному юридичному словнику» зазначено, що правове регулювання (від лат. *regulare* – спрямовувати, впорядковувати) є одним із основних інструментів державного впливу, який спрямовується на суспільні відносини для їхнього впорядкування в інтересах як людини, так і суспільства й держави. Воно вважається різновидом соціального регулювання. Водночас предметом правового регулювання охоплюється сукупність правових, економічних, політичних та інших суспільних відносин, які неможливо належно впорядкувати без застосування норм права [67, с. 715].

Правове регулювання здійснюють через спеціально створений державний механізм. Основні елементи цього механізму: 1) правові норми, закріплені в законах та інших нормативно-правових актах, які визначають моделі допустимої й обов'язкової поведінки учасників суспільних відносин. Норми права є основою механізму правового регулювання); 2) юридичні факти – конкретні ситуації, які пов'язані з виникненням, зміною або припиненням правових відносин; 3) власне правові відносини, які є суспільними відносинами, врегульованими нормами права; 4) акти реалізації прав і обов'язків учасників суспільних відносин, тобто їхні дії відповідно до вимог правових норм; 5) правові санкції стосовно порушників норм права [67, с. 715].

В Україні правове регулювання забезпечує система державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади, прокуратура та інші органи, що уповноважені здійснювати контроль і нагляд. Залежить цей процес і від рівня правосвідомості та правової культури громадян [67, с. 715]. Правове регулювання більшість науковців пропонують розуміти як сукупність прийомів і засобів, що мають юридичний вплив на поведінку суб'єктів суспільних відносин [68, с. 82].

У юридичній літературі, як зауважують О. Зайчук та Н. Оніщенко, сформувалося загальне розуміння правового регулювання, яке визначають як сукупність різних форм та засобів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин, що реалізується на користь всього суспільства, певних колективів або окремих осіб задля забезпечення дотримання встановленого в суспільстві правопорядку [69]. В. Копейчиков і Г. Саміло визначають, що правове регулювання є впливом права на суспільні відносини за допомогою застосування певних юридичних засобів, зокрема, норм права [70, с. 217; 71, с. 273]. На думку А. Куліша, правове регулювання є впливом на поведінку учасників суспільних відносин, який здійснюють через норми права в інтересах усього суспільства, з метою встановлення і підпорядкування цих відносин [72, с. 62].

Ю. Шемшученко і С. Бобровик вважають, що правове регулювання є одним із основних засобів державного впливу на суспільні відносини для їх впорядкування в інтересах людини, суспільства та держави [73, с. 40]. Схоже визначення наводить і В. Соловйов, який витлумачує, що правове регулювання є владним впливом на суспільні відносини з метою їхнього впорядкування, закріплення, охорони й розвитку. Такий вплив здійснюється державою з використанням усіх юридичних засобів та норм позитивного права, а також за допомогою впливу на поведінку й свідомість громадян через проголошення їхніх прав і обов'язків, встановлення дозволів та заборон, а також прийняття відповідних нормативно-правових актів тощо [74, с. 27].

Водночас О. Куракін виокремлює ознаки, властиві правовому регулюванню. Передусім, воно має специфічний предмет, тобто групу соціальних відносин, урегульованих правом. По-друге, використання специфічних засобів та методів юридичного впливу права спрямовується на регламентацію й розвиток суспільних відносин. По-третє, мета правового регулювання полягає у закріпленні, регламентуванні, розвитку суспільних відносин, а також усуненні застарілих і негативних явищ із суспільного життя. По-четверте, воно реалізується у нормативній формі через правовідносини, які ґрунтуються на правових зв'язках між суб'єктами з їхнім чітким розподілом на уповноважених та зобов'язаних. По-

п'яте, досягаються конкретні соціальні результати, що мають юридичне значення [75, с. 32].

Вважаємо, що правове регулювання є одним з інструментів державного впливу на суспільні відносини, що регулюються нормами права, задля їхнього захисту й реалізації в інтересах суб'єктів (індивідуальних, колективних) цих відносин. Аналогічно поняття правового регулювання визначають й науковці-адміністративісти. Проте варто зауважити, що саме адміністративно-правове регулювання розглядається як один із видів правового регулювання.

В. Бевзенко зазначає, що адміністративно-правове регулювання – це похідна категорія від загального правового регулювання, яка є його галузевим різновидом [76, с. 163]. Насправді можна лише умовно вести розмову про «похідний зміст» адміністративно-правового регулювання, оскільки останнє є різновидом правового регулювання.

І. Городецька звертає увагу, що адміністративно-правове регулювання є складним явищем, яке в умовах сучасних трансформаційних змін у суспільстві набуває нового змісту. Тому, як наукова категорія, воно активно досліджується в юридичній науці і вимагає постійного осмислення [77, 64]. М. Яковчук визначає адміністративно-правове регулювання як особливу форму управлінської діяльності, яку здійснюють уповноважені органи державної влади, органи місцевого самоврядування та саморегулювальні інституції. Водночас владні повноваження ці органи спрямовують на реалізацію певних суспільних відносин, що засновуються і на обов'язковій основі, і на добровільній [78].

Як зазначає В. Галуцько, адміністративно-правове регулювання описує спеціально-юридичний механізм, через який адміністративне право впливає на поведінку й діяльність своїх адресатів. Внаслідок цього регулювання формується юридичне підґрунтя, на основі правових норм встановлюються орієнтири для організації діяльності учасників адміністративно-правових відносин з метою досягнення завдань адміністративного права. Водночас з думкою В. Галуцька погоджується О. Шкуропацький, однак зауважує, що неврахування завдань адміністративно-правового регулювання робить її неповною. Адже без визначення

цих завдань залишаються незрозумілими мета й значення певного явища [79; 80, с. 106].

На нашу думку, найбільш обґрунтованим є визначення В. Олефіра, Ю. Гридасова, А. Іванищука, С. Короєда, які трактують, що адміністративно-правове регулювання є спрямованим впливом норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб, а також задля належного функціонування громадянського суспільства та держави через використання адміністративно-правових засобів [81]. О. Моргунов, аналізуючи поняття й механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування у сферах фізичної культури і спорту, дійшов висновку, що таке регулювання можна розглядати як сукупність адміністративно-правових норм та засобів, які закріплюють, упорядковують та охороняють відносини за участю суб'єктів владних повноважень у зазначених сферах. Основною метою такого регулювання є забезпечення інтересів людини, суспільства й держави. Це досягається за допомогою функціонування механізму адміністративно-правового регулювання, який сприяє реалізації адміністративно-правових норм у діяльності учасників адміністративних правовідносин. Водночас реалізація цих норм проявляється у соціально значущій поведінці через їх дотримання та застосування [82, с. 276].

З аналізу юридичної літератури можемо висновувати про багатозначність поняття «адміністративно-правове регулювання», що пояснюється різноманіттям підходів до таких явищ, як правове регулювання, правовий вплив і механізм правового регулювання [77, с. 64].

Проаналізувавши детально поняття правового регулювання загалом, а також адміністративно-правового регулювання, сформулюємо визначення останнього, зважаючи на його складові елементи і їхній вплив на притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Отож вважаємо адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів одним із різновидів державного впливу, який спрямований і здійснюється через

систему адміністративно-правових засобів, що орієнтовані на матеріальний захист прав та інтересів осіб, котрі потребують утримання.

Узагальнюючи проаналізовану наукову літературу, можна виділити також характерні ознаки адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів, а саме: 1) наявність чітких законодавчо встановлених правил і процедур; 2) здійснення правового впливу на суспільні відносини; 3) наявність спрямованої мети; 4) застосування відповідальності виключно до особи, яка має заборгованість зі сплати аліментів; 5) інтеграція з іншими видами відповідальності, зокрема з кримінальною.

Варто зауважити, що для розкриття сутності адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів потрібно також з'ясувати елементи адміністративно-правового регулювання. Зокрема, О. Резнік, проаналізувавши наукову літературу, зробив висновок, що адміністративно-правове регулювання складається з таких елементів: адміністративно-правових норм; методів, засобів, типів адміністративного права; механізму адміністративно-правового регулювання загалом. Оціночний критерій адміністративно-правового регулювання полягає у ефективності [83, с. 89].

Тож подальший аналіз адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів здійснюємо з огляду на його елементи.

Так, головним елементом адміністративно-правового регулювання є адміністративно-правові норми, які містяться в багатьох нормативних актах. Нормативно-правовий акт є офіційним письмовим документом, який прийнято чи видано уповноваженими на це суб'єктами нормотворення у формі, визначеній законодавством, та за процедурою, встановленою законодавством. Він спрямований на врегулювання суспільних відносин, у ньому містяться нормативні приписи, а також він розрахований на багаторазове застосування. Дія нормативно-правового акта не вичерпується одноразовим застосуванням [84]. У юридичній і науковій літературі виділено низку критеріїв, за якими прийнято поділяти нормативно-правові акти. Зокрема, їх класифікують за суб'єктом правотворчості, за юридичною силою, залежно від сфери дії, строку дії тощо. Вважаємо, що

адміністративно-правові норми у сфері адміністративної відповідальності за несплату аліментів варто класифікувати за юридичною силою. Така класифікація видається найдоцільнішою з огляду на чималу кількість нормативних актів.

Складовими елементами цієї класифікації є: 1) Конституція України, яка закріплює обов'язок батьків щодо утримування дітей, а також обов'язок повнолітніх дітей щодо піклування про своїх непрацездатних батьків (ст. 51 Основного Закону) [85]; 2) міжнародні документи: а) конвенції, зокрема: Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші види сімейного утримання (2007); Конвенція про права дитини (1989); Конвенція про стягнення аліментів за кордоном (1956); Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання (1973) тощо; б) угоди й договори про правову допомогу та правові відносини в цивільних і кримінальних справах; в) декларації; г) пакти; 3) нормативно-правові акти, які можна класифікувати на закони загальні і спеціальні. Зокрема, це КУпАП, Закон України «Про виконавче провадження» та інші; 4) підзаконні нормативні акти, норми яких регулюють діяльність конкретного органу державної влади (посадових осіб), наділеного владними повноваженнями з питань захисту порушених прав людини і громадянина, зокрема: постанови Кабінету Міністрів України; накази Міністерств, а також інструкції; накази підприємств для виконання суспільно корисних робіт тощо.

Утім, незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів, які врегульовують притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів і вирішують проблеми, що виникають при розгляді таких справ, адміністративно-правове регулювання цієї діяльності не є досконалим. Чимало проблем правового й організаційного характеру перешкоджають реалізації притягнення боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів (докладніше див. третій розділ дисертації). Водночас варто зауважити, що адміністративне і кримінальне законодавство в частині притягнення особи до відповідальності за несплату аліментів має удосконалений зміст, а механізм його реалізації відповідає умовам і реаліям сьогодення.

Переходячи до аналізу методів адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів, треба зазначити, що в науці адміністративного права методи регулювання розглядають як способи впливу на людей, засоби та прийоми, які використовують для досягнення якоїсь мети чи виконання поставлених завдань [86, с. 56].

У «Великому енциклопедичному юридичному словнику» метод правового регулювання визначають як спосіб впливу юридичних норм на суспільні відносини. Його характеризують низкою ознак: стосується лише юридичних норм; у необхідних випадках гарантується засобами державного примусу; забезпечує єдність системи правового регулювання; слугує одним із критеріїв для поділу норм права на певні галузі [67, с. 464]. Методи правового регулювання поділяють на імперативні та диспозитивні. Імперативний метод ґрунтується на владному впливі на учасників суспільних відносин, не надаючи їм права вибору (до прикладу, у кримінальному та адміністративному праві). І навпаки, диспозитивний метод дозволяє учасникам суспільних відносин діяти як рівноправним сторонам, надаючи їм можливість вибору варіантів поведінки (це характерно для цивільного права). У юридичній літературі існують також й інші підходи до класифікації методів правового регулювання, серед яких: загальнодозвільні та спеціальнодозвільні методи; методи виховання, заохочення й примусу; методи субординації та координації. Це свідчить про складність цієї правової категорії, яка часто розглядається як сукупність прийомів реалізації норм права [67, с. 464].

Особливість методів адміністративного права полягає в тому, що вони відзначаються спрямованістю на задоволення публічних інтересів, зокрема інтересів людей, держави, суспільства, а не приватних чи особистих. Це досягається, передусім, за рахунок прямого застосування адміністративних санкцій [87, с. 10].

Як зазначає Д. Лук'янець, методи адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових засобів і способів, які використовують уповноважені суб'єкти для врегулювання суспільних відносин у процесі реалізації виконавчої влади [88]. У літературі зазначається, що методам адміністративного права

властиві: 1) загальні риси методів правового регулювання, зокрема, імперативного та диспозитивного, які реалізують через використання приписів, встановлення заборон, надання дозволів; 2) специфічні ознаки, характерні лише для цієї галузі, такі як субординація, координація, реординація, адміністративний договір, реєстрація, стимулювання, інвестиції тощо. Імперативний метод правового регулювання є методом владних приписів, який є типовим для адміністративного права. Диспозитивний метод, на відміну від імперативного, передбачає, що учасники правовідносин є юридично рівними і застосовується цей метод зазвичай у цивільному праві [87, с. 10].

Д. Лук'янець переконаний, що методи адміністративно-правового регулювання слушно розглядати тільки в контексті здійснення аналізу змісту підзаконних правових актів, які є правовими актами управління. Ці методи здебільшого реалізують суб'єкти виконавчої влади, а не законодавець. У цих актах вони (суб'єкти) застосовують свої владні повноваження. Тому для адміністративно-правового регулювання доцільно акцентувати на ключовій ролі імперативних норм, тобто на застосуванні методу імперативного регулювання [88].

Отже, методом адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів є імперативний метод, оскільки і державний виконавець, і суд виконують чіткий, регламентований порядок дій при притягненні боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів, а боржник, своєю чергою, виконуючи дисципліну, є фактично підлеглим перед державним виконавцем і судом.

Варто зауважити, що засобами адміністративно-правового регулювання є надання суб'єктам правових відносин суб'єктивних прав у вигляді уповноваження чи дозволу. Це виражається в делегуванні уповноваженій особі права здійснювати певні дії. Зобов'язання є приписом виконання певних активних дій. Водночас заборона полягає у покладенні зобов'язання утримуватись від вчинення заборонених дій, тобто поводитись пасивно у ситуаціях, передбачених законодавством. Способи адміністративно-правового регулювання зумовлені функціями права, що поділяються на регулятивно-динамічні (дозвіл та зобов'язання) і регулятивно-статичні (заборона) [89].

У сфері притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів переважає регулятивно-динамічна функція, яку реалізують через систему зобов'язань. Варто відзначити, що особливістю аліментних відносин є те, що особа, яка після набуття рішенням суду законної сили іменується боржником (тобто є платником аліментів), зобов'язана сплачувати стягувачу аліменти в розмірі, який встановить суд.

Щодо типів адміністративно-правового регулювання, то відповідна характеристика є результатом класифікації і до складників механізму не належить, вказуючи на відмінності окремих видів адміністративно-правового регулювання [90, с. 65].

Далі проаналізуємо поняття механізму адміністративно-правового регулювання. Так, С. Бевз, зазначає, що засновником цього поняття є І. Веремеєнко, котрий запропонував розуміти механізм адміністративно-правового регулювання як сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких відбувається вплив на відносини, які виникають під час виконавчо-розпорядчої діяльності держави [91, с. 44]. І. Голосніченко механізм адміністративно-правового регулювання вважав сукупністю адміністративно-правових засобів, через які здійснюється вплив на відносини, що виникають під час реалізації державної виконавчої влади [91, с. 44]. Водночас зазначають, що механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин – це категорія, яка відображає процес перетворення нормативності права у впорядкованість суспільних відносин, що регулюються нормами цієї галузі права. Іншими словами, норми адміністративного права за своєю природою є статичними, але вони набувають дії через механізм адміністративно-правового регулювання [92, с. 212]. О. Остапенко вважає, що механізм адміністративно-правового регулювання є системою суб'єктів, наділених владними повноваженнями (до них належать органи державної влади та управління), що застосовують правові засоби з метою здійснення правового впливу на суспільні відносини в інтересах як фізичних, так і юридичних осіб [93, с. 148].

Водночас механізму правового регулювання характерні свої особливості, зважаючи на це, його можна виокремити в самостійний вид впливу через

правовідносини на поведінку адресатів, які є учасниками суспільних відносин, наділеними взаємними правами, обов'язками та відповідальністю, в іншому разі – заборонами та дозволами [94, с. 464].

У механізмі адміністративно-правового регулювання прийнято виокремлювати органічні та функціональні складові елементи. Органічними складовими є ті, які визначають сутність явища механізму адміністративно-правового регулювання, тобто без наявності яких не відбуватиметься сам механізм. До функціональних елементів механізму адміністративно-правового регулювання відносять ті, які істотно впливають на механізм адміністративно-правового регулювання, проте не є його обов'язковими елементами [95].

Тож до органічних складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання належать норми права, акти реалізації цих норм та правові відносини [95]. До функціональних відносять юридичні факти, правову свідомість суб'єктів адміністративно-правового регулювання, акти тлумачення та акти застосування норм права, законність [95].

Реалізація механізму адміністративно-правового регулювання відбувається на таких стадіях: 1) регулювання суспільних відносин, що передбачає розробку та прийняття правових норм, якими встановлюють правила поведінки для учасників цих відносин. На цій стадії здійснюється правотворча діяльність компетентні державні органи здійснюють правотворчу діяльність, тобто створюють правові норми і нормативно-правові акти; 2) формування суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Ця стадія передбачає перехід від загальних приписів норм права до конкретних моделей поведінки конкретних суб'єктів адміністративного права; 3) реалізація, тобто фактичне застосування суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Ця стадія передбачає, що норми адміністративного права знаходять своє відображення у реальній поведінці учасників адміністративних відносин [95]. Відповідно це означає, що спочатку механізм адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів визначає поведінку певних учасників відносин через правові норми, а вже потім відбувається їхня реалізація і практичне застосування.

М. Кельман та О. Мурашин стверджують, що метою механізму правового регулювання є забезпечення безперешкодного руху інтересів суб'єктів до цінностей, тобто у гарантуванні їх справедливого задоволення. Ця ключова характеристика пояснює важливість цієї категорії і демонструє, що значення механізму правового регулювання полягає в подоланні бар'єрів, що можуть перешкодити реалізації інтересів суб'єктів. Він є унікальним юридичним «каналом», через який відбувається з'єднання інтересів суб'єктів із цінностями та забезпечується завершення процесу управління [96, с. 207].

Отже, встановлення державою правових засад, спрямованих на забезпечення захисту прав, інтересів осіб, які потребують утримання, є метою механізму адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів. Механізм адміністративно-правового регулювання поєднує органічні складники (зокрема такі як норми права, акти реалізації норм права, методи, форми, правові відносини), та функціональні складники (серед яких юридичний факт, правова свідомість, акти тлумачення норм права, акти застосування норм права), забезпечуючи втілення адміністративно-правового регулювання у правову поведінку учасників адміністративних правовідносин. Це відбувається через сприйняття адміністративних норм і їх подальше відображення в соціально значущій діяльності через дотримання й застосування [82, с. 276].

На основі викладеного вважаємо, що механізм адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів – це система адміністративно-правових засобів та способів, за допомогою яких держава визначає поведінку суб'єктів правовідносин зі сплати аліментів, забезпечує цілеспрямовану діяльність з організації, координації та контролю за виконанням боржником рішення суду (судового наказу) про сплату аліментів з метою гарантування й захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, які перебувають на утриманні. Отже, механізмом адміністративно-правового регулювання охоплено адміністративно-правові засоби і способи. Основним завданням цього механізму є упорядкувати всі можливі суспільні відносини у цій сфері, а основною метою – встановити певні правові

засади, які забезпечуватимуть законні права й інтереси суб'єктів цих відносин і будуть гарантом захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, які перебувають на утриманні.

Узагальнюючи, зазначимо, що адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів включає регулювання суспільних відносин у судовій сфері, органах державної виконавчої служби, підприємствах, установах, організаціях та в інших органах, які беруть участь у притягненні особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Адміністративно-правовому регулюванню відповідальності за несплату аліментів властива низка особливостей. Передусім, воно є складовою частиною адміністративно-правового регулювання адміністративної відповідальності. По-друге, адміністративно-правовому регулюванню відповідальності за несплату аліментів властивий цілеспрямований характер, а саме – забезпечення захисту прав осіб на отримання аліментних платежів. По-третє, особливістю цього регулювання відповідальності є його односторонній характер і наявність чітко окресленого порядку дій та умов, за яких боржника за несплату аліментів може бути притягнуто до адміністративної відповідальності. По-четверте, особливістю адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів є здійснення заходів впливу від імені держави спеціально уповноваженими суб'єктами (державним виконавцем, органами Національної поліції та судом). Цілі адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів: 1) забезпечення й захист прав та інтересів осіб, які перебувають на утриманні; 2) удосконалення системи притягнення боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів; 3) удосконалення процесів внутрішньої організації й діяльності органів, уповноважених притягувати боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

2.2. Правова природа та система адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів

Питання правової природи адміністративної відповідальності в різних сферах розглядали у своїх працях вчені-адміністративісти. Останнім часом наука адміністративного права значно зосереджується на вивченні проблем, пов'язаних із притягненням осіб за несплату аліментів до адміністративної відповідальності. Однак питання, які стосуються правової природи цього виду адміністративної відповідальності, наразі недостатньо висвітлені й потребують ґрунтовного наукового аналізу.

Аналіз правової природи адміністративних правопорушень, пов'язаних зі сплатою аліментів, варто розпочати з визначення поняття «правова природа». Передусім зауважимо, що на сьогодні в українському законодавстві чітко не закріплено цього поняття, хоча воно неодноразово було об'єктом досліджень наших науковців [97, с. 193]. В. Колпаков, аналізуючи правову основу адміністративного судочинства, зазначає, що використання терміна «правова природа», у поєднанні зі спробами визначити його з прив'язкою до того чи іншого правового явища, спостерігається у численних теоретичних і галузевих науково-дослідних працях, зокрема з адміністративно-правової проблематики [98, с. 25].

О. Яновська, досліджуючи правову й соціальну природу адвокатської професії, акцентує, що визначення юридичної (правової) природи будь-якого явища дає змогу з'ясувати його справжній зміст, місце в системі подібних правових явищ, зокрема, чи є воно самостійним чи похідним, який механізм треба застосувати для його удосконалення. Авторка означає правову природу як сукупність характеристик, які відображають сутність того чи іншого явища і дають змогу відокремити його від схожих правових явищ. Намагаючись встановити правову природу, починати можна з походження явища і завершувати аналізом того, що воно означає сьогодні. Скажімо, на ранніх етапах розвитку суспільства правові норми або зовсім були відсутні, відповідно всі суперечки вирішували з огляду на моральні норми, або були дуже простими, що робило їх зрозумілими для кожного,

тож кожен міг самостійно себе захистити [99, с. 109–110]. Водночас В. Колпаков зазначає, що багатьом визначенням правової природи бракує формально-логічної послідовності, яку можна забезпечити лише точним відображенням характеристик явища в гносеологічному контексті. Він пояснює це тим, що поєднання слів «правова» і «природа» сприймається як очевидне у значенні «вийшов з права», що робить таке трактування сутності поняття «правова природа» сумнівним для наукового використання. Таке спрощене розуміння правової природи досліджуваного об'єкта виправдовує ситуації, коли не вдається коректно визначити наукову проблему. Правова природа є «критерієм (або засобом) юридичної ідентифікації», а її встановлення починається із з'ясування ознак явища, за якими його і вважають правовим [98, с. 25–26].

Відповідно, і категорія адміністративного правопорушення щодо несплати аліментів потребує виокремлення ознак, а також аналізу його належності до інституту адміністративної відповідальності.

У науковій літературі правопорушення зазвичай розуміють протиправним, винним, тобто таким, що завдає шкоди особі, суспільству, державі, діянням особи, за яке передбачена відповідальність. Скоїти правопорушення означає порушити норму права.

В Україні головними нормативно-правовими актами, які передбачають адміністративну відповідальність за несплату аліментів, є КУпАП [34] і Закон України «Про виконавче провадження» [37].

Офіційне визначення поняття адміністративного правопорушення (проступку) міститься в ч. 1 ст. 9 КУпАП [34]. Своєю чергою, визначення адміністративного проступку запропоновано у ст. 14 проекту КУпАП № 11386 від 28 червня 2024 року. Відповідальність за адміністративні проступки, передбачені проектом КУпАП, настає, якщо ці діяння за своїм характером не мають наслідком відповідно до закону кримінальної відповідальності» [38].

Отже, адміністративне правопорушення вчиняється конкретним суб'єктом, суперечить правилу поведінки і має певні ознаки зі складом адміністративного правопорушення. Звісно, окрім формальної підстави адміністративної

відповідальності, зазначеної в законі, є підстава фактична, тобто реальне вчинення особою діяння, передбаченого адміністративно-правовою нормою як адміністративне правопорушення.

Загалом аналізу сутності й ознак адміністративного правопорушення в науковій літературі приділено достатньо уваги. Як зазначає О. Прокопенко, вчені-адміністративісти розробили багато визначень, які акцентують увагу на різних аспектах адміністративних правопорушень. Водночас більшість авторів виокремлюють такі характерні ознаки цих правопорушень, як протиправність, суспільна небезпека (шкідливість), винність діяння, адміністративна караність [100, с. 191]. Із таким підходом важко не погодитись. Наприклад, Н. Бортник і С. Єсімов, досліджуючи адміністративні правопорушення в бюджетній сфері, трактують адміністративне правопорушення як діяння (дію або бездіяльність) фізичної особи, що є суспільно небезпечним, протиправним, винним і караним, яке порушує відносини між державою й іншими учасниками бюджетного процесу, регульовані нормами бюджетного законодавства, за вчинення якого КУпАП передбачено відповідальність [101, с. 152].

Свою чергою Л. Менів, аналізуючи адміністративні правопорушення у сфері захисту прав споживачів, визначає їх як суспільно шкідливі, протиправні, винні дії чи бездіяльність працівників торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, громадян, суб'єктів підприємницької діяльності, фізичних осіб або будь-яких інших дієздатних осіб, які здійснюють діяльність у цій галузі. Такі дії порушують права споживачів під час реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг, за які законодавством передбачено адміністративну відповідальність [102, с. 305]. В. Іщенко вважає, що адміністративне правопорушення у сфері оподаткування є протиправним, винним (умисним або необережним) діянням, яке порушує складання й подання податкової звітності, ведення податкового обліку, встановлений порядок обчислення та сплати податків, здійснення податкового контролю. Законом за таке діяння передбачена адміністративна відповідальність [103, с. 71].

Із проаналізованого можна зробити висновок, що поняття адміністративного правопорушення науковці розкривають крізь призму його законодавчо закріплених (у нормах адміністративного права) ознак.

Серед таких ознак адміністративного правопорушення як протиправність, адміністративна караність, суспільна небезпека (шкідливість) і винність діяння правопорушення найбільш дискусійною у юридичній літературі, на думку О. Прокопенка, є проблема суспільної небезпеки (шкідливості) адміністративного проступку. Він переконаний, що ні окремо взятий адміністративний проступок, ні навіть злочин не можуть становити небезпеку для суспільства в цілому, вони завдають лише певної шкоди. Тому більш прийнятним для характеристики адміністративного проступку О. Прокопенко вважає термін «суспільна шкода» [100, с. 192]. В. Галуцько, В. Курило і С. Короєд вказують, що сукупність ознак, яка включає як об'єктивні, так і суб'єктивні характеристики, необхідні для кваліфікації діяння як правопорушення, і становить склад адміністративного правопорушення. Ці характеристики отримали назви: об'єкт проступку, об'єктивна сторона проступку, суб'єкт проступку та суб'єктивна сторона проступку [104, с. 160]. (Докладніше склад адміністративного правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів, вчиненого за ст. 183-1 КУпАП, проаналізовано в підрозділі 2.4.)

Водночас на підставі проаналізованих понять адміністративного правопорушення й ознак варто визначити поняття адміністративного правопорушення за несплату аліментів й виокремити його основні ознаки. Вважаємо, що адміністративне правопорушення за несплату аліментів – це суспільно небезпечне і шкідливе за своїми наслідками протиправне діяння та/або бездіяльність фізичної особи, яка посягає на право іншої особи щодо отримання аліментів на її утримання.

Як ознаки адміністративного правопорушення за несплату аліментів можна виділити: 1) наявність вчинку, тобто дії та/або бездіяльності (несплата аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї – ст. 183-1 КУпАП) [34]; 2) протиправність, тобто заборона адміністративно-правовими нормами відповідних дій та/або бездіяльності як таких, що завдають шкоди дитині,

одному з подружжя, батькам або іншим членам сім'ї, тобто особам, які перебувають на утриманні й потребують матеріальної допомоги; 3) суб'єктом є фізична особа, учасник сімейних відносин, яка систематично не виконує покладеного на неї обов'язку щодо утримання одного з подружжя, батьків, дітей, інших членів сім'ї, тобто осіб, які перебувають на утриманні й потребують матеріальної допомоги після звернення до примусового виконання рішення суду (судового наказу) про стягнення аліментів або здійснення виконавчого напису нотаріуса; 4) винність, що передбачає наявність в особи відповідного психічного ставлення до вчинку і його наслідків (у нашому випадку винність проявляється у формі умислу); 5) адміністративна караність, щоправда, відповідно до законодавчих норм порушник може бути звільнений від адміністративної відповідальності у разі малозначності правопорушення. Він також може отримати лише усне зауваження зі сторони органу (службової особи), якого уповноважено вирішувати справу (ст. 22 КУпАП) [34]; 6) наявний об'єкт посягання, тобто діяння, що посягає на права дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, тобто осіб, які перебувають на утриманні й потребують матеріальної допомоги.

Варто проаналізувати також систему адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів. Р. Івашковський, аналізуючи сутність і структуру адміністративних правопорушень у сфері військової служби, звертає увагу на теорію Л. фон Берталанфі, який є засновником теорії систем. Науковець доходить висновку, що Берталанфі визначав систему як сукупність елементів, що перебувають в одному середовищі та взаємопов'язані між собою [105, с. 86].

Водночас Р. Івашковський зауважує, що серед термінів, які допомагають деталізувати уявлення про систему й описати її структуру і функціонування, можна виділити такі: – елемент, який визначається як простий неподільний компонент системи; – підсистема, як система, яка може бути поділена на елементи не одразу, а через розгалуження на підсистеми, які є більшими за елементи в певних аспектах і водночас більш деталізованими, ніж уся система в цілому; – структура, яка відображає основні взаємозв'язки між елементами підсистеми, що забезпечують

існування системи та її основних властивостей; – зв'язок, який є обов'язковим для будь-якої системи, адже він сприяє створенню і збереженню структури й цілісних властивостей системи. Це поняття характеризує і будову, і функціонування (динаміку) системи [105, с. 86].

Розгляньмо тепер види адміністративних правопорушень. Передусім зауважимо, що класифікують їх за особливостями їхнього юридичного складу. Д. Лук'янець визначає кілька підстав для класифікації, зокрема, за: а) особливостями об'єктивної сторони – правопорушення з формальним або матеріальним складом; б) формою вини – умисні або вчинені з необережності; в) характеристиками суб'єкта – правопорушення із загальним або спеціальним суб'єктом тощо [106, с. 553]. В. Колпаков, наприклад, вважає, що класифікувати склади адміністративних правопорушень можна й на основі інших критеріїв. Зокрема, залежно від суб'єкта, адміністративні правопорушення поділяються на загальні і спеціальні; особисті і службові (посадові); вчинені фізичними або юридичними особами, індивідуальними чи колективними суб'єктами (підприємства, установи, організації, об'єднання громадян). За ознакою суб'єктивної сторони, зокрема форми вини, правопорушення можуть бути поділені на умисні й необережні; за мотивом поведінки – на корисливі і некорисливі тощо. Залежно від мети правопорушення поділяються на такі, що спрямовані на досягнення конкретної мети, і ті, що мають невизначену мету або кілька цілей [107, с. 228]. О. Остапенко, класифікуючи конкретні склади адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпеки та завданої шкоди, пропонує умовно об'єднати їх у кілька видових груп: «основний (простий); кваліфікований; формальний; однозначний; альтернативний; казуїстичний; узагальнений проступок» [108, с. 77; 109, с. 206–209].

З огляду на наведені класифікації й підходи щодо класифікації складу адміністративного правопорушення, можна зробити висновок, що адміністративне правопорушення за несплату аліментів є особистим, завжди вчиненим фізичною особою, умисним і корисливим. Отже, під час аналізу правової природи й системи адміністративного правопорушення за несплату

аліментів важливе значення має виокремлення ознак цього правового явища, і лише потім за сукупністю таких ознак можна доводити його належність до галузі, підгалузі, інституту, субінституту права. Тож виділивши ознаки адміністративного правопорушення за несплату аліментів, підтверджуємо їхню належність до інституту адміністративної відповідальності.

2.3. Суб'єкти адміністративної відповідальності за несплату аліментів

Законодавство не надає єдиного визначення терміна «суб'єкт», тому в теорії адміністративного права існують різні підходи до цієї проблеми, однак досі немає єдиного підходу для чіткого визначення переліку таких суб'єктів.

Під суб'єктом (від лат. «subjectum») розуміють: 1) особу, яка володіє свідомістю та волею, а також здатністю здійснювати цілеспрямовану діяльність, скеровану на певний суб'єкт; 2) особу, групу осіб, організацію чи колектив, які є активними учасниками в якомусь акті або процесі; 3) людину як носія якихось властивостей; 4) особу або організацію, які наділені певними правами й обов'язками [110, с. 728; 111, с. 634].

Питання, пов'язані зі суб'єктами адміністративної відповідальності, вивчало чимало науковців, зокрема В. Авер'янов, В. Колпаков, Н. Зільник, А. Комзюк, В. Крижановська, І. Личенко, Л. Остапенко, О. Остапенко та інші.

Так, В. Колпаков визначає суб'єктів адміністративно-деліктної юрисдикції як учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення, які виконують державою покладені на них обов'язки, пов'язані з порушенням, розслідуванням, розглядом справ, ухваленням рішень та їх виконанням у таких справах [112]. В. Авер'янов зазначав, що суб'єкти адміністративного права – це учасники суспільних відносин, які наділені суб'єктивними правами і виконують юридичні обов'язки, що визначені адміністративно-правовими нормами [113, с. 189]. Л. Остапенко досліджує суб'єктів адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства України про працю й охорону праці. При цьому він зауважує, що суб'єкт адміністративної відповідальності визначається через

протиправну поведінку (дію чи бездіяльність), яка полягає в порушенні норм законодавства про працю й охорону праці. Науковець виділяє такі основні характеристики цього суб'єкта: 1) асоціально значущий зміст протиправної діяльності, що порушує трудові відносини; 2) «наявність юридичної можливості бути носієм адміністративної деліктоздатності у сфері охорони праці та порушення вимог законодавства про працю» [114, с. 233].

Цікаве спостереження провела В. Крижановська, проаналізувавши наукові підходи В. Авер'янова [113], А. Комзюка [115], В. Колпакова [116], О. Остапенка [117], які дійшли висновку, що система адміністративної відповідальності складається з трьох основних блоків адміністративних правовідносин, які визначають коло суб'єктів, а саме: 1) пов'язані із захистом прав і законних інтересів фізичних осіб через адміністративно-правові засоби, що реалізуються шляхом здійснення адміністративної юрисдикції державними органами під час розгляду звернень громадян до органів виконавчої влади; 2) спрямовані на захист прав, що визначені й гарантовані адміністративним законодавством, і цей процес здійснюють як органи виконавчої влади, так і суди; 3) спрямовані на захист адміністративно-процесуальних прав осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності [44, с. 112]. Адміністративна відповідальність особи за вчинене шкідливе діяння може настати за умови досягнення нею відповідного віку (це головна передумова) [118, с. 45].

Узагальнюючи, зазначимо, що під суб'єктом адміністративної відповідальності за несплату аліментів варто розуміти фізичну особу – боржника зі сплати аліментів, яка зобов'язана сплачувати аліменти на підставі рішення суду, судового наказу або договору.

Характеризуючи суб'єктів адміністративної відповідальності, виділяють ознаки загального і спеціального суб'єкта. Під загальними ознаками розуміють ті ознаки, якими повинна володіти будь-яка особа, що піддається адміністративному стягненню. Ці ознаки передбачені в Загальній частині розділу II КУпАП. Це може бути, наприклад, вік, осудність, умисел, необережність тощо. До спеціальних ознак суб'єкта адміністративної відповідальності зараховують характеристики, які

визначають особливості правового становища цих суб'єктів і дають змогу розрізняти їхню відповідальність з урахуванням загальних і специфічних ознак адміністративно-правового статусу особи.

Отже, суб'єкт адміністративної відповідальності за несплату аліментів, а саме фізична особа, має ознаки, що свідчать про його спеціальний статус. А. Сидорчук, досліджуючи спеціальний суб'єкт адміністративного делікту, зазначає, що в теорії адміністративного права під спеціальним суб'єктом розуміють особу, яка, крім загальних ознак, має також додаткові характеристики, що є обов'язковими для конкретного складу правопорушення. Вказуючи на ці ознаки в адміністративно-правовій нормі, законодавець підкреслює специфіку окремих деліктів та правовий статус порушника [119, с. 210–211; 120, с. 117; 121, с. 111].

Слушними видаються пропозиції А. Сидорчука щодо розподілу за групами ознак, які характеризують спеціальний суб'єкт: – ознаки, що визначають трудові і службові обов'язки певних категорій працівників, зокрема керівників підприємств, їхніх заступників, посадових осіб, механізаторів, працівників торгівлі, капітанів суден, працівників і службовців; – ознаки, що характеризують спеціальні обов'язки громадян, зокрема військовозобов'язаних, призовників, іноземних громадян, осіб без громадянства, землевласників, водіїв тощо; – ознаки, що вказують на минулу антисоціальну діяльність особи, наприклад, перебування під адміністративним наглядом або злісне порушення; – ознаки, що характеризують стан суб'єкта, такі як сп'яніння, венеричні хвороби тощо [119, с. 211].

Зважаючи на те, що ст. 183-1 КУпАП передбачено адміністративне стягнення у вигляді суспільно корисних робіт, а також із врахуванням ч. 3 ст. 31-1 КУпАП, варто виокремити ще одну групу ознак спеціального суб'єкта – ідеться про характеристики непрацездатності особи (чи то постійної, чи тимчасової): вагітність, наявність дітей до 12 років, чоловіки, яким виповнилося 62 роки, жінки від 60 років, особи з інвалідністю I II груп [34].

Провадження у справах про адміністративні правопорушення охоплює низку дій органів та посадових осіб, які у ньому беруть участь. До осіб, які залучені до цього провадження, віднесено: 1) особу, яку притягують до адміністративної

відповідальності; 2) потерпілого; 3) законних представників; 4) захисника; 5) свідка; 6) експерта; 7) перекладача (глава 21 КУпАП) [34].

Водночас не можна оминати увагою той факт, що справи, пов'язані з несплатою аліментів, є доволі специфічними. Власне тому при визначенні осіб, які беруть участь у провадженні у справі про адміністративні правопорушення, потрібно зважати на специфіку кожної конкретної справи та на законодавство, яким передбачено застосування адміністративного стягнення до особи.

Отож, на нашу думку, до суб'єктів, які беруть участь у провадженні у справі про адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів, варто віднести: а) суб'єктів, які розглядають справу; б) суб'єктів, щодо яких розглядається справа; в) суб'єктів, які забезпечують виконання рішення суду; г) інших учасників справи. Статус суб'єкта визначає його правовий стан, що характеризується сукупністю юридичних прав та обов'язків з розгляду й вирішення справ про адміністративне правопорушення.

Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, визначені в розділі III КУпАП. Водночас науковці також дають їм характеристику. Скажімо, О. Остапенко і О. Хитра зазначають, що за функціями діяльності органів (посадових осіб), які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, можна поділити на такі, що: – з'ясовують обставини справи і встановлюють факти, важливі для її правильного вирішення; – встановлюють особу громадянина для притягнення його до адміністративної відповідальності; – здійснюють кваліфікацію адміністративного правопорушення; – накладають відповідне адміністративне покарання у певному розмірі; – передають справу іншим суб'єктам адміністративної юрисдикції або припиняють повноваження щодо справи (за потреби); – переглядають справу та приймають рішення з можливістю залишення його без змін; – ухвалюють рішення про заміну чи скасування покарання та направляють справу на новий розгляд (або її закриття) [122, с. 79].

До функціональної діяльності суб'єктів також зараховують забезпечення виконання винесених рішень у справі. Ця функція частково стосується

юрисдикційної діяльності органів або посадових осіб, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, однак має з нею тісний зв'язок. Вона проявляється і в організації виконавчих проваджень, і в безпосередньому виконанні постанов у справах [122, с. 79–80].

Суб'єктом, уповноваженим ініціювати застосування заходів відповідальності та проведення адміністративного розслідування за правопорушення, передбачене ст. 183-1 КУпАП, є державний виконавець і працівник Національної поліції України. А виносити постанови щодо арешту майна (коштів) боржника, встановлення тимчасових обмежень на виїзд за межі України, на керування транспортними засобами, на користування вогнепальною мисливською, пневматичною й охолощеною зброєю, обмежень на полювання, а також накладати штрафи за несплату аліментів уповноважені державний і приватний виконавець. Варто зауважити, що право складати протокол про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 183-1 КУпАП, має лише державний виконавець, приватний виконавець обмежений у цьому.

Окрім державного виконавця, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 255 КУпАП правом складати постанову про адміністративне правопорушення уповноважені представники органів Національної поліції України, проте майже у всіх випадках стягувачі звертаються зі заявою до державного виконавця, а не до органів Національної поліції України. Ідеться про те, державний і приватний виконавці вчиняють дії, пов'язані з арештом майна (коштів), тимчасовими обмеженнями боржника у правах та застосуванні штрафів, передбачених ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження». Процедура притягнення боржника за несплату аліментів до вказаних адміністративних стягнень доволі проста – виконавець в односторонньому порядку, за наявності відповідного розміру заборгованості, виносить вмотивовані постанови й передає їх у відповідні органи державної влади для їх виконання.

Своєю чергою серед суб'єктів, уповноважених складати протокол про адміністративні правопорушення за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 183-1 КУпАП, є виключно державний виконавець і представник органів

Національної поліції України. Після складення протоколу про адміністративне правопорушення цей протокол та інші матеріали справи передаються до місцевого суду (відповідно до підсудності), який і вирішує питання про притягнення боржника до адміністративної відповідальності за правопорушення, передбачене ст. 183-1 КУпАП [34].

Відповідно до законодавства не всі справи про вчинення адміністративного правопорушення розглядає суд. Розгляд судом справ про вчинення адміністративного правопорушення за ст. 183-1 КУпАП свідчить про їхню підвищену суспільну небезпечність. Тож суд реалізує свою компетенцію на стадії розгляду справи про адміністративне правопорушення. Під час розгляду справи напрям процесуальних дій, які допоможуть з'ясувати всі обставини справи, визначає суддя. Саме судовий розгляд є ключовим у вирішенні справи про адміністративне правопорушення, оскільки суд, на підставі результатів процесу, встановлює винуватість / невинуватість особи. Винну особу притягують до адміністративної відповідальності, а суд ухвалює рішення щодо накладення на неї адміністративного стягнення або заходу впливу [123, с. 68].

Суд розглядає справи за ст. 183-1 КУпАП виключно на підставі протоколу про вчинення адміністративного правопорушення відносно конкретної особи [34]. Так, важливо звернути увагу, що згідно з офіційними статистичними даними, розміщеними на офіційному сайті Судової влади України, у 2018 році – 21 553 справи було на розгляді в судах України за ст. 183-1 КУпАП, у 2019-му – 20 566 справ; у 2020-му – 7776 справ; у 2021-му – 8369 справ; у 2022-му – 3999 справ; у 2023-му – 3156 справ, у 2024-му – 2719 справ (Додаток Г). Отже, можна зробити висновок, що кількість справ, переданих на розгляд до суду, щороку знижується.

Суб'єктом, який може бути притягнений до адміністративної відповідальності за ст. 183-1 КУпАП, є особа, яка зобов'язана сплачувати аліменти на утримання іншої особи на підставі пред'явленого до примусового виконання виконавчого документа, за винятком осіб передбачених у ч. 3 ст. 31-1 КУпАП. Особа, відносно якої здійснюється провадження, повинна досягти віку, передбаченого ст. 12 КУпАП,

після якого настає адміністративна відповідальність, – це 16 років. Важливо також зазначити, що відповідно до ст. 17 КУпАП не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності [34].

Що стосується відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення за ст. 183-1 КУпАП, то зазначимо, що суспільно корисні роботи не можуть бути призначені особам з інвалідністю I або II групи, вагітним жінкам, жінкам від 55 років та чоловікам, яким понад 60 років (ч. 3 ст. 31-1 КУпАП). Тобто осіб, які мають вказаний статус, неможливо притягнути до адміністративної відповідальності за ст. 183-1 КУпАП [34].

Відповідно до ст. 268 КУпАП особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, зокрема за несплату аліментів, має право: ознайомитися з матеріалами справи, надавати пояснення, докази, заявити клопотання; під час розгляду справи розраховувати на юридичну допомогу адвоката або іншого правознавця, який має право надавати правову допомогу; виступати рідною мовою й використовувати послуги перекладача, якщо провадження ведеться мовою, якої не знає; оскаржити постанову у справі. Справу про адміністративне правопорушення розглядають за участю особи, що притягується до відповідальності. Якщо її нема, справу може бути розглянуто лише за умови наявності доказів про своєчасне сповіщення особи про місце й час розгляду справи та за відсутності її клопотання про відкладення розгляду [34].

Так, особа, яку притягують до адміністративної відповідальності за несплату аліментів, має право подати свої пояснення, зазначити фактичні дані й надати докази, які можуть: а) спростувати вчинені особою протиправні дії (бездіяльність), за які її може бути притягнуто до адміністративної відповідальності; б) звернути увагу про наявність обставин, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення на підставі ст. 34 КУпАП; в) звернути увагу про наявність обставин, згідно з якими особу не можна залучити до виконання суспільно корисних робіт на підставі ст. 31-1 КУпАП [34].

Тож, як видається, суб'єкта адміністративної відповідальності за несплату аліментів можна охарактеризувати такими ознаками: 1) загальними – властиві будь-якій особі (вік, осудність), загальні для всіх; 2) спеціальними – вказують на особливості правового статусу суб'єктів та дозволяють розрізняти відповідальність різних осіб. Серед спеціальних ознак суб'єкта адміністративної відповідальності за несплату аліментів можна виділити такі: – особливість статусу суб'єкта обумовлена обов'язком сплачувати аліменти на утримання іншої особи на підставі пред'явленого до примусового виконання виконавчого документа; – протиправна поведінка триває протягом щонайменше шести місяців з моменту пред'явлення виконавчого документа до виконання; – інші особливості суб'єкта (особа з інвалідністю I або II групи, вагітна жінка, жінка від 55 років, і чоловік, старше 60 років) [34].

Диспозицією ст. 183-1 КУпАП вказано, що адміністративна відповідальність стосується невиконання обов'язку щодо несплати аліментів на утримання дитини, батьків, одного з подружжя, інших членів сім'ї. Проте варто зауважити, що відповідно до статей 91, 265–271 СК України право на утримання мають жінки й чоловіки, які не перебувають у шлюбі між собою, тривалий час проживали однією сім'єю, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, брати й сестри, падчерка і пасинок, мачуха й вітчим [32].

Тож звертаємо увагу на наявність прогалини в законодавстві щодо можливості притягнення боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання зазначених суб'єктів. Вважаємо, що це потрібно доопрацювати, внівши зміни до ст. 183-1 КУпАП, а саме визначити повний перелік осіб, які мають право на утримання відповідно до СК України.

Після винесення постанови суду і встановлення вини особи, щодо якої розглядався протокол про вчинення адміністративного правопорушення за ст. 183-1 КУпАП, виконання постанови покладається на уповноважений орган пробації. Щодо стягнення у вигляді виконання порушниками суспільно корисних робіт, то вид такої праці і перелік об'єктів, на яких мають виконуватися ці роботи, визначає відповідний орган місцевого самоврядування [124]. Наведемо

статистичні дані щодо притягнення громадян до адміністративної відповідальності за несплату аліментів на підставі ст. 183-1 КУпАП. Так-от, за рішенням суду в Україні було притягнуто у 2018 році – 3718 осіб, у 2019-му – 7972 особи, у 2020-му – 3838 осіб, у 2021-му – 4518 осіб, у 2022-му – 2024 особи, у 2023-му – 1846 осіб, у 2024-му – 1555 осіб (Додатки Д, Е).

У ст. 325-2 КУпАП встановлено, що «строк виконання адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт обчислюється в годинах, протягом яких порушник виконує призначену йому суспільно корисну працю» [34]. Відповідно до ст. 325-3 КУпАП власники підприємств, установ, організацій або уповноважені ними органи погоджують перелік об'єктів для виконання суспільно корисних робіт порушниками та види цих робіт із органом центрального органу виконавчої влади, який відповідає за реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Крім того, вказані суб'єкти нараховують плату порушникам за виконання ними суспільно корисних робіт [34]. В подальшому вони керуються Порядком виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт [124]. Отже, не менш важливим суб'єктом адміністративної відповідальності є органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації, де правопорушник виконуватиме призначені суспільно корисні роботи, оскільки саме вони відповідають за виконання покладеного на боржника стягнення.

Серед інших суб'єктів, які беруть участь у провадженні у справі про адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів, можна виокремити потерпілого (ст. 269 КУпАП). Адміністративна правоздатність потерпілого реалізується через наявність у цієї особи можливостей, передбачених Конституцією України, чинним національним законодавством щодо реалізації своїх прав і виконання обов'язків як учасника адміністративного процесу [34]. Враховуючи положення ст. 183-1 КУпАП, варто зауважити, що потерпілими можуть вважатися діти, один з подружжя, батьки або інші члени сім'ї правопорушника, які перебували на його утриманні. Адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів має фінансовий аспект і безпосередньо

завдає матеріальної шкоди потерпілій особі, стягнення у виді суспільно корисних робіт полягає в частковому відновленні прав потерпілої особи і частковому погашенні заборгованості.

Відповідно до ст. 270 КУпАП, якщо особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, або потерпілий є неповнолітніми або особами, котрі через фізичні чи психічні вади не можуть самостійно здійснювати свої права у справах про адміністративні правопорушення, їхні інтереси можуть представляти законні представники (батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники) [34]. Крім потерпілого, законних представників та представників (ст. 270 КУпАП), до суб'єктів, які беруть участь у провадженні у справі про адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів, можна віднести також захисника (ст. 271 КУпАП), свідка (ст. 272 КУпАП), експерта (ст. 273 КУпАП) та перекладача (ст. 274 КУпАП) [34].

Згідно зі статистичними даними найчастіше до адміністративної відповідальності за несплату аліментів притягають працездатних осіб, які не працювали і не навчалися, безробітних або осіб, які були зайняті іншими заняттями. Варто відмітити, що за 2024 рік із 1555 притягнутих до відповідальності за несплату аліментів осіб, було 104 жінки, 3 особи з інвалідністю, 2 пенсіонери, 6 військовослужбовців. Окрім того, за весь час існування адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт за несплату аліментів (з 2018 по 2024 роки) до відповідальності було притягнуто 11 громадян інших держав (Додаток Д).

Отже, до адміністративної відповідальності за несплату аліментів притягуються різні категорії фізичних осіб, які відповідно до законодавства не виконують своїх зобов'язань щодо сплати аліментів. Водночас суб'єктами, які притягують до адміністративної відповідальності неплатників аліментів, є різні за правовим статусом і повноваженням особи, діяльність яких спрямована на досягнення позитивного результату для особи – отримувача аліментів, задля забезпечення добробуту і найкращих інтересів найвразливішої категорії осіб.

Узагальнюючи, викладене у цьому підрозділі, варто зауважити, що:

1) суб'єктами адміністративної відповідальності за несплату аліментів є фізичні особи – боржники, які зобов'язані сплачувати аліменти за рішенням суду, судовим наказом або договором;

2) суб'єкту вказаного виду відповідальності притаманні ознаки, що свідчать про його спеціальний статус. Однією з ознак спеціального суб'єкта, що характеризується непрацездатністю особи, як постійною, так і тимчасовою, визначено вагітність боржника, наявність дітей до 12 років, чоловіки – 62 років, жінки – 60 років, особи з інвалідністю I та II груп;

3) суб'єктами, які беруть участь у провадженні у справі про адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів, є: а) суб'єкти, які розглядають справу: суб'єкти, уповноважені ініціювати застосування заходів відповідальності – державний виконавець та працівник Національної поліції України; суб'єкти, уповноважені виносити постанови про обмеження прав боржника, зокрема, державний та приватний виконавець; суб'єкт, який розглядає протокол про вчинення адміністративного правопорушення – суд; б) суб'єкти, щодо яких розглядається справа – це суб'єкти, які можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності, зокрема, боржник, тобто особа, яка зобов'язана сплачувати аліменти на утримання іншої особи та не виконує покладені на неї зобов'язання. Визначення суб'єктів адміністративної відповідальності та застосування до них санкцій відіграє важливу роль у захисті інтересів осіб, що потребують матеріальної підтримки; в) суб'єкти, які забезпечують виконання рішення суду, зокрема, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації; г) інші учасники справи, до яких належать: потерпілий, законний представник, захисник, свідок, експерт, перекладач.

2.4. Кваліфікація адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів

Кваліфікація адміністративних правопорушень має важливе значення у розгляді справ про адміністративні правопорушення, оскільки важливо не лише перевірити дотримання законодавчих вимог і виявити протиправну поведінку, а й з'ясувати, чи є протиправною конкретна дія або бездіяльність особи. Об'єктивна кваліфікація діяння є гарантією захисту прав особи та запобігання неправомірному притягненню її до адміністративної відповідальності. Питання, пов'язані з кваліфікацією адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів, сьогодні залишаються недостатньо вивченими в межах адміністративно-деліктного права. Водночас окремі аспекти цієї проблеми проаналізовано в наукових працях вітчизняних дослідників, зокрема таких, як В. Авер'янов, А. Берлач, І. Голосніченко, Т. Гуржій, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Кузьменко, О. Остапенко, О. Стороженко, М. Тищенко, В. Шкарупа та інших. Їхні роботи заклали основу для дослідження адміністративно-правової кваліфікації правопорушень щодо несплати аліментів [125, с. 150].

Кваліфікація адміністративних правопорушень полягає у визначенні та процесуальному закріпленні точної відповідності ознак скоєних особою протиправних дій або бездіяльності елементам складу делікту, передбаченого адміністративним законодавством. Тому правильна кваліфікація правопорушень є одним з основних складників застосування норм адміністративного права [126, с. 146]. Неправильна кваліфікація може призвести до порушення прав та свобод людини, несправедливого звільнення від відповідальності винних осіб, а також до зниження довіри громадськості до судових і правоохоронних органів [127, с. 5]. Процес визначення поняття адміністративно-правової кваліфікації варто почати з аналізу значення терміна, що лежить в його основі. Слово «кваліфікація» походить від латинських слів «qualis» (якість, який за якістю) та «facio» (роблю), що в буквальному перекладі означає визначення якості або оцінку [128, с. 8]. Хоча термін «адміністративно-правова кваліфікація» активно використовується в

науковій літературі, його точне визначення не завжди надається. Відповідно до сучасних підходів в адміністративно-правовій науці існують різні думки щодо сутності і змісту цього поняття, при цьому здебільшого адміністративно-правову кваліфікацію трактують як кваліфікацію адміністративного делікту.

Визначаючи термін «кваліфікація правопорушення», дослідники виходять з того, що він позначає процес встановлення відповідності вчиненого діяння об'єктивній дійсності та визначення його юридичної сутності відповідно до норм права. Так, А. Гуржій формулює це так: «адміністративно правова кваліфікація – оцінка суб'єктом адміністративної юрисдикції вчиненого посягання, яке містить формальні ознаки адміністративного делікту, котра полягає у співвіднесенні такого діяння з відповідною нормою адміністративного права та у юридичному закріпленні відповідного висновку» [129, с. 191]. На думку В. Колпакова і О. Кузьменко, кваліфікація адміністративних правопорушень полягає в процесі визначення і юридичного закріплення точної відповідності ознак вчинених особою протиправних дій або бездіяльності ознакам адміністративного делікту, передбаченого законодавством [130]. Схоже визначення наводять і А. Берлач та О. Стороженко: «кваліфікація адміністративного проступку – це встановлення і процесуальне закріплення тотожності юридично значущих ознак посягання ознакам делікту, передбаченого адміністративним законодавством» [131].

Водночас у теорії адміністративно-деліктного права найпоширенішою є дефініція, яку запропонував О. Остапенко, згідно з якою кваліфікація адміністративних проступків полягає у визначенні та процесуальному закріпленні точного співвідношення між ознаками вчинених дій або бездіяльності та ознаками складу делікту, що передбачений адміністративним законодавством [132, с. 95].

Підсумовуючи, можна сказати, що кваліфікація адміністративних правопорушень – це процес поєднання суспільно небезпечного чи шкідливого протиправного вчинку, визначеного нормою права, і юридичного факту, що полягає у скоєнні цього діяння. Отже, кваліфікацію адміністративного проступку можна розглядати як один із видів правової кваліфікації, що полягає у визначенні

протиправного вчинку, його оціненні та встановленні відповідності з правовою нормою, яка визнає цей вчинок проступком [125, с. 151].

Тож можна виділити основні особливості процесу кваліфікації адміністративних проступків: 1) це інтелектуальний процес, побудований на логічному аналізі; 2) він спрямований на вивчення конкретного адміністративного правопорушення або проступку, а точніше, на з'ясування його юридично важливих ознак, що спричиняють шкоду суспільству; 3) під час кваліфікації кожне адміністративне правопорушення отримує юридичну оцінку, тобто встановлюється його відповідність конкретній нормі адміністративного законодавства; 4) кваліфікацію можуть здійснювати тільки органи або посадові особи, які мають відповідні повноваження згідно з законом (в іншому випадку кваліфікація не матиме юридичних наслідків і не буде офіційною); 5) результат кваліфікації, оформлений у вигляді висновку, отримує документальне закріплення [133, с. 154–155].

Н. Бортник і С. Єсімов виокремлюють передумови кваліфікації корупційних адміністративних деліктів, які полягають у: 1) всебічному, повному та об'єктивному встановленні всіх фактичних обставин справи, зокрема: перевіряють, чи вчинено протиправну дію, в якій звинувачується особа; визначається, чи є в діях порушника склад правопорушення, а також відповідність цих дій адміністративно-правовій нормі, яка передбачає відповідальність за вчинені правопорушення; вивчають мотиви протиправних вчинків, вину особи та обставини, які впливають на характер й ступінь відповідальності; аналізують дані, якими можна охарактеризувати особистість порушника, а також характер та розмір завданої шкоди; 2) точному та достовірному визначенні юридичного значення усіх фактичних обставин, вчинених протиправних дій та особистості правопорушника; 3) правильному виборі правової норми і з'ясуванні її змісту та значення [46].

Вважаємо, що ці передумови кваліфікації варто використовувати не тільки при кваліфікації корупційних адміністративних деліктів, а й при кваліфікації правопорушень, які пов'язані з несплатою аліментів.

У практичній сфері алгоритм кваліфікації адміністративних правопорушень, пов'язаних із несплатою аліментів, має реалізовуватись у такій послідовності: 1) вибір відповідної адміністративно-деліктної норми, яка відповідає скоєному проступку; 2) встановлення відповідності між змістом обраної адміністративно-правової норми та юридично значущими ознаками протиправного діяння; 3) юридичне закріплення кваліфікації діяння, що здійснюється через прийняття правозастосовного акта. Ця стадія є кінцевим результатом процесу кваліфікації правопорушення, що проявляється у накладенні адміністративного стягнення, тобто застосуванні адміністративно-правової санкції до правопорушника з боку органу адміністративної юрисдикції [134, с. 16].

Насправді правильна і повна кваліфікація може бути здійснена тільки після встановлення всіх необхідних фактичних обставин справи, коли чітко визначено юридичний склад. Це вимагає встановлення ознак, характерних для кожного елемента складу правопорушення: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Невстановлення фактичного складу справи може або взагалі унеможливити юридичну оцінку вчиненого діяння, або призвести до помилкової кваліфікації [135, с. 376]. Помилки в кваліфікації можуть мати наслідком неправильне призначення покарання, яке, своєю чергою, може порушувати права та свободи особи.

У теорії адміністративного права під юридичним складом розуміють сукупність ознак, визначених нормами адміністративного права, за наявності яких конкретне протиправне діяння може бути кваліфіковане як правопорушення. У складі адміністративного правопорушення містяться такі елементи як: об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона, суб'єкт правопорушення і суб'єктивна сторона [92].

З'ясуємо особливості юридичних складів адміністративних правопорушень, пов'язаних із несплатою аліментів. Розпочнемо з того, що є всього лише одна стаття в КУпАП, якою встановлено санкції за несплату аліментів.

Першим кроком у здійсненні кваліфікації адміністративного делікту, пов'язаного з несплатою аліментів, є встановлення його об'єкта. Об'єкт складу

адміністративного проступку – це суспільні відносини, на які спрямоване посягання. Виокремлюють декілька типів об'єктів адміністративного правопорушення залежно від рівня узагальнення: а) загальний об'єкт – це сукупність суспільних відносин, які регулюються нормами різних галузей права й охороняються адміністративними санкціями. Вказаний об'єкт є спільним для всіх видів адміністративних правопорушень; б) родовий об'єкт – це група суспільних відносин, які є однорідними та разом утворюють загальний об'єкт; в) видовий об'єкт – це самостійна складова частина родового об'єкта, яка є окремою групою суспільних відносин, характерних для певної категорії правопорушень. Наприклад, якщо родовим об'єктом є власність, то видовими об'єктами можуть бути приватна, комунальна і державна власність; г) безпосередній об'єкт – це конкретні суспільні відносини, яким завдається шкода внаслідок правопорушення [40, с. 490–492].

Як зазначають А. Ярошенко, О. Костенко, Е. Гасанов, Р. Калашнік, об'єктом правопорушення, яке передбачене ст. 183-1 КУпАП, вважаються суспільні відносини у сфері громадського порядку та безпеки. Водночас це суспільні відносини, спрямовані на захист майнових інтересів неповнолітніх дітей, непрацездатних осіб, які потребують допомоги, а також відносини у сфері правосуддя, оскільки йдеться про невиконання судового рішення, яке набуло законної сили та належним чином передане до виконання [136, с. 283].

Ми частково погоджуємося з такою думкою науковців, проте вважаємо за потрібне уточнити, що йдеться про суспільні відносини, які забезпечують захист майнових інтересів саме дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, які потребують утримання.

Наступним елементом кваліфікації адміністративного правопорушення є об'єктивна сторона, яка, зауважимо, відображає зовнішні ознаки правопорушення, визначаючи ступінь і зміст суспільної небезпечності або шкідливості дії чи бездіяльності особи, що є основою для кваліфікації цього діяння. Водночас у теорії адміністративно-деліктного права об'єктивна сторона адміністративного правопорушення зазвичай має основні й факультативні ознаки. Основними є діяння, яке включає активну чи пасивну поведінку правопорушника, тобто

конкретне протиправне діяння – дія чи бездіяльність. Причинний зв'язок і наслідки є обов'язковими ознаками об'єктивної сторони, тоді як інші ознаки є факультативними. Факультативні ознаки об'єктивної сторони можуть бути встановлені під час кваліфікації, якщо вони чітко визначені в диспозиції відповідної статті, зокрема шкідливі наслідки діяння, причинний зв'язок між діянням і наслідками, а також час, місце, умови, способи й засоби вчинення правопорушення.

Протиправне діяння може бути і простим, і складним. Просте діяння є одноактним, тобто містить лише одну дію чи бездіяльність. Складне протиправне діяння охоплює різні види адміністративних правопорушень, серед яких: альтернативні дії (коли кожна з них може вважатися окремим правопорушенням), тривалі правопорушення (коли порушення починається з одного діяння, а потім продовжується безперервно через невиконання обов'язків), а також продовжувальні правопорушення, що складаються з кількох однотипних правопорушень, які з'єднані спільною метою й утворюють єдине правопорушення [137, с. 140]. Вважаємо, що адміністративний проступок, пов'язаний з несплатою аліментів, є складним триваючим правопорушенням, тобто таким, що почався з якої-небудь протиправної дії чи бездіяльності і далі безперервно триває шляхом невиконання (порушення) обов'язків.

Також варто зазначити, що залежно від наявності шкідливих наслідків розрізняють матеріальні і формальні склади адміністративних правопорушень. Матеріальний склад передбачає, що вчинення правопорушення тягне за собою певні наслідки, зазначені в нормі права. Формальний склад не вимагає настання наслідків для кваліфікації діяння як правопорушення (ст. 197 КУпАП) [34].

Отже, працюючи зі ст. 183-1 КУпАП, можна говорити саме про матеріальний склад адміністративного правопорушення, оскільки у цій статті прямо передбачений наслідок, а саме несплата аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, що призвела до виникнення заборгованості. Водночас хоча більшості правопорушень і властиві формальні

склади, проте у ст. 183-1 КУпАП чітко простежується причинний зв'язок між протиправним діянням та наявними шкідливими наслідками [34].

Для бездіяльності важливими умовами є обов'язковість і можливість діяти в конкретних умовах. Тому, враховуючи це, можна зробити висновок, що з об'єктивної точки зору адміністративне правопорушення проявляється в бездіяльності, яка полягає в невиконанні особою зобов'язань щодо сплати аліментів на утримання дитини, батьків, одного з подружжя або інших членів сім'ї. Для формування складу правопорушення обов'язково повинні настати суспільно шкідливі наслідки, що виражаються у виникненні заборгованості, яка перевищує суму платежів за шість місяців (чи три місяці, відповідно до ч. 2 ст. 183-1 КУпАП) з моменту пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання [138].

Наступним елементом адміністративного правопорушення є суб'єкт. Відповідно до ст. 12 КУпАП суб'єктом адміністративного правопорушення є особа, яка досягла на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [34]. Серед суб'єктів виділяють і так звані спеціальні суб'єкти. Спеціальним суб'єктом є особа, яка має певні особливості, що стосуються вчинення конкретних правопорушень, або ж та, яка з якихось причин не підлягає адміністративній відповідальності на загальних підставах [137, с. 141]. У цьому випадку йдеться саме про специфічний правовий статус певних осіб, який обумовлює наявність у суб'єкта правопорушення особливих ознак, що характерні тільки окремим категоріям громадян. Ці ознаки виникають на підставі індивідуально-правових актів або інших нормативних актів і відображають особливості правового статусу таких осіб, закріпленого в КУпАП. Вони спрямовані на диференціацію відповідальності серед різних категорій громадян [137, с. 141–142].

У разі, якщо особа, під час вчинення нею протиправної дії або бездіяльності, перебувала в стані неосудності, то відповідно до ст. 20 КУпАП вона не підлягає адміністративній відповідальності. Це означає, що особа через хронічну душевну хворобу, слабоумство, тимчасовий розлад душевної діяльності чи інший хворобливий стан не мала змоги усвідомлювати свої дії або ж керувати ними [34].

Крім того, згідно з ч. 3 ст. 31-1 КУпАП, до виконання суспільно корисних робіт не можуть бути притягнуті особи з інвалідністю I або II групи, вагітні жінки, жінки, яким понад 55 років, і чоловіки старше 60 років [34]. Отже, суб'єкт правопорушення, передбаченого ст. 183-1 КУпАП, є спеціальним. Це особа, яка зобов'язана сплачувати аліменти на утримання іншої особи відповідно до пред'явленого до примусового виконання виконавчого документа, за винятком осіб, визначених у ч. 3 цієї статті КУпАП [125, с. 153; 34].

Наступним елементом складу адміністративного правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів, є суб'єктивна сторона – психічне ставлення особи (суб'єкта правопорушення) до вчиненого правопорушення [125, с. 153]. Суб'єктивна сторона правопорушення охоплює сукупність ознак, за допомогою яких визначають психічне ставлення особи до протиправного діяння, яке вона вчинила, а також його негативних наслідків, зокрема таких елементів, як вина, мотив та мета правопорушення. Вина як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони відображає психічне ставлення особи до своїх протиправних дій або бездіяльності та їхніх наслідків [139, с. 161].

Відповідно до законодавства виділяють дві основні форми вини: умисел та необережність. У ст. 10 КУпАП адміністративне правопорушення вважається вчиненим умисно, якщо особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала можливі шкідливі наслідки й бажала їх настання або свідомо допускала їх виникнення [34]. Умисел може бути прямим та непрямим. У випадку прямого умислу правопорушник усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, він передбачає його суспільно небезпечні наслідки і навіть бажає їх настання. Щодо непрямого умислу – правопорушник розуміє суспільно небезпечний характер своїх дій чи бездіяльності, передбачає суспільно небезпечні наслідки та свідомо допускає їх виникнення [139, с. 161]. При виконанні формальних складів умисел полягає в усвідомленні протиправних дій. Насправді лише в кількох статтях КУпАП умисел прямо зазначається як ознака складу проступку. Варто зауважити, що несплата аліментів на утримання особи має ознаки умисності, адже боржник свідомо і тривало ігнорує

рішення суду, судовий наказ або договір, або не виконує його без поважних причин, при цьому боржник усвідомлює значення своїх дій / бездіяльності та їхні наслідки.

Відповідно до ст. 11 КУпАП адміністративне правопорушення вважається вчиненим з необережності тоді, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, однак легковажно сподівалася, що їх вдасться уникнути, або ж не передбачала їх можливість, хоча повинна була та могла це зробити [34].

Необережність також поділяється на два види: самовпевненість і недбалість. Самовпевненість проявляється в тому, що правопорушник передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків, але легковажно сподівається, що зможе їх уникнути. Недбалість же полягає в тому, що правопорушник не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків, хоча міг і повинен був їх передбачити [139, с. 161].

З огляду на теоретичну складову, суб'єктивна сторона правопорушення може виявлятися як у формі необережності, так і в умислі. Однак, якщо немає ознак злісного ухилення від сплати аліментів, передбачених статтями 164 і 165 КК України, це не змінює кваліфікації правопорушення. Згідно з диспозицією ст. 183-1 КУпАП, не має значення, чому особа не сплачує аліментів – достатньо лише факту несплати, що призводить до виникнення заборгованості [140].

Однак якщо в особі існують об'єктивні або непереборні причини, що унеможливають сплату аліментів (такі як надзвичайні ситуації, воєнні дії, тяжка тривала хвороба), суд повинен врахувати ці причини під час розгляду справи. Це дозволяє прийняти рішення щодо розміру стягнення, визначити наявність підстав щодо звільнення особи від відповідальності через крайню необхідність (ст. 18 КУпАП) або ж закрити справу на підставі ст. 22 КУпАП [34].

Хоча мотив та мета, як ознаки суб'єктивної сторони, не є вирішальними для кваліфікації правопорушень, їх потрібно враховувати при виконанні завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення, які визначені у ст. 245 КУпАП [34].

Відповідно до ст. 255 КУпАП повноваження складати протокол про адміністративне правопорушення за ст. 183-1 КУпАП мають державні виконавці і представники Національної поліції України [34].

Також слід зазначити, що на практиці, якщо суд або суб'єкт владних повноважень виявляє відсутність ознак правопорушення, порушення законодавства або інші недоліки (наприклад, помилки в протоколі про адміністративне правопорушення), які перешкоджають ухваленню правильного рішення, він має право повернути матеріали справи й повідомити правозастосовувача про допущені порушення законності [125, с. 151].

Досить часто державні виконавці, складаючи протокол про вчинення адміністративного правопорушення, припускаються помилок у кваліфікації правопорушення, що стосується несплати аліментів. Ідеться про те, що вони не вказують ту частину ст. 183-1 КУпАП, за якою правопорушника потрібно притягнути до відповідальності.

У науковій літературі тривають обговорення щодо адміністративної відповідальності і кримінальної відповідальності, пов'язаних з несплатою аліментів, зокрема ці питання аналізували І. Апопій, Е. Гасанов, Р. Калашнік, О. Костенко, Н. Купчак, А. Ярошенко та інші. Також варто наголосити, що в наукових дискусіях залишається відкритим питання щодо співвідношення адміністративної і кримінальної відповідальності за несплату аліментів.

Статтею 164 КК України передбачено «відповідальність за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні». Крім того, ст. 165 КК України передбачено «відповідальність за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання непрацездатних батьків» [140].

Зауважимо, що об'єкт злочинів, згідно зі статтями 164 і 165 КК України, є тотожним об'єкту правопорушення, передбаченого ст. 183-1 КУпАП. Суб'єкт злочину й адміністративного правопорушення також той самий. А відмінність між цими протиправними діяннями полягає в їхній об'єктивній і суб'єктивній сторонах.

Об'єктивна сторона у злочинах, передбачених статтями 164 і 165 КК України, – «злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів)»; «злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їхньому утриманні та злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання непрацездатних батьків» [140].

Суб'єктивна сторона цього злочину передбачає прямий умисел і, як правило, має корисливі мотиви. Різним є й суб'єктивний склад. Статтями 164 і 165 КК України передбачено «відповідальність батьків, які зобов'язані утримувати неповнолітніх або непрацездатних дітей та непрацездатних батьків». Тоді як ст. 183-1 КУпАП передбачено ширше коло сторін, а саме відповідальність одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї [140; 34].

Як слушно зазначає, зокрема, А. Ярошенко, суб'єктивний склад адміністративного правопорушення є ширшим, а виключення зі суб'єктивного складу кримінальних діянь одного з подружжя або інших членів сім'ї є недоліком законодавчої техніки. Адже несплата аліментів такими особами має ту саму природу й аналогічні негативні наслідки, що й несплата аліментів з боку батьків або дітей [136].

Водночас про певну нелогічність встановлення правових наслідків для заборгованості зауважує І. Апопій. Зокрема, якщо заборгованість зі сплати аліментів досягає значної суми, боржник може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за ст. 164 КК України. Водночас заборгованість, яка перевищує суму аліментів за шість місяців, спричиняє настання адміністративної відповідальності за ст. 183-1 КУпАП. Це, на її думку, порушує пропорційність покарання і ступеня шкідливості правопорушення [141, с. 64].

Важко не погодитися із цією думкою, але треба врахувати і той чинник, що за заборгованість, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці, на боржника накладається безліч інших санкцій, зокрема таких, як тимчасові обмеження, що є дієвими в боротьбі з боржниками. Зрештою, доцільно розглянути можливість притягнення боржника до адміністративної відповідальності у разі заборгованості по аліментах, сума якої перевищує розмір

відповідних платежів за п'ять місяців. Враховуючи те, що державному виконавцю потрібно винести низку постанов і вчинити багато дій при виникненні заборгованості за чотири місяці. Через велику завантаженість працівник державної виконавчої служби може вчинити помилки, які згодом унеможливають притягнення боржника до адміністративної відповідальності [142, с. 30].

Отже, однією з найбільш актуальних проблем у теорії адміністративного права є дискусія щодо адміністративно-правової кваліфікації як правового інституту. Це питання є важливим, незважаючи на значний практичний вплив кваліфікації, адже вона є основою для призначення справедливого покарання, впливає і на інтереси окремої особи, і на інтереси держави, а також сприяє забезпеченню законності та правопорядку, що підтримує розвиток правової держави [125, с. 153].

Особливостями кваліфікації проступків, пов'язаних з несплатою аліментів, є такі аспекти: по-перше, об'єкт, на який спрямована кваліфікація; по-друге, суб'єкт кваліфікації, тобто компетентний орган влади і його посадові особи; по-третє, відповідні норми законодавства про адміністративні правопорушення, за якими здійснюється кваліфікація [125, с. 153–154].

Тож об'єктивна кваліфікація адміністративного правопорушення сприятиме забезпеченню принципів верховенства права і законності, гарантуючи, що відповідальність настане лише за наявності вини при притягненні особи до адміністративної відповідальності, а адміністративне стягнення буде застосовано обґрунтовано, з урахуванням конкретних ознак протиправної поведінки правопорушника.

2.5. Провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з несплатою аліментів

Сьогодні наукове товариство обговорює питання про поняття адміністративного провадження, пов'язані з неоднозначністю, різноманіттям ознак і характеристик цієї правової категорії. Щоправда, поняття провадження у справах про адміністративні правопорушення не закріплено на законодавчому рівні.

Водночас зауважимо, що адміністративні провадження здійснюються відповідно до певних стадій із дотриманням принципів адміністративного процесу. З огляду на це, розгляньмо наявні підходи щодо пояснення поняття провадження у справах про адміністративні правопорушення, його завдання, зміст та взаємозв'язок й особливості стадій провадження.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення – це регульована нормативними актами діяльність уповноважених органів, спрямована на застосування адміністративної відповідальності за вчинений адміністративний проступок та попередження таких порушень [143, с. 567].

Як слушно зауважує Л. Чех, провадження у справах про адміністративні правопорушення – це комплекс процедурних дій, які виконуються уповноваженими органами (посадовими особами) на етапах: порушення справи про адміністративне правопорушення, розгляду цієї справи, перегляду постанов і рішень, а також виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення [144, с. 108].

Водночас Л. Чех зазначає, що розбіжність у поглядах на зміст провадження у справах про адміністративні правопорушення зумовлюється тим, що протягом тривалого часу норми, які регулюють це провадження, були кодифіковані в одному законодавчому акті – КУпАП. Науковець також підкреслює важливість врахування сучасних досягнень законодавчої практики та науки адміністративного права. Це створює можливості для формування основи, яка сприятиме вдосконаленню та підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів у провадженні справ про адміністративні правопорушення [144, с. 108]. Із цією думкою важко не погодитись, оскільки судова практика змінюється, Верховний Суд надає щораз нові роз'яснення, здійснює свіжий погляд на ситуацію, зважаючи на умови сьогодення, тому для визначення поняття провадження у справах про адміністративні правопорушення, які пов'язані з несплатою аліментів, потрібно керуватись актуальними даними, проблемами у цій сфері та аналізом судових рішень.

Як слушно зазначають В. Панькевич і Т. Сухоребра, законодавець визначив каральну функцію адміністративної відповідальності та безпосередньо закріпив у

КУПАП її виховну і профілактичну функції (як спеціальну, так і загальну). Науковці звертають увагу, що орган держави (посадова особа), який має повноваження застосовувати адміністративну відповідальність, повинен оцінити у кожному конкретному випадку, чи буде досягнута мета і чи виконуватиме накладене адміністративне стягнення насамперед виховну і профілактичну функції [145, с. 237].

Варто зазначити, що у нормативно-правових актах, навчальній і науковій літературі немає визначення поняття провадження у справах про адміністративні правопорушення, які пов'язані з несплатою аліментів. З огляду на наявні щодо цього думки науковців та зважаючи на законодавчі норми, що регулюють провадження у цих справах, можна сформулювати відповідне визначення. Тож під поняттям провадження у справах про адміністративні правопорушення, які стосуються несплати аліментів, варто розуміти специфічний вид процесуальної діяльності органів державної влади, який включає підготовку й розгляд справи про адміністративне правопорушення, а також винесення відповідної постанови і притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Внутрішня структура провадження у справах про адміністративні правопорушення охоплює принципи, права, обов'язки сторін, які беруть участь у провадженні, а також внутрішню розумову діяльність судді, яка полягає в тлумаченні адміністративно-правових норм і оцінці наданих доказів [139, с. 162].

Провадження у справах про адміністративні правопорушення ґрунтується на таких принципах: верховенства права і законності; гласності; публічності; об'єктивності; безпосередності розгляду справи; ведення провадження національною мовою; змагальності сторін; простоти й оперативності процесу; рівності всіх учасників провадження; забезпечення права на захист законних інтересів громадян [139, с. 162].

Як особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, що пов'язані з несплатою аліментів, варто зарахувати такі: 1) провадження виникає виключно у зв'язку із вчиненням адміністративного проступку, передбаченого

ст. 183-1 КУпАП; 2) провадження реалізується тільки визначеним колом суб'єктів, а саме державним виконавцем, органами Національної поліції України і судом; 3) процесуальним актам цього провадження властива своя специфіка; 4) завдяки цьому провадженню реалізуються норми адміністративної відповідальності.

Порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів, встановлений КУпАП [34], Законом України «Про виконавче провадження» [37], наказом № 512/5 від 2 квітня 2012 року «Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень» [146]. Зауважимо, що законодавчим орієнтиром у визначенні завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення є ст. 245 КУпАП [34].

Зокрема, серед основних завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення, які пов'язані з несплатою аліментів, можна виділити: – забезпечення виконання судового рішення щодо стягнення аліментів (судового наказу) на користь дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї; – своєчасне з'ясування обставин кожної справи для забезпечення фінансової підтримки дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, відповідно до судового рішення (судового наказу); – виявлення причин та обставин, які призводять до виникнення заборгованості зі сплати аліментів; – запобігання правопорушенням, пов'язаним із несплатою аліментів, шляхом вжиття заходів, спрямованих на їх недопущення в майбутньому; – забезпечення виконання постанови щодо адміністративного правопорушення за ст. 183-1 КУпАП; – виховання громадян у повазі до закону й зміцнення правопорядку.

Одним з основних елементів, що характеризує зміст провадження у справах про адміністративне правопорушення, можна вважати його стадії.

У навчальній літературі визначено, що стадія провадження у справах про адміністративні правопорушення – це відокремлена група процесуальних дій уповноважених органів, що об'єднані певним часом і простором, мають свої специфічні засоби і форми здійснення та забезпечують логічну послідовність під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [139, с. 166].

Стадії процесу відрізняються одна від одної за колом учасників, характером виконуваних дій і їхньою юридичною роллю. Завершення завдань кожної стадії фіксується спеціальним процесуальним документом, який підсумовує виконану роботу. Після прийняття такого акта розпочинається наступна стадія. Стадії між собою тісно пов'язані: наступна починається лише після завершення попередньої, а на новій стадії перевіряється виконана робота на попередній [139, с. 166].

Загалом провадження у справах про адміністративні правопорушення, які пов'язані з несплатою аліментів, проходить кілька стадій.

Перша стадія передбачає: порушення справи за заявою стягувача аліментів, у порядку ст. 183-1 КУпАП; встановлення фактичних обставин, що пом'якшують (ст. 34 КУпАП) та/або обтяжують (ст. 35 КУпАП) відповідальність за несплату аліментів, а також дотримання вимог, передбачених ст. 280 КУпАП; складення протоколу про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 183-1 КУпАП; скерування матеріалів справи до суду.

Друга стадія розгляду справи в суді передбачає такі етапи: підготовка справи до розгляду в суді та відкриття провадження у справі; слухання справи; винесення постанови суду (ст. 283 КУпАП); доведення постанови до відома учасників процесу (ст. 284 КУпАП).

Третя стадія оскарження постанови (додаткова стадія) передбачає: оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення; перевірку законності винесеної постанови (ст. 287 КУпАП); винесення рішення; його виконання.

Зважаючи на завдання провадження у справах про адміністративні правопорушення, потрібно виділити і четверту (завершальну) стадію виконання постанови про накладення адміністративного стягнення, яка передбачає такі етапи: звернення постанови до органів місцевого самоврядування; отримання суспільно корисних робіт; безпосереднє їх виконання.

Отже, зміст провадження у справах про адміністративне правопорушення, пов'язане з несплатою аліментів, полягає в описі самого поняття, його особливостей, стадій тощо.

Треба зазначити, що згідно зі ст. 183-1 КУпАП особа, у якої є заборгованість із сплати аліментів і вона не має офіційного доходу чи майна, щоб їх сплатити, може бути відправлена державним виконавцем на виконання суспільно корисних робіт за місцем проживання [120; 34]. Суспільно корисні роботи призначає суд (районний, районний у місті, міський чи міськрайонний) на строк від 120 до 360 годин, водночас їх виконання не повинно перевищувати восьми годин на день, а для неповнолітніх – щонайбільше дві години на день. Такі роботи включають залучення особи, яка вчинила правопорушення, до виконання оплачуваних робіт в органах місцевого самоврядування [34].

Адміністративне провадження за ст. 183-1 КУпАП розпочинається зі складення протоколу про адміністративне правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів. Протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів (ст. 183-1 КУпАП), мають право складати уповноважені на те посадові особи, визначені у ст. 255 КУпАП, тобто органи Національної поліції України і державні виконавці [34].

Протокол про адміністративне правопорушення є головним документом на всіх етапах провадження. Він не тільки фіксує факт правопорушення і слугує підставою для його розгляду, а й містить усю негативну інформацію, що стосується проступку. Протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з несплатою аліментів, складають відповідно до положень глави 19 розділу III КУпАП [34].

Основною стадією провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язаних із несплатою аліментів, є розгляд справи про адміністративне правопорушення та винесення постанови.

У процесі підготовки справи до розгляду органом (посадовою особою) мають бути вирішені кілька питань, зокрема, чи: 1) розгляд цієї справи знаходиться в межах їхньої компетенції; 2) належно оформлені протокол та всі матеріали справи; 3) повідомлено учасників справи про час, місце її розгляду; 4) були зібрані всі необхідні додаткові матеріали; 5) клопотання особи, яку притягають до адміністративної відповідальності, а також потерпілого, їхніх законних представників і адвоката підлягають задоволенню (ст. 278 КУпАП) [34].

Як підкреслюють Т. Міхайліна та Я Іванченко, сьогодні потребують максимального обмеження випадки, коли суб'єкт владних повноважень може на свій розсуд прийняти або не прийняти відповідне рішення, незважаючи на юридичні факти, які становлять фактичну основу справи [147, с. 36].

Доволі часто суди відправляють матеріали справи на доопрацювання через недотримання державними виконавцями процедури складення протоколу. Наприклад, у справі № 279/3883/23 суддя Коростецького міськрайонного суду Житомирської області зазначає, що диспозиція ст. 183-1 КУпАП передбачає відповідальність за несплату аліментів за трьома частинами, тобто за певне адміністративне правопорушення в кожному випадку окремо. Однак у протоколі про адміністративне правопорушення № 6 від 14 червня 2023 року, складеному щодо боржника на підставі ст. 183-1 КУпАП, відсутнє посилання на ту частину, яка унеможлиблює прийняття об'єктивного рішення судом [148]. Водночас аналогічної точки зору дотримується і Пустомитівський районний суд Львівської області у справах № 450/45/23 [149], № 450/1923/22 [150], № 450/2118/23 [151] та № 450/291/22 [152], судді якого закрили провадження в адміністративній справі про притягнення до адміністративної відповідальності боржника за ст. 183-1 КУпАП через відсутність у його діях складу адміністративного правопорушення, оскільки в протоколі про вчинення адміністративного правопорушення не було вказано конкретну частину ст. 183-1 КУпАП, що визначає склад правопорушення, яким охоплюються діяння боржника.

Цікавий випадок зафіксовано у справі № 754/14944/23, коли суддя Деснянського районного суду м. Києва повернув протокол для доопрацювання і приведення у відповідність до вимог ст. 256 КУпАП, а саме вимагав, щоб боржникові надали можливість ознайомитися з протоколом про адміністративне правопорушення проти нього, засвідчити це його підписом, а якщо він відмовиться підписувати протокол – зробити в протоколі запис про це, роз'яснити його права, передбачені ст. 268 КУпАП, і про це також зробити відмітку в протоколі [153].

Наведемо деякі статистичні дані із цього приводу. Так, за 2018 рік, згідно з розміщеними на офіційному сайті Судової влади України даними, через відсутність

події і складу адміністративного правопорушення було закрито 5692 справи, за 2019-й – 1409 справ, за 2020-й – 502 справи; за 2021-й – 584 справи, за 2022-й – 277 справ, за 2023-й – 202 справи, за 2024-й – 179 справ (Додаток Ж). А щодо повернення протоколів, то за 2018 рік їх повернено 9718 штук, за 2019-й – 7687, за 2020-й – 1731, за 2021-й – 1524, за 2022-й – 609, за 2023-й – 475, за 2024-й – 517. В тому числі, повернутих протоколів на доопрацювання (для належного оформлення) за 2018 рік – 9310, за 2019 рік – 7435, за 2020 рік – 1643, за 2021 рік – 1461, за 2022 рік – 584, за 2023 рік – 449 справ, за 2024 рік – 480 (Додаток Г).

Отже, з проаналізованого можна зробити висновок, що сьогодні наявна проблема з дотриманням законодавчих вимог при складенні протоколу про вчинення адміністративного правопорушення за ст. 183-1 КУпАП державними виконавцями та оформленням матеріалів справи перед передачею їх до суду. Своєю чергою суди доволі часто повертають матеріали справи на доопрацювання, а державні виконавці не завжди вчиняють дії з усунення недоліків. У такому разі суд позбавлений можливості притягнути боржника до адміністративної відповідальності за вчинене правопорушення та забезпечити часткове покриття заборгованості за сплату аліментів. Це надзвичайно важлива проблема, оскільки на цьому етапі саме через необізнаність працівників державної виконавчої служби стягувач позбавляється аліментів. Вважаємо, що для усунення цієї прогалини потрібно проводити державним виконавцям інструктажі, тренінги й тестування задля їх навчання, роз'яснення законодавчих норм та обміну досвідом з іншими державними виконавцями.

Окрім протоколу про адміністративне правопорушення, особа, яка складала цей протокол, повинна надати й докази вчинення проступку, передбаченого ст. 183-1 КУпАП. Так, згідно зі ст. 251 КУпАП, докази у справі про адміністративне правопорушення є будь-якими фактичними відомостями, на основі яких орган (посадова особа) визначає наявність або відсутність порушення, винність особи та інші важливі для справи обставини, відповідно до вимог закону. Ці відомості фіксуються у протоколі про адміністративне правопорушення, що містить пояснення осіб, залучених до адміністративної відповідальності, потерпілих,

свідків, висновки експертів, речові докази, а також дані, отримані з технічних засобів, таких як відеозаписи, фото- і кінозйомки, враховуючи ті, що використовуються учасниками справи або свідками, а також автоматизованими системами. До доказів також належать матеріали, що стосуються нагляду за дотриманням норм безпеки дорожнього руху, огляд і тимчасове затримання транспортного засобу, протокол вилучення речей і документів, а також інші документи [34].

Доказування у справах про адміністративні правопорушення – це процес, під час якого суддя (або інший уповноважений законом орган публічної адміністрації) досліджує обставини справи, щоб встановити сукупність чинників, які мають значення для розгляду, використовуючи при цьому логічні правила й аналізуючи взаємозв'язки між різними доказами й обставинами, відображених у різних логічних формах.

Простежуються й проблеми зі збиранням доказів і передачею їх до суду. Наприклад, у справі № 177/269/23, відповідно до протоколу про адміністративне правопорушення № 56743797 від 13.02.2023, дії боржника кваліфіковано за ч. 3 ст. 183-1 КУпАП, якою передбачено притягнення до адміністративної відповідальності за повторне протягом року вчинення правопорушення, передбаченого ч. 1 або ч. 2 ст. 183-1 КУпАП, проте доказів повторності вчинення боржником такого правопорушення нема, а саме того, що до боржника не вжиті заходи щодо сплати аліментів протягом двох місяців з дня відбуття адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт, накладених на нього постановою суду від 02.11.2020, та не зазначено коли саме боржник відбув зазначене вище адміністративне стягнення. Тож без усунення зазначених недоліків розгляд справ про адміністративне правопорушення по суті стає неможливим. У зв'язку з цим матеріали справи про адміністративне правопорушення щодо боржника за ч. 3 ст. 183-1 КУпАП підлягають поверненню до Криворізького відділу державної виконавчої служби у Криворізькому районі Дніпропетровської області Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) для усунення недоліків [154].

Аналогічна ситуація була у справі № 127/12660/23 [155] та у справі № 626/796/21 [156]. Згідно з даними, отриманими з Єдиного реєстру судових рішень, можна прослідкувати, що у справі № 626/796/21 після усунення недоліків боржника було притягнуто до відповідальності за ч. 1 ст. 183-1 КУпАП [157].

Доволі часто трапляються ситуації, коли державний виконавець не додає до матеріалів справи доказів, які мають вирішальне значення для притягнення боржника до адміністративної відповідальності. Як приклад, у справі № 712/13967/23 суддею Соснівського районного суду м. Черкаси також було повернуто протокол про вчинення адміністративного правопорушення на доопрацювання, адже матеріали справи не містили жодних фактичних доказів, які підтверджували б місце проживання боржника на час складання протоколу [158]. А у справі № 695/449/22 державний виконавець не надав довідки розрахунку щодо заборгованості боржника станом на 01.02.2022, тобто головного доказу того, що в боржника взагалі наявна заборгованість і його може бути притягнуто до адміністративної відповідальності. У зв'язку із цим суддя Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області закриття провадження у справі про притягнення боржника до адміністративної відповідальності, передбаченої ч. 1 ст. 183-1 КУпАП [159].

Ще одним важливим питанням є строки притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Це не менш серйозна проблема, аніж недоопрацювання матеріалів справи державними виконавцями. Адже відповідно до ч. 2 ст. 38 КУпАП, якщо справи про адміністративні правопорушення підпадають під юрисдикцію суду (судді) відповідно до цього Кодексу або інших законів, штраф може бути накладено не пізніше ніж через три місяці з дня скоєння правопорушення, а у випадку триваючого правопорушення – не пізніше ніж через три місяці з моменту його виявлення [34]. Тобто з моменту складення протоколу про вчинення адміністративного правопорушення суд повинен прийняти рішення протягом трьох місяців. Так, державний виконавець передає документи до суду. Дуже часто суд повертає справу на доопрацювання, державний виконавець усуває недоліки й передає матеріали справи знову в суд. Суд розглядає і відкриває провадження. Варто зауважити, що доволі часто боржники затягують

судовий процес і не з'являються на судові засідання, у зв'язку з чим суддя може перенести судові засідання на іншу дату, враховуючи при цьому міру своєї завантаженості. Тож через усе це, а також з урахуванням часу на пересилку документів поштою потрібно багато часу. Як показує практика, справи про вчинення адміністративного правопорушення за ст. 183-1 КУпАП дуже часто закривають саме за строками.

Проведення у справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочате, а вже розпочате має бути закрито, з урахуванням обставин, визначених у ст. 247 КУпАП [34]. Наприклад, у справах № 127/2722/22 [160], 439/120/21 [161], 524/5630/20 [162], 126/2024/21 [163], 127/28352/22 [164], 445/1893/22 [165], 697/564/23 [166], 359/621/22 [167], 126/1763/21 [168], 127/14101/21 [169] суди закрили провадження відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП, тобто через закінчення строків, передбачених ст. 38 КУпАП. І навіть якщо суд встановить вину правопорушника на підставі наданих матеріалів справи, але тримісячний строк буде пропущено, то справу закриють без застосування адміністративного стягнення до правопорушника. Приміром, у справі № 359/621/22 [170] суддя Бориспільського міськрайонного суду Київської області вказує, що вина боржника у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 183-1 КУпАП, повністю доводиться дослідженими в судовому засіданні матеріалами справи. Проте враховуючи, що з моменту вчинення правопорушення минуло понад три місяці, провадження по справі підлягає закриттю у зв'язку із закінченням строків, передбачених ст. 38 КУпАП. Тож стягнення не може бути застосовано.

Вважаємо, що це значна прогалина для розгляду такого виду справ. Її треба усунути, тому варто передбачити у ст. 38 КУпАП більший строк для притягнення боржника до адміністративної відповідальності за ст. 183-1 КУпАП. Так, звертаючись до статистичних даних, що розміщені на офіційному сайті Судової влади України за 2018–2024 рр., закрито справ по закінченню строків накладення адміністративного стягнення за 2018 рік – 752, за 2019-й – 2100, за 2020-й – 790, за 2021-й – 799, за 2022-й – 572, за 2023-й – 288 справ, за 2024-й – 215 справ (Додаток Ж).

Безперечно, ця категорія справ є суспільно важливою, оскільки захищає вразливу категорію населення. Вона не тільки забезпечує можливість частково погасити заборгованість за несплату аліментів, а й дає зрозуміти правопорушнику, що за свою бездіяльність, несплату аліментів йому доведеться фізично працювати й виконувати суспільно корисні роботи (прибирати місцевість від сміття, працювати на цвинтарі тощо). Вважаємо, що саме застосування адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт не тільки має сприяти погашенню заборгованості з несплати аліментів, а й виховувати правопорушника.

У практиці є провадження, які сприяли сплаті заборгованості по аліментах або в яких правопорушника було притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 183-1 КУпАП. Наприклад, у справі № 149/2481/21 [171] та № 127/26449/21 [172] в судовому засіданні боржник свою вину визнав у повному обсязі й надав суду квитанцію про сплату заборгованості по аліментах, відтак просив суд закрити провадження у справі на підставі ст. 247 КУпАП. Врахувавши все, суд таки закрити провадження згідно з п. 1 ст. 247 КУпАП у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення.

А у справах № 461/4332/23 [173], 464/5045/22 [174], 753/21636/23 [175], 450/2120/23 [176], 944/7533/23 [177], 527/2799/23 [178], 561/1580/23 [179] боржників таки було визнано винними у вчиненні адміністративних правопорушень, які передбачені ч. 1 ст. 183-1 КУпАП, та накладено адміністративне стягнення у вигляді виконання ними суспільно корисних робіт строком 120 годин. В іншій справі № 443/2170/23 боржника було визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, яке передбачено ч. 1 ст. 183-1 КУпАП, та накладено стягнення у вигляді суспільно корисних робіт на строк аж 150 годин [180].

Після того, як судом винесено постанову про накладення на боржника адміністративного стягнення у виді виконання суспільно корисних робіт, правопорушник має право оскаржити її. Скаргу до апеляційного суду на постанову можна подати протягом 10 днів з дня її винесення [34].

Перегляд справи є стадією не обов'язковою, а додатковою. Перегляд – це перевірка законності й обґрунтованості постанови суб'єктом, який має право скасовувати, змінювати або залишати без змін раніше ухвалене рішення. Перегляд постанови поєднує можливість оскарження й опротестування постанови з обов'язком компетентної особи або органів розглядати її та, за наявності підстав, здійснювати перегляд. Це дозволяє виправляти й усувати помилки на основі єдиного тлумачення і застосування закону [139]. Якщо буде встановлено, що постанову виніс орган (посадова особа), який не мав повноважень для вирішення цієї справи, така постанова скасовується, а справа передається на розгляд компетентного органу (посадової особи) [34].

У справі № 612/383/21 особу визнано винною у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 183-1 КУпАП та накладено адміністративне стягнення у виді 120 годин суспільно корисних робіт. Однак боржник, не погоджуючись з такою постановою, подав апеляційну скаргу, в якій просив її скасувати та закрити провадження у справі. Він це аргументував тим, що загалом він виконує свій обов'язок щодо утримання дітей, а його заробітна плата є засобом дотримання його батьківських обов'язків. Відповідальність у виді виконання оплачуваних суспільно корисних робіт стає підставою для його звільнення з роботи, що позбавить його права на працю й унеможливить утримання дітей. Дослідивши наявні у справі докази, суд дійшов висновку, що жодних сумнівів щодо їх достовірності й допустимості нема, оскільки вони оформлені у визначеному процесуальним законом порядку. Тож при апеляційному розгляді встановлено, що досліджені докази в сукупності підтверджують вину боржника у вчиненні ним адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 183-1 КУпАП. При перевірці справи в апеляційній інстанції не було виявлено порушень судом першої інстанції норм матеріального чи процесуального права, які б могли слугувати підставою для зміни чи скасування постанови. Тож суд висноував, що постанова місцевого суду є законною й обґрунтованою, а підстав для її скасування й закриття провадження у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення, як того просив апелянт, – немає [181].

У справі № 759/14047/18 суддя Київського апеляційного суду пом'якшив виконання суспільно корисних робіт на строк із 240 годин до 120 годин, тобто частково задовольнив апеляційну скаргу. При вивченні матеріалів справи про адміністративне правопорушення встановлено, що суддя, діючи відповідно до вимог статей 245, 252, 280, 283 КУпАП, усебічно, повно й об'єктивно дослідив обставини вчиненого правопорушення, оцінив наявні в матеріалах справи докази на предмет їх належності й допустимості та обґрунтовано дійшов висновку про доведеність винуватості боржника у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 1831 КУпАП, яке полягає в несплаті аліментів, у зв'язку з чим виникла заборгованість, що перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання. Проте, накладаючи на боржника адміністративне стягнення за його відсутності в судовому засіданні, суддя, порушуючи ст. 33 КУпАП, не врахував в достатній мірі характер вчиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини, обставини, що пом'якшують й обтяжують відповідальність. Зокрема, такими обставинами апеляційний суд визнав те, що боржник визнав свою провину у вчиненні правопорушення і щиро розкався, має захворювання, у зв'язку з чим перебуває на тривалому лікуванні й диспансерному обліку, про що свідчать довідки Київської міської туберкульозної лікарні № 2 і Територіального медичного об'єднання «Фтизіатрія» у м. Києві. Крім цього, суд врахував, що за даними довідки-розрахунку Святошинського відділу ДВС ГТУЮ у м. Києві станом на 01.10.2018 боржник частково погасив заборгованість по сплаті аліментів. Наведені в апеляційній скарзі та встановлені під час апеляційного розгляду обставини дали суду апеляційної інстанції підстави вважати, що накладене на боржника адміністративне стягнення у вигляді виконання суспільно корисних робіт строком 240 годин є надмірно суворим. Це надало суду правові підстави для зміни постанови суду першої інстанції щодо призначеного адміністративного стягнення за допомогою зменшення строку його відбування до мінімального розміру. Водночас нормами КУпАП не передбачено можливості переходу до іншого,

м'якшого, виду стягнення, яке не передбачене санкцією відповідної статті, якщо така санкція є безальтернативною [182].

Четвертою (завершальною) стадією у провадженні у справах про адміністративне правопорушення можна вважати стадію виконання постанови про накладення адміністративного стягнення. Суть її полягає у практичній реалізації стягнення, що має особливо важливе значення. Адже якщо адміністративне стягнення не виконано, то все провадження у справі втрачає сенс.

Головною умовою виконання постанови про накладення адміністративного стягнення є набуття нею законної сили. Далі, відповідно до ст. 325-1 КУпАП, постанова районного, районного в місті, міського або міськрайонного суду (судді) про накладення адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт має бути надіслана на виконання органу центрального органу виконавчої влади, що здійснює державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, не пізніше наступного дня після набрання постановою законної сили [34].

Виконання стягнення у вигляді суспільно корисних робіт полягає в залученні порушників до праці, що має суспільну користь, при цьому вид такої праці визначається відповідним органом місцевого самоврядування [34].

Своєю чергою на власника підприємства, де порушник відбуває суспільно корисні роботи, покладається обов'язок нараховувати порушнику плату за виконану роботу та перераховувати ці кошти на рахунок органу державної виконавчої служби для подальшого погашення заборгованості зі сплати аліментів [124].

Узагальнюючи, можна зазначити, що провадження у справах про адміністративне правопорушення, пов'язане з несплатою аліментів, є особливим видом діяльності органів державної влади, який включає підготовку й розгляд справи, винесення постанови, що спрямована на притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з несплатою аліментів, складаються з таких стадій: порушення справи, розгляд справи та винесення рішення, а також перегляд справи та виконання постанов про накладення адміністративних стягнень.

2.6. Адміністративні стягнення за несплату аліментів та порядок їх застосування

У теорії адміністративного права зазвичай виділяють два різні типи відповідальності – негативну (ретроспективну) і позитивну (перспективну). Перший тип відповідальності пов'язаний із вчиненням особою протиправного діяння і має негативні наслідки у вигляді санкцій для порушника. Другий тип проявляється в обов'язку виконувати певні «позитивні» дії в рамках регулятивних правовідносин і характеризується ставленням до виконання обов'язків, покладених на суб'єкта правовідносин [40].

Адміністративна відповідальність – це форма юридичної відповідальності громадян і службових осіб за вчинені ними адміністративні правопорушення. Підставою для адміністративної відповідальності є адміністративний проступок – протиправна, винна дія (або бездіяльність), що порушує порядок управління, громадський порядок і безпеку, права власності, а також права і свободи громадян [183]. Отже, суть адміністративної відповідальності полягає в накладенні адміністративних стягнень на особу, яка вчинила протиправну дію або бездіяльність.

Сьогодні єдиного визначення поняття адміністративного стягнення законодавством не передбачено. Зокрема, у ст. 23 КУпАП визначено лише мету адміністративного стягнення, яка полягає у «вихованні особи, що вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами» [34].

З огляду на це, серед науковців у сфері адміністративного права тривають дискусії щодо визначення поняття адміністративного стягнення. У навчальній літературі з адміністративного права під поняттям адміністративного стягнення заведено розуміти «визначену в законі міру покарання у вигляді певних несприятливих заходів морального, матеріального або фізичного характеру, яка

застосовується щодо суб'єкта адміністративного проступку за його протиправне діяння» [40, с. 511].

Незважаючи на велику кількість наукових праць і вітчизняних науковців, і зарубіжних дослідників, котрі вивчали питання адміністративного стягнення, згоди щодо його тлумачення не досягнуто дотепер. Зокрема, І. Бородін і В. Бортник під адміністративним стягненням розуміють «матеріалізований вияв адміністративної відповідальності, негативний правовий наслідок неправомірної поведінки особи, яка вчинила адміністративний проступок і має відповісти за свій протиправний вчинок та понести за це відповідне покарання у вигляді певних несприятливих заходів морального, матеріального та фізичного впливу» [46, с. 44]. О. Когут визначає адміністративне стягнення як засіб примусу, що застосовується від імені держави до осіб, які визнані винними у вчиненні адміністративного правопорушення [184, с. 292].

О. Панасюк, досліджуючи поняття і мету адміністративного стягнення, вважає адміністративне стягнення мірою відповідальності, зафіксованою в санкції порушеної адміністративно-деліктної норми, що застосовується суб'єктами адміністрування в адміністративному порядку [185, с. 127].

Так, варто звернути увагу, що більшість науковців вважають, що адміністративному стягненню притаманний «примус». Справді, адміністративні стягнення накладають компетентні органи й посадові особи за допомогою видання спеціальних індивідуальних актів, які мають примусовий характер.

Н. Лесько слушно зазначає, що за допомогою державного примусу змінюють волю особи, примушуючи її та підпорядковуючи волі особи, яка примушує. Державний примус супроводжується обмеженнями прав, передусім, обмеженнями, які пов'язані зі свободою й недоторканістю [186, с. 110].

Система адміністративних стягнень має формалізований характер і включає лише ті засоби примусового впливу, які визначені законодавцем. Будь-які інші засоби, навіть якщо вони схожі на стягнення за метою, змістом чи назвою, до цієї системи не належать [46].

У ч. 1 ст. 24 КУпАП перераховано адміністративні стягнення, які можуть бути застосовані за вчинення адміністративних правопорушень [34]. Що цікаво, ці адміністративні стягнення (у ст. 24 КУпАП) викладено в порядку від незначних до більш значних і суворих стягнень. Водночас у ч. 3 ст. 24 КУпАП вказано, що можливі й інші адміністративні стягнення, але вони мають бути встановлені законодавчими актами [34]. Тож перелік стягнень, які наведено у ст. 24 КУпАП, не є вичерпним.

Відповідно для притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів, згідно з чинним законодавством, застосовуються такі види адміністративного стягнення, як штраф, позбавлення спеціального права (ідеться про право керувати транспортними засобами, право полювання), позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, суспільно корисні роботи.

У 2017–2018 роках відбулись масштабні зміни у сфері притягнення особи до адміністративної відповідальності і було доповнено низку законодавчих актів щодо адміністративних стягнень за несплату аліментів. Так, Законом України від 7 грудня 2017 року № 2234-VIII було доповнено КУпАП статтею 183-1 та введено вид адміністративного стягнення – суспільно корисні роботи, які могли застосовуватись за правопорушення у вигляді несплати аліментів [187]. А Законом України від 3 липня 2018 року № 2475-VIII ст. 183-1 КУпАП було викладено в новій редакції, яка чинна досі [36]. Вважаємо це досить важливим кроком у боротьбі зі систематичною несплатою аліментів.

Виконання суспільно корисних робіт, відповідно до визначення, наданого у ст. 31-1 КУпАП, означає, що особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, виконує оплачувані роботи [34]. Тож у разі наявності заборгованості зі сплати аліментів, яка сумарно перевищує розмір відповідних платежів за шість місяців, державний виконавець складає протокол про вчинення боржником адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 183-1 КУпАП, та направляє його до суду за місцезнаходженням органу державної виконавчої служби для

розгляду. Суспільно корисні роботи призначаються районним, районним у місті, міським або міськрайонним судом (суддею) [34].

Виконання стягнення у виді суспільно корисних робіт передбачає, що порушників залучають до суспільно корисної праці, а конкретний її вид визначає відповідний орган місцевого самоврядування. За виконану роботу порушникові нараховують плату (погодинно у розмірі не меншому, ніж встановлений законом мінімальний розмір оплати праці) [188].

Ми вже зауважували, що протокол про адміністративне правопорушення щодо боржника по аліментах складає державний виконавець. Приватний не має такого права, і це вважаємо значною законодавчою прогалиною, що потребує усунення, оскільки це порушує можливість приватного виконавця забезпечити примусове виконання рішення суду або договору про несплату аліментів у цій частині. Водночас порушуються права стягувачів аліментів через тривалу несплату аліментів та неможливість приватного виконавця застосувати всі заходи примусового впливу.

Відповідно до положень ст. 183-1 КУпАП за заборгованість по аліментах боржник може бути залучений до виконання суспільно корисних робіт від 120 до 240 годин (за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання), а також від 120 до 240 годин (за заборгованість протягом трьох місяців щодо окремих категорій громадян). А в разі повторного протягом року вчинення такого правопорушення боржникові вже доведеться відпрацювати на громадських засадах від 240 до 360 годин [34].

Додамо, що у примітці до ст. 183-1 КУпАП наявне роз'яснення щодо повторного вчинення адміністративного правопорушення – ідеться про несплату аліментів протягом двох місяців з дня відбуття адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт [34].

Отже, боржник зі сплати аліментів може бути притягнутий до виконання суспільно корисних робіт. Уже сам термін «суспільно корисні роботи» свідчить про їхню користь для суспільства. Це може бути, зокрема, прибирання територій від сміття чи снігу, очищення кладовищ, ліквідація стихійних сміттєзвалищ,

очищення каналів тощо. І гроші, зароблені саме в такий спосіб, повинні бути спрямовані на виконання аліментних зобов'язань.

У цьому контексті В. Спасенко вважає, що призначення суспільно корисних робіт як виду адміністративного стягнення має на меті не стільки покарання, скільки виправлення правопорушника й виховання в ньому поваги до прав і свобод людини. Проте наявні суперечності в судовій практиці свідчать про необхідність удосконалення законодавства в цій сфері [189, с. 213].

Вважаємо, що метою цього адміністративного стягнення, окрім виправлення правопорушника і формування в ньому поваги до прав і свобод людини, також є запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами. Крім того, воно повинно навчити правопорушника правилам співжиття та показати йому, що є більш вразливі категорії громадян, які потребують його підтримки й допомоги. Варто зазначити, що такі вразливі категорії, як особи з інвалідністю I або II групи, вагітні жінки, жінки старше 55 років і чоловіки старше 60 років, не можуть бути притягнуті до виконання суспільно корисних робіт як виду адміністративної відповідальності.

Оскільки накладення санкцій у вигляді суспільно корисних робіт є порівняно новим механізмом, існує чимало недоліків і невідповідностей у цьому процесі. Зокрема, виникають проблеми щодо неприбуття боржника для виконання покладених на нього робіт, а також недоліки в організації таких робіт та оплаті праці з боку органів місцевого самоврядування. Проте в судовій практиці є й чимало випадків успішного притягнення осіб до виконання суспільно корисних робіт.

Важливо, те, що згідно зі ст. 183-2 КУпАП за ухилення особи від виконання адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт може бути застосований адміністративний арешт строком до десяти діб [34]. Щоправда, ухилення від виконання таких робіт не призводить автоматично до їх заміни арештом. Суд наділений правом, але не обов'язком, змінювати одне адміністративне стягнення на інше. Окрім того, суд повинен враховувати причини ухилення осіб від виконання ними суспільно корисних робіт під час ухвалення

рішення щодо застосування арешту. Однак дуже часто правопорушники зловживають ситуацією, надаючи документи, що підтверджують поважні причини пропуску виконання цих робіт, і тоді судом адміністративний арешт не застосовується як стягнення.

І. Яковець та Є. Лук'янченко вважають, що застосування адміністративного арешту до правопорушників, які ухиляються від покарання у виді виконання суспільно корисних робіт, є неефективним, адже це не допомагає ані зменшити, ані погасити заборгованість по аліментах [190, с. 115]. І в цьому є слушність, адже санкція у виді виконання суспільно корисних робіт насамперед має на меті погашення заборгованості. А адміністративний арешт ніяк не сприятиме виконанню такої мети. Крім того, витрачаються кошти на утримання самого боржника, який перебуватиме під адміністративним арештом. Тому вважаємо за потрібне переглянути (а то й замінити) стягнення у виді адміністративного арешту за ухилення від виконання суспільно корисних робіт.

Однак унікальність суспільно корисних робіт, як зауважують І. Яковець та Є. Лук'янченко, полягає в тому, що це доволі новий вид стягнення (застосовується лише до боржників за несплату аліментів), який має виховний вплив на правопорушника, що полягає у його примусовому залученні до такої праці, а відповідно має і високе профілактичне значення. Водночас він має майновий характер, адже боржнику платять за виконану роботу, і надалі ця платня перераховується на погашення заборгованості з аліментів [190, с. 116].

Варто звернути увагу на те, що у ст. 22 КУпАП передбачено можливість звільнення від адміністративної відповідальності, якщо правопорушення є малозначним. У такому разі орган або посадова особа, які розглядають справу, можуть звільнити правопорушника від відповідальності, обмежившись усним зауваженням. У примітці до цієї статті зазначено, що положення не застосовують до певних правопорушень, зокрема тих, що містяться у ч. 4 ст. 121, ч. 5 ст. 122, ст. 122-2, 122-4, ч. 3 ст. 123, ч. 2-5 ст. 126, ст. 130, 161-1 КУпАП [34]. Але статті 183-1, яка стосується несплати аліментів, у цьому переліку немає. Отже, боржник за несплату аліментів може бути звільнений від адміністративної відповідальності й

отримати тільки усне зауваження, оскільки законодавча заборона на це відсутня [191, с. 46].

Так, відповідно до статистичних даних, розміщених на офіційному сайті Судової влади України, у зв'язку з малозначністю справи за 2018 рік було закрито 233 справи, за 2019-й – 409 справ, за 2020-й – 182 справи, за 2021-й – 259 справ, за 2022-й – 124 справи і за 2023-й – 123 справи, 2024-й – 63 справи (Додаток Ж).

Отже, державний виконавець зобов'язаний скласти протокол про вчинення адміністративного правопорушення особою, але не має повноважень звільнити боржника від сплати аліментів, тому обмежується лише усним зауваженням. Водночас усне зауваження можна застосовувати лише за правопорушення, яке є малозначним. Проте, аналізуючи чинне законодавство, можна прийти до висновку, що жоден нормативно-правовий акт не надає вичерпного переліку малозначних правопорушень чи чітких критеріїв, які дозволяють визначити малозначність провини. Немає також законодавчого визначення терміна «малозначність справи», хоча це діяння об'єктивно містить всі елементи складу правопорушення [191, с. 46–47].

Мають слушність Л. Шестак і С. Веремієнко, зазначаючи, що звільнення від відповідальності за вчинення незначного правопорушення можливе на стадії розгляду адміністративної справи. Проте рішення про таке звільнення є складним, а вчинене діяння підлягає адміністративному покаранню, адже містить усі елементи складу адміністративного правопорушення [192, с. 97].

Водночас вважаємо, що вчинення адміністративного правопорушення у виді несплати аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї не можна визнавати малозначним, оскільки це порушує права малолітніх, неповнолітніх осіб, а також тих, хто потребує матеріальної підтримки. Тому, зауважимо, що до примітки ст. 22 КУпАП доцільно внести зміни, доповнивши перелік правопорушень статтею 183-1 КУпАП, визнавши, що таке порушення не може бути малозначним [191, с. 47].

Отже, адміністративне покарання за несплату аліментів передбачає залучення правопорушника до суспільно корисних робіт. Зрозуміло, що можуть бути різні

обставини, через які боржник не може виконувати суспільно корисні роботи. Законодавством встановлено й конкретні категорії, які не підлягають такому покаранню: це особи з інвалідністю I чи II групи, вагітні жінки, жінки старше 55 років і чоловіки старше 60 років. Водночас альтернативи для адміністративної відповідальності за несплату аліментів у КУпАП нема [34].

У зв'язку з цим особа, яка має заборгованість із аліментів і водночас не може відповідно до закону бути залучена до суспільно корисних робіт, має повідомити державному виконавцю (за місцем відкриття виконавчого провадження) про наявність підстав і відповідних документів (про наявну інвалідність, вагітність тощо), які підтверджують неможливість її залучення до суспільно корисних робіт.

З огляду на цю ситуацію, вважаємо, що варто передбачити застосування альтернативної адміністративної санкції для осіб, які не можуть бути залучені до суспільно корисних робіт. Це має важливе значення, адже несплатою аліментів порушуються права й інтереси дітей, а застосувати у таких випадках адміністративну відповідальність, передбачену КУпАП, неможливо. Вважаємо, що усне зауваження не можна вважати ефективним способом, спрямованим на стимулювання боржника до сплати ним аліментів, адже воно не є справжнім адміністративним покаранням. Усне зауваження більше нагадує виховний захід, спрямований лише на попередження правопорушення в майбутньому [191, с. 47].

Звісно, в разі ухилення особи від виконання адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт законодавство передбачає притягнення до адміністративної відповідальності згідно зі ст. 325-4 КУпАП – ідеться про адміністративне стягнення у вигляді адміністративного арешту. Проте при застосуванні цієї санкції виникає чимало труднощів [193, с. 163]. Скажімо, це не можна реалізувати стосовно жінки, в якій є дитина віком до 12 років. Оскільки відповідно до ст. 32 КУпАП адміністративний арешт не може бути застосований до цієї категорії осіб. Крім того, ст. 183-2 КУпАП не передбачає альтернативних форм стягнення, що ускладнює ефективне застосування адміністративного впливу на таких осіб [193, с. 163]. Отже, реалізація адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт потребує доопрацювання.

Ми вже зазначали, що у 2017–2018 роках відбулися суттєві зміни в законодавстві України в частині боротьби з боржниками по сплаті аліментів. Однак, окрім ст. 183-1 КУпАП, було доповнено й інші нормативно-правові акти адміністративними стягненнями за несплату аліментів. Зокрема, Законом України від 3 липня 2018 року № 2475-VIII доповнено ч. 9 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» новими стягненнями, які можуть бути застосовані до боржника за несплату аліментів [37]. Що важливо – ці тимчасові обмеження боржника діють до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі.

Наведемо статистику. Отож станом на 1 грудня 2024 року державні виконавці винесли постанови про встановлення тимчасових обмежень відносно 147,4 тис. осіб, які є боржниками по виконавчих провадженнях (Додаток 3).

Щодо тимчасового обмеження боржника керувати транспортними засобами, то зазначимо, що в п. 10 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено випадки, коли його не можна застосовувати [37].

До того ж, у нинішніх умовах воєнного стану є також чимало особливостей щодо застосування вищевказаних заходів. Так, наразі зупинено дію постанов державних виконавців про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві «користуватися вогнепальною мисливською, пневматичною й охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, спорядженими гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії» (Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022) [194].

Щодо права виїзду за межі України, то тимчасове обмеження в такому праві, можна сказати, частково не впливає на боржників, оскільки більшість із них (чоловіки) не мають можливості перетинати державний кордон через введення воєнного стану в країні (в Україні діє низка обмежень щодо перетину державного кордону військовозобов'язаними особами).

Дуже часто боржники звертаються в суд з вимогою скасувати тимчасові обмеження, але на основі аналізу судових рішень можна стверджувати, що для скасування потрібні справді вагомі підстави. Цікавим у цьому контексті є рішення

Львівського окружного адміністративного суду у справі № 380/7976/20. Так, відомо, що в боржника є заборгованість зі сплати аліментів у розмірі 30 428,83 грн, що перевищує суму відповідних платежів за шість місяців. Тож державний виконавець виніс щодо нього постанову про тимчасове обмеження у праві керувати транспортними засобами і виїжджати за межі України. Боржник же просив скасувати тимчасові обмеження з огляду на те, що він є учасником ТОВ «Транспортна сервісна компанія», яка зареєстрована в Республіці Польща у 2016 році. Його робота, як директора цієї компанії, діяльність якої пов'язана з транспортом, безпосередньо стосується керування транспортними засобами, до того ж він додав довідку про відсутність інших водіїв у компанії, а тому вважає, що обмеження в таких правах безпосередньо призведе до порушення його права на працю та права на зайняття підприємницькою діяльністю, спричинить втрату основного законного джерела доходів. При цьому таке обмеження буде спрямоване не на сплату заборгованості по аліментах, а на заподіяння шкоди позивачеві. Однак суд у задоволенні позову відмовив повністю, оскільки запевнення боржника про те, що з такими обмеженнями він буде позбавлений основного законного джерела засобів для існування, не були підтверджені належними й допустимими доказами [195].

У справі № 759/9023/22, яку розглядав Святошинський районний суд м. Києва, боржник просить скасувати постанову про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керувати транспортним засобом, оскільки його основним доходом для існування є навчання водінню. А його матеріальне становище не дозволяє надавати допомогу доньці, а саме: відсутність заробітної плати; наявність на утриманні непрацездатної матері, через що він не міг влаштуватися на роботу, також він не має можливості оплачувати комунальні платежі і взагалі існувати. Особливо гостро постала ця проблема в умовах пандемії й запровадження карантину. Водночас він додає довідку про те, що 24.02.2022 (коли почалася повномасштабна війна в Україні) добровільно став волонтером – водієм у Благодійній організації «Допоможенька» і з перших днів війни, попри тимчасову заборону у праві керувати транспортними засобами, вивозив жінок і дітей з Ірпеня,

Києва та інших міст України у безпечні місця. Також вступив до лав Самооборони Новодмитрівської ТГ с. Домантове Черкаської області, де також долучався до забезпечення заходів безпеки територіальної громади, але виконання цих заходів без транспортного засобу було б неможливим. Вважає, що зараз країні (і цивільним людям, і військовим) потрібна будь-яка допомога, зокрема й водіїв-волонтерів. А через тимчасову заборону у праві керувати транспортними засобами він не може бути корисним державі і людям. Однак суд не враховує цих доводів і доказів й залишає позов без задоволення [196].

А втім, часто суди задовольняють вимоги про визнання протиправними і скасування тимчасових обмежень. Найчастіше це трапляється, коли боржник дійсно доводить і надає належні, допустимі, достовірні й достатні докази того, що встановлення такого обмеження позбавляє його основного законного джерела засобів для існування або ж він використовує транспортний засіб у зв'язку з інвалідністю чи в нього на утриманні є особа з інвалідністю I, II групи, визнаної в установленому порядку, або дитина з інвалідністю, або коли постанови винесені з порушенням законодавчих вимог і процедури примусового виконання рішення суду, як, наприклад, у справі № 401/11068/12 [197].

Застосування на практиці тимчасових обмежень в Україні дало свої позитивні результати. Уже за перший рік (2018) їх застосування боржники сплатили 4,6 млрд грн аліментів на користь 555 тис. дітей та майже 50 тис. документів було відкликано через відсутність претензій до боржника [198].

Питання адміністративної відповідальності за невиконання обов'язку щодо сплати аліментів у вигляді штрафу врегульовано п. 14 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження». Суми штрафів, передбачених цією законодавчою нормою, стягуються з боржника й перераховуються стягувачу [37].

Варто зауважити, що ч. 14 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» набрала чинності з 28 серпня 2018 року, а тому може поширюватися лише на заборгованість, яка виникла після цієї дати з огляду на ст. 58 Конституції України [37]. У рішенні Конституційного Суду України від 9 лютого 1999 року у справі № 1-7/99 йдеться про те, що дію нормативно-правового акта в часі треба

розуміти так, що вона починається «з моменту набуття цим актом чинності і припиняється із втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце» [199]. Принцип неприпустимості зворотної дії в часі нормативних актів закріплений у міжнародно-правових актах, зокрема і в ст. 7 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини [200].

Можна зробити висновок, що за загальним правилом закон не має зворотної сил. Це надає стабільності і впевненості у суспільних відносинах. Правова позиція Верховного Суду України (висловлена в постанові від 22 лютого 2017 року у справі № 6-2705цс16) підтверджує, що за загально визнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі [201].

З огляду на зазначені вище обставини, притягнення позивача до відповідальності за порушення, яке передбачено абз. 3 ч. 14 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження», є неправомірним, оскільки позивач не міг передбачити настання цієї відповідальності через несвоєчасність такої сплати [201]. Якщо боржник зі сплати аліментів не згідний із постановою про накладення штрафу, він може звернутися до суду з позовною заявою про визнання дій виконавця щодо винесення постанови про накладення штрафу незаконними і скасування постанови.

З аналізу наявних рішень суду в ЄДРСР робимо висновок, що боржники найчастіше посиляються на такі підстави для скасування постанови: необґрунтованість і невмотивованість постанови; неправильний розрахунок заборгованості та/або суми штрафу; недоведеність факту умисного ухилення боржника від сплати аліментів.

Якщо складати протокол про вчинення адміністративного правопорушення за несплату аліментів відповідно до ст. 183-1 КУпАП уповноважений лише державний виконавець, то застосовувати заходи у вигляді штрафу й тимчасових обмежень може також і приватний виконавець, який здійснює відповідне виконавче провадження. Передбачені ч. 9 ст. 71 Закону України «Про виконавче

провадження» тимчасові обмеження боржника застосовуються як стягнення, що за своєю природою є адміністративними [37].

Спільним для усіх трьох вказаних видів адміністративних стягнень є те, що вони мають публічно-правовий характер, стосуються виключно боржників з несплати аліментів за рішенням суду або договором (виконавчим написом нотаріуса), а також те, що чітко визначені в Законі України «Про виконавче провадження».

Отже, можна вважати, що за невиконання обов'язку зі сплати аліментів до боржника може бути застосовано три види адміністративного стягнення: 1) передбаченого ст. 183-1 КУпАП, що являє собою залучення боржника до суспільно корисних робіт; 2) передбаченого ч. 9 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження», що являє собою накладення штрафних санкції; 3) передбаченого ч. 14 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження», що являє собою встановлення тимчасових обмежень до боржника. Ці види відповідальності настають за несплату аліментів, якщо сукупний розмір заборгованості за відповідні платежі становить від трьох місяців на підставі винесених постанов державного (приватного) виконавця або суду.

Варто також звернути увагу, що окремими законами України передбачено й позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю у разі наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, а саме: Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» (ч. 9 ст. 10) [202]; Законом України «Про прокуратуру» (ч. 6 ст. 39) [203]; Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (п. 8 ч. 3, п. 10 ч. 4 ст. 3) [204]; Законом України «Про Державне бюро розслідувань» (п. 2 ч. 3 ст. 10) [205]. Варто зауважити, що згідно з статистичними даними, за період існування адміністративної відповідальності за несплату аліментів, а саме у період з 2018 по 2024 роки, до адміністративної відповідальності за ст. 183-1 КУпАП жодного разу не було притягнуто державного службовця, суддю чи прокурора (Додаток Д).

Вважаємо, що правова природа заходів адміністративної відповідальності за несплату аліментів спрямована на те, щоб в особи формувалася повага до суспільних цінностей, зокрема до прав тих, хто потребує утримання. Зрозуміло, що виконання адміністративних стягнень має на меті передусім зменшити або й повністю погасити заборгованість по аліментам, а це своєю чергою сприяє захисту інтересів осіб, які потребують матеріальної допомоги [206, с. 195]. По суті, необхідність застосування таких заходів, як залучення правопорушника до виконання суспільно корисних робіт, застосування штрафу й тимчасових обмежень, зумовлена принципами справедливості, добросовісності й гуманізму. Оскільки об'єктом є права дітей, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї на рівень життя, який відповідає їхньому фізичному, інтелектуальному, моральному, культурному, духовному й соціальному розвитку, законодавчі норми мають бути доопрацьовані і вдосконалені у разі виявлення прогалин. Також варто вживати всі можливі заходи впливу для забезпечення найкращих інтересів осіб, які потребують матеріальної підтримки.

У межах проведеного анкетування для визначення доцільності та дієвості застосування адміністративних стягнень у вигляді штрафу, виконання суспільно корисних робіт, встановлення тимчасового обмеження до боржника у праві керувати транспортним засобом та встановлення тимчасового обмеження боржника по сплаті аліментів у праві його виїзду за межі України поставлено низку запитань, а також запропоновано надати відповідь про те, які заходи впливу, крім адміністративної відповідальності, варто застосовувати до осіб, що ухиляються від сплати аліментів (Додаток Б).

Так, на думку 57 % респондентів, до осіб, які не сплачують аліментів, потрібно застосовувати штраф, 22 % опитаних осіб вважають, що потрібно застосовувати адміністративне стягнення у вигляді суспільно корисних робіт, 17 % респондентів схиляться до застосування випраних робіт, а 4 % вважають, що потрібно застосовувати «інші» адміністративні стягнення. Серед інших видів стягнення респонденти пропонують обмежувати боржників в загальних правах особи, а також обмежувати доступ до соціальних благ (Додаток В).

Щодо запитання про те, чи вважають опитані громадяни, адміністративну відповідальність у вигляді притягнення особи до виконання суспільно корисних робіт достатньою, щоб спонукати боржника погасити заборгованість та в подальшому сумлінно сплачувати аліменти, думки фактично розійшлись, – 39 % респондентів вважають, що достатньо, 42 % – вважають її недостатньою, ще 19 % – вагаються у відповіді. Декілька осіб вважають, що застосування заходів адміністративної відповідальності є недостатнім для боржників, водночас вважають, що це може присоромити боржників, ще декілька осіб думають, що все залежить від особи-боржника (Додаток В).

Дієвим та доцільним, на думку 64 % респондентів, є встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортним засобом, користування іншими соціальними пільгами, послугами (кредитами, купівлею нерухомості, отримання субсидії, при цьому 26 % респондентів вважають дані заходи недоцільними та недієвими, 10 % осіб не визначились із відповіддю. Респонденти вказували, що вказаний захід є доцільним але не дієвим, або ж дієвим на певний період часу. При цьому, є думка, що потрібно застосовувати ще й додаткові більш дієві обмеження (Додаток В).

Також 74 % респондентів вважають доцільним встановлення тимчасового обмеження боржника по сплаті аліментів у праві виїзду за межі України. Проте ще 19 % вважають такий захід недієвим. 7 % не впевнені у своїй відповіді та вважають, що є доцільність у застосуванні вказаного заходу, інші ж думають, що це може перешкоджати особі виїхати за кордон з метою працевлаштування та отримання доходів (Додаток В).

Цікаво, що у питанні про те, які заходи впливу, крім адміністративної відповідальності, варто застосовувати до осіб, що ухиляються від сплати аліментів, 36 % респондентів обрали цивільно-правові, 27 % – дисциплінарні, 23 % – кримінально-правові, ще 10 % – моральні, а решта 4 % вбачають застосуванні інших заходів (Додаток В).

Окрім цього, варто звернути увагу на те, що 41 % опитаних респондентів не влаштовує порядок та умови застосування адміністративної відповідальності за

несплату аліментів, наявну у законодавстві України, все влаштовує – 23 % респондентів, інші 36 % не знають відповіді на це запитання (Додаток В).

Отже, на думку більшості опитаних респондентів застосування наявних адміністративних стягнень є дієвим та доцільним, проте ефективним на короткий проміжок часу, а тому є необхідність застосовувати й додаткові заходи відповідальності. Більшість опитаних респондентів не влаштовує порядок та умови притягнення до адміністративної відповідальності боржників за несплату аліментів. Тому, вважаємо, що застосування санкції за несплату аліментів потрібно застосовувати комплексно з іншими видами відповідальності.

Узагальнюючи, можна зазначити, що суспільно корисні роботи як вид адміністративного стягнення та тимчасове обмеження прав боржника за невиконання обов'язку зі сплати аліментів мають кілька характерних ознак: 1) вони мають зовнішній характер і поширюються на дітей, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї; 2) застосовуються за систематичне порушення (коли заборгованість перевищує суму платежів за три або шість місяців, залежно від категорії громадян); 3) пов'язані з державним примусом у вигляді виконання суспільно корисних робіт для погашення заборгованості по аліментам; 4) визначені ст. 183-1 КУпАП; 5) притягнення до відповідальності здійснюється за певним процесуальним порядком, коли виконавець складає протокол, а суд ухвалює рішення про відповідальність після розгляду справи; 6) боржник несе матеріальні й побутові втрати [97, с. 195].

Висновки до розділу 2

У другому розділі дисертації проаналізовано адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів, досліджено правову природу і різновиди адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів, здійснено правову характеристику суб'єктів правопорушень у досліджуваній сфері, проаналізовано процедуру притягнення боржників зі сплати аліментів до відповідальності, розглянуто судову практику і статистичні дані, а також з'ясовано

й охарактеризовано адміністративні стягнення за несплату аліментів. Результати дослідження цих питань сприяли формулюванню низки висновків:

1. Зазначено, що адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів – це один із різновидів державного впливу, що спрямований і здійснюється за допомогою системи адміністративно-правових засобів, які орієнтовані на матеріальний захист прав й інтересів осіб, котрі потребують утримання. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів проаналізовано з огляду на його елементи. Встановлено, що головним елементом адміністративно-правового регулювання є адміністративно-правові норми. Зокрема, обґрунтовано, що адміністративно-правові норми у сфері адміністративної відповідальності за несплату аліментів доцільно класифікувати за юридичною силою. Серед складових елементів є: Конституція України, яка закріплює обов'язок батьків утримувати дітей та обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків (ст. 51); міжнародні документи; кодекси й закони України загальної і спеціальної дії; підзаконні нормативно-правові акти. Ще одним елементом адміністративно-правового регулювання є метод. Встановлено, що методом адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів є імперативний, оскільки і державний виконавець, і суд виконують чіткий, регламентований порядок дій при притягненні боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів, а боржник, своєю чергою, виконуючи дисципліну, є фактично підлеглим перед державним виконавцем і судом.

2. Проаналізовано стадії реалізації механізму адміністративно-правового регулювання, на підставі чого зазначено, що спершу механізм адміністративно-правового регулювання за несплату аліментів встановлює поведінку учасників відносин, закріплюючи їх у правових нормах. Потім починається їхня подальша дія і безпосередня реалізація. Основне завдання цього механізму полягає у впорядкуванні всіх можливих суспільних відносин, наявних у цій сфері. Основна його мета – сформулювати певні правові засади, які забезпечуватимуть законні права

й інтереси суб'єктів цих відносин і гарантуватимуть захист прав, свобод, законних інтересів осіб, що перебувають на утриманні.

3. Встановлено, що механізм адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів є системою адміністративно-правових засобів і способів, завдяки яким держава встановлює поведінку суб'єктів правових відносин зі сплати аліментів, забезпечує цілеспрямовану діяльність з організації, координації й контролю за виконанням боржником рішення суду (судового наказу) про сплату аліментів з метою гарантування й захисту прав, свобод, законних інтересів осіб, які перебувають на утриманні.

4. Узагальнено, що цілі адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів полягають у забезпеченні й захисті прав, інтересів осіб, які перебувають на утриманні; удосконаленні системи притягнення боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів; покращенні внутрішньої організації й діяльності органів, які уповноважені притягнути боржника за несплату аліментів до адміністративної відповідальності.

5. Визначено, що адміністративне правопорушення за несплату аліментів – це суспільно небезпечне і шкідливе за своїми наслідками протиправне діяння та/або бездіяльність фізичної особи, яка посягає на право іншої особи щодо отримання аліментів на її утримання. На основі аналізу системи адміністративних правопорушень і їхніх різновидів обґрунтовано наявність кількох видів адміністративних правопорушень за несплату аліментів, зокрема за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів: за три місяці; за чотири місяці; за шість місяців; за один рік; за два роки; за три роки. З огляду на визначення ознак адміністративного правопорушення за несплату аліментів, дослідження системи цих правопорушень, підтверджено належність відповідальності за несплату аліментів до інституту адміністративної відповідальності.

6. Визначено, що суб'єктами адміністративної відповідальності за несплату аліментів є фізичні особи – боржники, які зобов'язані сплачувати аліменти за рішенням суду, судовим наказом або договором. Суб'єктові вказаного виду

відповідальності притаманні ознаки, що свідчать про його спеціальний статус. Однією з ознак спеціального суб'єкта, що характеризується непрацездатністю особи як постійною, так і тимчасовою, визначено вагітність боржника, наявність дітей до 12 років, чоловіки – 62 років, жінки – 60 років, особи з інвалідністю I і II груп. Визначено, що суб'єктами, які беруть участь у провадженні у справі про адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів, є: а) суб'єкти, які розглядають справу: суб'єкти, уповноважені ініціювати застосування заходів відповідальності – державний виконавець та працівник Національної поліції України; суб'єкти, уповноважені виносити постанови про обмеження прав боржника, зокрема державний і приватний виконавці; суб'єкт, який розглядає протокол про вчинення адміністративного правопорушення, – суд; б) суб'єкти, щодо яких розглядається справа, – це суб'єкти, які можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності, зокрема боржник, тобто особа, яка зобов'язана сплачувати аліменти на утримання іншої особи та не виконує покладених на неї зобов'язань. Визначення суб'єктів адміністративної відповідальності й застосування до них санкцій відіграє важливу роль у захисті інтересів осіб, що потребують матеріальної підтримки; в) суб'єкти, які забезпечують виконання рішення суду, зокрема органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації; г) інші учасники справи, до яких належать: потерпілий, законний представник, захисник, свідок, експерт, перекладач.

7. Зауважено, що алгоритм кваліфікації проступків, пов'язаних з несплатою аліментів, потрібно реалізувати в певному порядку, а саме: обрати адміністративно-деліктну норму, визначити відповідність між змістом обраної норми й ознаками протиправного посягання і тоді прийняти правозастосовний акт. З'ясовано, що справи про притягнення боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів підвідомчі органам виконавчої служби, Національної поліції України та судам. Так, державний, приватний виконавець або працівник Національної поліції України виявляє факт порушення законодавства щодо несплати аліментів та вчиняє низку заходів щодо притягнення боржника до відповідальності. Зокрема, державний і приватний виконавці уповноважені

вносити вмотивовані постанови про накладення арешту на майно боржника, тимчасові обмеження у правах щодо керування транспортом, щодо обмеження у праві полювати й виїжджати за межі України. Державний виконавець має право скласти протокол про вчинення адміністративного правопорушення та після складення передає його на розгляд у суд загальної юрисдикції, за місцем реєстрації правопорушника (боржника).

Водночас для правильної кваліфікації проступків щодо несплати аліментів потрібно визначити ознаки, які характеризують кожний з елементів юридичного складу: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону. Встановлено, що об'єктом адміністративної відповідальності за несплату аліментів є суспільні відносини, що забезпечують захист майнових інтересів дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, які потребують утримання, а також відносини з правосуддям, оскільки йдеться про невиконання рішення суду або судового наказу про стягнення аліментів. Об'єктивна сторона характеризується бездіяльністю зі сторони боржника. Суб'єкт є спеціальним, ним є особа, яка зобов'язана сплачувати аліменти на утримання іншої особи на підставі виконавчого документа; суб'єктивна ж сторона проступку характеризується умислом і корисливим мотивом. Тож об'єктивна кваліфікація адміністративного правопорушення в подальшому сприятиме дотриманню принципів верховенства права і законності, забезпеченню притягнення особи до адміністративної відповідальності виключно за наявності її вини, а також обґрунтованому застосуванню адміністративно-примусових заходів.

8. Узагальнено, що провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з несплатою аліментів, є особливим видом адміністративного процесу шляхом впливу на осіб, які ухиляються від виконання своїх обов'язків. Визначено стадії провадження у справах про адміністративне правопорушення, пов'язані з несплатою аліментів. Перша стадія передбачає виявлення заборгованості зі сплати аліментів, встановлення фактичних обставин справи, складення низки постанов про обмеження прав боржника, передбачених ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження», та складення протоколу про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 183-1 КУпАП, а

також направлення матеріалів справи до суду. Друга стадія стосується безпосередньо судового розгляду справи, а саме: підготовка справи до розгляду, відкриття провадження, слухання справи, винесення постанови суду та доведення постанови до відома учасникам справи. Третя стадія надає можливість оскаржити постанову й передбачає виконання постанови суду. Саме стадія виконання постанови про накладення адміністративного стягнення є завершальною стадією провадження, полягає у практичній реалізації стягнення, що є доволі значущим, оскільки через виконання суспільно корисних робіт й відповідну їх оплату не просто виконується постанова, а й відновлюються порушені права стягувача аліментів і частково компенсується заборгованість зі сплати аліментів.

Проаналізовано офіційну статистику й судову практику у справах про притягнення боржників до адміністративної відповідальності за несплату аліментів та виявлено низку проблемних питань, пов'язаних безпосередньо із провадженням у вказаних справах. Встановлено, що є проблеми з дотриманням законодавчих вимог при складенні протоколу про вчинення адміністративного правопорушення за ст. 183-1 КУпАП державними виконавцями, зауважено й недоліки в оформленні протоколу, а також відсутність доказів у матеріалах справи, проблемним питанням є й закриття справи за ст. 183-1 КУпАП у зв'язку із закінченням тримісячного строку притягнення особи до адміністративної відповідальності.

9. З'ясовано, що адміністративні стягнення за несплату аліментів у вигляді суспільно корисних робіт є невід'ємною складовою частиною механізму захисту прав особи на утримання. Застосування цього виду адміністративного стягнення відповідно до КУпАП забезпечує не лише виконання обов'язків боржниками, а й сприяє підвищенню рівня їхньої відповідальності, стимулює боржників до виконання своїх обов'язків та має на меті мінімізувати випадки ухилення від аліментних зобов'язань. Окрім того, іншими нормативно-правовими актами передбачено такі стягнення: штраф, позбавлення спеціального права, наданого громадянину (права керувати транспортними засобами, права полювати тощо), позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю,

суспільно корисні роботи. Штраф, позбавлення спеціальних прав застосовується державним і приватним виконавцями. Водночас з'ясовано, що з уведенням правового режиму воєнного стану на території України (через повномасштабне вторгнення Росії) деякі з обмежень не застосовуються або фактично не діють.

Водночас щодо тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України, звернено увагу на те, що в більшості боржниками зі сплати аліментів є саме чоловіки. З моменту введення воєнного стану на території України встановлено низку обмежень щодо перетину державного кордону України військовозобов'язаними особами. Тому це обмеження частково не впливає на боржників, оскільки більшість із них не мають можливості перетинати державний кордон через введення воєнного стану. Проаналізувавши статистику, вказано, що застосування на практиці низки тимчасових обмежень до боржників дало непогані результати, зокрема вже в перший рік законодавчого запровадження вказаних обмежень щодо боржників за наявності заборгованості. Зауважено, що окремими законами України передбачено також позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю за наявності в особи заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої становить суму відповідних платежів за шість місяців або за рік.

Матеріали розділу висвітлено в таких публікаціях авторки: Чохрій В. С. (2021a), Чохрій В. С., Баїк О. І. (2021b), Чохрій В. С. (2022d), Чохрій В. С. (2023a), Чохрій В. С. (2023b), Чохрій В. С. (2023c), Чохрій В. С. (2024b), Чохрій В. С. (2024c).

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ

3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів

Щоб аналізувати зарубіжний досвід правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів, передусім варто звернутись до правових норм, які містяться в законодавстві, прийнятому на рівні і країн-учасниць Європейського Союзу (далі – ЄС), і інших країн (зокрема, ратифікованого Україною), про права дитини та інших осіб, які наділені можливістю отримувати аліменти, та осіб, котрі зобов'язані їх сплачувати.

Першим важливим кроком у розвитку ідеї захисту прав дитини на міжнародному рівні стало прийняття Женевської декларації прав дитини 1924 року, ухваленої Лігою Націй. Вважається, що ця декларація стала основою і поштовхом для створення Декларації прав дитини 1959 року, як зазначено в її преамбулі. Однак захист прав дітей тривав і в період між 1924-м і 1959 роками. Так, ще до прийняття Декларації 1959 року, в 1946-му, після завершення Другої світової війни та зростання проблем у дітей, які опинилися в тяжких обставинах, був заснований Міжнародний надзвичайний фонд допомоги дітям при ООН (ЮНІСЕФ). Через два роки, у 1948-му, Генеральна Асамблея ООН ухвалила Загальну декларація прав людини, стаття 25 якої гарантує особливу турботу й допомогу для матерів і дітей, а також закріплюється право на однаковий соціальний захист для всіх дітей, незалежно від того, чи народжені вони в шлюбі або поза ним. І, нарешті, 1959 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію прав дитини, у якій визначено десять принципів, що спрямовані на забезпечення повного здійснення прав дітей і гарантування їхнього «щасливого дитинства» [207; 208].

20 листопада 1989 року було прийнято Конвенцію ООН про права дитини (далі – Конвенція). З-поміж усіх міжнародних договорів про права людини цю угоду про дитинство ратифікувало найбільше країн. І їй таки вдалося змінити на краще життя дітей у всьому світі [209]. Фундаментальні положення щодо правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів закріплено у статтях 3, 5, 19 цієї Конвенції [210]. Попри наявність у міжнародному праві принципу найкращого забезпечення інтересів дитини, у національному праві цей принцип відсутній, досі немає навіть нормативно-правового визначення поняття «інтереси дитини», не вироблено юридичною наукою й загальноновизнаної дефініції цього поняття [211, с. 186].

Ще одним важливим документом є Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, у якій вказано, що її держави-учасниці мають докладати максимум зусиль і вживати всі необхідні заходи (зокрема, укладати міжнародні угоди), щоб забезпечити стягнення на утримання дитини з одного з батьків або інших осіб, які несуть відповідальність за дитину, навіть якщо ці особи проживають не в одній державі зі самою дитиною. Країни-підписанти цієї Конвенції, прагнучи покращити співпрацю між державами щодо міжнародного стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, орієнтуються на найкращі практики, закріплені в Гаазьких конвенціях та інших міжнародних документах, зокрема в Конвенції ООН про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 року [212].

Так, саме Гаазькі конвенції належать до тих міжнародних договорів, які регулюють транскордонні аліментні відносини та пропонують єдиний підхід до правового регулювання стягнення аліментів [213]. Ці нормативно-правові акти не лише врегульовують відносини зі сплати аліментів, а й закладають підґрунтя для притягнення винної особи – неплатника аліментів – до відповідальності, накладення на нього санкцій і настання несприятливих наслідків.

Загальновідомо, що дитина має право на належний рівень життя, за якого можливим є її фізичний, розумовий, духовний і соціальний розвиток, і забезпечується це право дитини через закріплення обов'язків батьків щодо її

утримання. Непоодинокими в наших реаліях є випадки укладення шлюбів з іноземцями або особами без громадянства. Зважаючи на це, особливо актуальними є проблеми стягнення аліментів, коли подружжя проживає в різних державах. Зрозуміло, що важливе значення має міжнародна співпраця у цій сфері, проте багато держав не приєдналося до жодної конвенції, яка регулює порядок стягнення аліментів із платника, який проживає в іншій державі [213]. Це також стосується процедури притягнення боржника до відповідальності в Україні, зокрема адміністративної, за несплату аліментів.

Якщо аліменти виплачуються особою або на користь особи, яка проживає в країні, що не входить до ЄС, то є можливість допомоги в отриманні аліментів у державах, які не входять до ЄС і є сторонами згаданих міжнародних документів [214].

Водночас порушення аліментно-зобов'язальних норм, закріплених у міжнародних нормативно-правових актах, слугує підґрунтям для притягнення порушника до відповідальності, зокрема й адміністративної. Про це можна стверджувати на основі ст. 34 Конвенції про міжнародне стягнення аліментів та інших форм утримання сім'ї, якою передбачено заходи примусового виконання, а саме вказується, що договірні держави у своєму внутрішньому законодавстві мають передбачити ефективні заходи для примусового виконання рішень відповідно до цієї Конвенції: 1) утримання із заробітної плати; 2) стягнення коштів з банківських рахунків та інших джерел; 3) відрахування з виплат по соціальному забезпеченню; 4) застава або примусовий продаж майна; 5) утримання податкових відшкодувань; 6) утримання або накладення арешту на пенсійні виплати; 7) повідомлення кредитних бюро; 8) відмова у видачі, призупинення дії або анулювання різних ліцензій (наприклад, водійських прав); 9) використання посередництва, примирення або інших подібних процедур, спрямованих на забезпечення добровільного виконання [215, с. 12].

Як зауважує Н. Юзікова, досвід інших країн не є універсальним і не може бути механічно адаптований до правової системи України. Проте вивчення найкращих світових практик може сприяти знаходженню нових ідей та підходів для

розв'язання цієї серйозної соціальної проблеми. Аналізуючи зарубіжний досвід у сфері аліментних зобов'язань, виокремлюють кілька напрямів, серед яких важливим є адміністративно-управлінський, що охоплює санкційні заходи й обмеження окремих прав боржників, які затримують або не виконують свої аліментні зобов'язання [216, с. 584].

Аналізуючи зарубіжний досвід правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів, пропонуємо взяти до уваги критерій адміністративно-територіального поділу країн світу за континентами (з урахуванням Переліку кодів країн світу для статистичних цілей, який містить і перелік країн світу за регіональними економічними угрупованнями, і перелік макроекономічних (континентальних) та географічних регіонів [217]), та згрупувати їх у такі блоки: 1) європейські країни; 2) країни американського континенту; 3) країни Азії; 4) інші країни світу.

Так, аналізуючи правове регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів у європейських країнах, варто звернути увагу на те, що в жодній із країн Західної Європи немає єдиного законодавчого акта, подібного до КУпАП, який регулював би адміністративну відповідальність або адміністративні правопорушення чи покарання. Як зазначає К. Пенькова, такі акти існують лише в постсоціалістичних країнах. У Латвії, Литві, Польщі вони були прийняті ще за часів соціалістичного періоду, а вже потім зазнавали суттєвих змін. Однак в окремих країнах, до прикладу, в Німеччині, законодавство про адміністративні правопорушення становить частину кримінального кодексу (так само як в Естонії), тимчасом у Польщі й Латвії законодавство про адміністративні проступки відокремлене від кримінального права майже повністю. Це зумовлено наявністю старих кодексів про адміністративні правопорушення, якими регулюються діяння, що є відмінними від кримінальних. Відтак у кримінальному законодавстві всіх згаданих країн наявний поділ на злочини й проступки [218].

Своєю чергою А. Рубаненко зауважує, що в більшості європейських країн справи про адміністративні правопорушення належать до сфери кримінального права. Такі порушення розглядаються як різновид злочинів. Так, у Бельгії,

Німеччині, Італії, Португалії, Швейцарії адміністративні правопорушення вважаються частиною кримінально караних діянь [219].

О. Банчук слушно наголошує, що наразі в Європі діє дві системи адміністративно-деліктного права: 1) відокремлене право про адміністративні порушення, яке діє у Австрії, Бельгії, Греції, Іспанії, Нідерландах, Польщі, Словаччині, Франції, Чехії; 2) «широке» кримінальне право, яке діє у Болгарії, Італії, Естонії, Німеччині, Португалії, Сербії, Словенії, Хорватії, Швейцарії [220, с. 107]. Відокремленому праву про адміністративні делікти властиві такі ознаки: 1) не зазнає дії положень кримінальних законів, адже вони на нього не поширюють свою дію; 2) грошовий штраф є основним стягненням; 3) порядок накладення стягнень регулюють загальні адміністративно-процедурні закони; 4) незначним є перелік обмежувальних заходів, що проводять без санкції суду [220, с. 107]. Відокремлене право про адміністративні правопорушення характерне для європейських країн, серед яких Австрія, Бельгія, Греція, Іспанія, Латвія, Нідерланди, Польща, Словаччина, Франція, Чехія.

Варто зауважити, що у групі країн, де адміністративно-деліктне право відокремлене від кримінального, порушення процедури сплати аліментів, ухилення від сплати аліментів або ж їх несплату зобов'язаною особою не завжди розглядають як адміністративне правопорушення. В окремих країнах такі протиправні діяння одразу зараховують до кримінальних правопорушень. Однак у кожній із країн цієї групи до правопорушника, який порушив законодавство щодо сплати аліментів (боржник) і не платить їх добровільно або ж відмовляється (ухиляється) від сплати аліментів, застосовують (вживають) певні дії, спрямовані на те, щоб спонукати його сплатити аліменти. Крім того, у кожній країні різняться обмеження щодо примусового виконання боржником своїх аліментних зобов'язань, це стосується строків давності, заходів примусового стягнення і накладення на нього відповідних санкцій.

Наприклад, в Австрії будь-які (невиконані) позовні вимоги, які були присуджені судовим рішенням, що вступило в законну силу (Judikatschulden), мають термін позовної давності 30 років і можуть бути виконані за законом

протягом цього періоду часу. Немає спеціальних строків позовної давності для вимог щодо стягнення аліментів [221].

У Бельгії законодавством передбачено, що суд може розглянути загальний стан боржника і потреби його кредиторів (стягувачів), зокрема щодо аліментів, і розподілити передані або конфісковані суми порівну між ними. Неплатоспроможні боржники мають право на колективне врегулювання боргу [222].

У Греції допускається арешт до 1/2 належної до виплати заробітної плати особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти, також арешт застосовується до депозитів у кредитних установах [223].

В Іспанії, якщо відповідна особа (боржник) не платить аліментів добровільно, то стягувач аліментів може подати вимогу про примусове виконання судового рішення, яким було визнано право на аліменти. Там існують такі засоби примусового стягнення: а) арешт заробітку (окрім прожиткового мінімуму за рішенням суду); б) утримання відшкодування податку; в) арешт банківських рахунків; г) утримання виплат із соціального страхування; ґ) вилучення товарів і їх публічний продаж; д) у деяких випадках несплата аліментів може вважатися кримінальним злочином, і тоді правопорушник може бути позбавлений волі [224].

У Латвії якщо боржник добровільно не сплачує аліментів, особа, на користь якої їх було надано, повинна отримати виконавчий лист від суду, у якому розглядалася справа. До заходів примусового стягнення належать: стягнення на рухоме майно боржника, зокрема й на те, що перебуває у власності інших осіб, та нематеріальне майно, що належить боржникові, шляхом його продажу; стягнення на грошові кошти, належні боржникові від інших осіб (винагорода за працю, прирівняні до неї платежі, інші доходи боржника, вклади у кредитних установах); стягнення на нерухоме майно, що належить боржникові, шляхом його реалізації; або інші заходи, передбачені судовим рішенням. Стягнення не може бути звернено на майно боржника, якщо він працює, отримує пенсію чи стипендію і сума стягнення не перевищує тієї частини місячного доходу, на яку стягнення може бути звернено відповідно до закону [225].

У Латвії встановлено розміри аліментів на кожную дитину, зокрема, віком від народження до 7 років – 23 % від суми мінімальної заробітної плати або 98,90 євро на місяць. Для дітей віком від 7 до 18 років, а також для повнолітніх до 21 року (які здобувають середню освіту) цей показник становить 27,5 % від розміру мінімальної заробітної плати або 118,25 євро на місяць [226].

У Литві заяви про примусове виконання судових рішень потрібно направляти судовому виконавцю. Підставою для вчинення виконавчого провадження є поданий виконавчий документ. До інструментів примусового виконання належать, зокрема, виконавчі листи, видані на підставі рішення суду, а також судові накази. Після набрання виконавчим рішенням законної сили суд першої інстанції на підставі письмової заяви видає стягувачу виконавчий лист. Ухилення від сплати аліментів карається кримінальним законом, зокрема ст. 164 Кримінального кодексу Литви [227].

У Нідерландах якщо зобов'язання щодо сплати аліментів на утримання дитини та/або партнера визначено рішенням суду, а боржник не сплачує їх, примусове стягнення аліментів може здійснюватися через Національне бюро зі стягнення аліментів (National Bureau for the Collection of Maintenance Payments (LBIO)) у Роттердамі. Виконання рішення також може забезпечити судовий виконавець. Якщо ж судового рішення немає, справа має бути передана до суду. Для цього треба викликати адвоката. У разі накладення арешту на допомогу або заробітну плату треба враховувати поріг, який не підлягає арешту [228].

У Польщі відповідальності за несплату аліментів регламентується положеннями Кодексу адміністративного судочинства та Закону Республіки Польща від 7 вересня 2007 року «Про допомогу особам, які мають право на аліменти» [229]. Цей Закон визначає передумови, за яких можливо притягнути особу до адміністративної відповідальності. Для того, щоб ініціювати адміністративне провадження відповідно до цього Закону, особа, якій належить право на отримання аліментів, або її представник мають подати заяву до компетентного органу кредитора [229]. Якщо ж боржник перешкоджає виконанню дій органом публічної адміністрації, наприклад, відмовляється зареєструватись,

ухиляється від проведення співбесіди щодо сплати аліментів, відмовляється працевлаштуватись або стати на облік у місцевому районному центрі зайнятості, тоді компетентним органом боржника відкривається провадження, метою якого є визнання боржника як такого, що ухиляється від сплати аліментів. Після цього справу передають до суду [230, с. 686]. У разі, якщо рішення суду про визнання боржника таким, що ухиляється від сплати аліментів, буде остаточним, то компетентний орган боржника повинен його виконати, подавши клопотання про притягнення до кримінальної відповідальності за правопорушення, яке передбачене ст. 209 Кримінального кодексу Республіки Польща [231].

Окрім того, боржника по аліментах вносять до Національного реєстру боржників у разі, якщо він не виконує свої зобов'язання щодо сплати аліментів, а заборгованість виникла більше аніж за три місяці [231]. За умови несплати аліментів нараховують пеню, зокрема, у випадках, коли загальна сума виниклої через це заборгованості сягає щонайменше трьох періодичних виплат або ж коли затримують виплату допомоги, крім періодичної, не менше ніж три місяці [230, с. 686]. До того ж частиною першою ст. 137 Кодексу про сім'ю та опіку Польщі встановлено, що до вимог про аліменти застосовується позовна давність у три роки. Однак цей термін позовної давності стосується вимог, які не були заявлені [232].

У Словаччині для стягнення аліментів використовуються судові виконавці. Виконавче провадження відкривається за заявою про примусове виконання. Процедура регулюється Законом Національної ради Словацької Республіки № 233/1995 про судових службовців та арештну діяльність (Закон про виконавчу процедуру) та про внесення змін до деяких інших законів із поправками. Найчастіше аліментні зобов'язання стягуються шляхом арешту заробітку або іншого доходу зобов'язаної сторони. Якщо винесено виконавчий лист, який зобов'язує сплатити грошову суму, крім арешту заробітку чи іншого доходу доступні додаткові варіанти стягнення прострочених аліментів: борговий наказ третіх осіб, продаж рухомого майна, продаж цінних паперів, продаж нерухомого майна, продаж бізнесу або рішення про позбавлення водійських прав. Статтею 77 Закону про сім'ю передбачено відсутність терміну давності для стягнення

аліментів. Однак аліменти можуть бути призначені лише з дати відкриття судового провадження. Аліменти на неповнолітню дитину можуть бути призначені не більше ніж на три роки з моменту відкриття провадження, але повинні бути підстави [233].

У Франції кредитор, якщо має виконавчий наказ, може безпосередньо доручити державному виконавцю здійснити виконавчі дії щодо активів боржника (за винятком арешту майна або заробітної плати, оскільки тут потрібне попереднє рішення суду). Основні процедури примусового стягнення, до яких може вдатися кредитор аліментів (стягувач), це: а) процедура прямої виплати, яка дозволяє стягнути заборгованість за останні шість місяців і поточну суму допомоги. Судовий виконавець повідомляє третю особу (роботодавця, банк або третю особу – боржника по аліментах) про їхній обов'язок виплачувати допомогу безпосередньо судовому виконавцю; б) арешт заробітку, який повинен бути санкціонований суддею окружного суду; в) дозвіл накладати арешт на борги боржника (найчастіше це арешт банківського рахунку); г) арешт з метою продажу, зокрема арешт рухомого майна (телевізор, автомобіль тощо); ґ) арешт нерухомого майна, що належить боржникові. Продаж майна повинен бути санкціонований суддею-виконавцем. Витрати судових виконавців покриваються коштом боржника по аліментах [234].

У Франції в рамках кримінального провадження боржник може бути визнаний винним у залишенні сім'ї. Таке правопорушення карається двома роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 15 тисяч євро. Для аліментів строк позовної давності становить п'ять років від кожного платежу, що підлягає сплаті. Процедура прямого стягнення не застосовується до заборгованості понад шість місяців. Це не виключає можливості застосування інших методів примусового стягнення заборгованості за попередні періоди [234].

Із банківського рахунку можуть бути заарештовані лише суми, що перевищують мінімальний дохід (активний дохід солідарності) на одну особу. У разі арешту заробітної плати сума, яка може бути арештована, визначається

відповідно до розміру заробітної плати й осіб, які перебувають на утриманні боржника [234].

У випадку регулярних невиконань, отримувачу аліментів варто вжити заходів щодо їх стягнення. Якщо ж виплати не надходять, то найпростіша схема стягнення – звернутися в організацію з виплати сімейних допомог (CAF). Декілька років тому органи влади Франції створили відділ по стягненню невиконаних аліментів. Процедура стягнення боргів через CAF дуже проста: достатньо пред'явити судові рішення, на основі якого ви вимагаєте виплати. Співробітники цієї служби візьмуть на себе всі клопоти щодо стягнення заборгованості, а за відповідних умов можуть навіть виплатити тимчасову допомогу (ASF). CAF виплатить затребувану з боржника суму за вирахуванням отриманої вами суми тимчасової допомоги [235].

У Чехії можна подати петицію до компетентного суду для судового виконання або пропозицію до судового виконавця для виконавчого провадження. Загалом порядок примусового виконання судових рішень (враховуючи відомості про реквізити, які необхідно внести до клопотання) викладено в інформаційному документі «Порядок примусового виконання судових рішень» [236].

Судове виконання здійснюється через загальний суд у справах неповнолітньої дитини, який має повноваження регулювати й виконувати рішення щодо аліментів на неповнолітню дитину. Загальний суд зобов'язаної сторони компетентний вирішувати інші види аліментних зобов'язань. У справах про стягнення аліментів на неповнолітню дитину за клопотанням однієї зі сторін суд надає допомогу у встановленні місця проживання зобов'язаної особи [236].

Заяву про відкриття виконавчого провадження можна подати до будь-якого чеського судового виконавця. Одним із можливих способів притягнення боржника до відповідальності за несплату аліментів на неповнолітню дитину є позбавлення його водійських прав. У разі невиконання аліментних зобов'язань може бути також порушено кримінальну справу за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення щодо несплати обов'язкових аліментів [236].

Аліменти призначають з дати початку судового розгляду. Однак аліменти на дитину також можуть бути призначені протягом максимум трьох років до цієї дати [236].

Окремої уваги заслуговує досвід країн «широкого» кримінального права у вирішенні питань, які виникають через несплату аліментів, зокрема, які дії вживають до боржника, щоб змусити сплатити аліменти добровільно або примусово, а також які санкції накладають на такого правопорушника, щоб притягнути його до відповідальності за несплату аліментів тощо.

Ознаки «широкого» кримінального права в європейських країнах, до яких належать, зокрема, Болгарія, Естонія, Італія, Португалія, Сербія, Словенія, Німеччина, Хорватія, Швейцарія, такі: 1) поширюються положення кримінальних законів; 2) дія кримінально-процесуальних законів поширюється на відповідні провадження; 3) можливих обмежувальних заходів тут є більше, ніж у попередній групі, але вони застосовуються тільки на підставі санкції кримінального суду [220, с. 107].

Отже, аналізуючи країни Європи, які умовно зараховують до «широкого» кримінального права, варто пам'ятати, що адміністративні правопорушення в цьому випадку є різновидом діянь, які підпадають під дію загальних положень кримінального законодавства, а правові норми щодо визначення відповідальності за несплату аліментів містяться не лише в кодексах, а й в окремих законах та інших нормативно-правових актах.

У Болгарії утримання оплачується щомісячно. За прострочення платежів нараховуються встановлені законом відсотки. Судові рішення, що набрали законної сили, підлягають примусовому виконанню. Несплата аліментів є кримінальним злочином. Примусове виконання провадиться державним або приватним судовим виконавцем на вибір стягувача аліментів [237].

Відповідно до ст. 149 Сімейного кодексу, найдовший строк, за який можуть бути витребувані аліменти заднім числом, становить один рік до подання заяви. Після того, як існування й розмір аліментного зобов'язання було встановлено рішенням суду, таке зобов'язання триватиме до моменту його погашення згідно із

загальними правилами, що застосовуються до погашальної давності (статті 110–120 Закону про зобов'язання й договори) [237].

В Естонії після того, як було скасовано Кодекс про адміністративні правопорушення, адміністративні правопорушення класифікували як кримінальні проступки, які тепер регулюються відповідною частиною Кримінального кодексу. Згідно із цим Кодексом, кримінальні правопорушення поділяються на злочини і проступки. За вчинення злочину передбачено покарання у вигляді штрафу або ув'язнення, тоді як за проступок – штраф, арешт або позбавлення водійських прав. В Естонії, якщо рішення суду про стягнення аліментів вступило в законну силу або підлягає негайному виконанню, але другий з батьків його не виконує, потрібно звернутися до судового виконавця. У разі несплати боржником у встановлений строк платежів, зазначених у рішенні, державний виконавець за заявою особи, яка вжила заходів забезпечення позову, накладає арешт на майно боржника. Накладення арешту на майно боржника передбачає надання рішення суду судовому виконавцю разом із заявою про примусове виконання [238].

У виконавчому провадженні аліменти на утримання дитини мають пріоритет перед іншими позовами (вимогами), а для задоволення позову про стягнення аліментів можливе накладення арешту на майно в більших розмірах та безстрокове призупинення за рішенням суду таких прав і дії таких дозволів: права полювання, права керування механічними транспортними засобами, дозволу на зброю та дозволу на придбання зброї, права керування прогулянковими й особистими водними суднами, рибальських квитків [239].

Відшкодування шкоди через несплату аліментів та невиконання зобов'язань можна вимагати заднім числом, але не більше ніж за один рік до подання позову про стягнення аліментів до суду. Позовна давність щодо сплати аліментів як зобов'язання з утримання становить десять років для кожного окремого зобов'язання. Перебіг позовної давності починається наприкінці календарного року, у якому вимога, що відповідає зобов'язанню, стає такою, що підлягає стягненню. Зобов'язання з утримання є особистим зобов'язанням, яке

припиняється зі смертю правомочної або зобов'язаної особи; винятки стосуються авансів і залікових сум [238].

В Естонії до злісних боржників судом можуть застосовуватися такі обмеження: скасування їхніх проїзних документів; заборона виїзду за межі ЄС; конфіскація автомобілю з подальшою його передачею судовим виконавцям. Установи, які перевіряють посвідчення особи, зокрема, банки, ломбарди, казино, мають право відмовити цим боржникам у виплаті понад 5 тисяч євро, та повідомити про це судових виконавців [239].

В Італії адміністративні правопорушення вважаються різновидом дій, які підпадають під загальні норми кримінального законодавства, зокрема Кримінального кодексу [218]. Якщо особа зобов'язана сплачувати аліменти, але не сплачує їх добровільно, до неї застосовуються звичайні засоби примусового стягнення фінансових зобов'язань. Також можливе застосування стимулів для добровільного виконання зобов'язань щодо вчинення певної дії, а саме: за допомогою судового наказу суд може встановити, на вимогу сторони, грошову суму, яку зобов'язана сплачувати особа, відповідальна за сплату аліментів, за кожне наступне порушення або невиконання, або за кожну затримку у виконанні судового наказу. Обвинувальний вирок є виконавчим документом щодо сплати суми заборгованості за кожне порушення або невиконання рішення [240].

Право на аліменти саме по собі не підлягає позовній давності. Будь-які окремі нарахування, які не були сплачені, підлягають п'ятирічному терміну давності. Крім того, позовна давність призупиняється між подружжям і тим, хто несе батьківську відповідальність за осіб, які отримують аліменти [240].

У законодавстві Німеччини адміністративні делікти розглядаються як вид кримінально караних учинків, що регулюються загальними нормами кримінального права [218].

Встановлені вимоги щодо аліментів можуть бути стягнені шляхом примусового виконання. Примусове виконання провадиться за загальними правилами. Проте обов'язок, покладений на сторону, яка зобов'язана сплачувати аліменти, посилюється тим фактом, що порушення карається кримінальним

законодавством. Особа, яка порушує аліментні зобов'язання, може бути засуджена до позбавлення волі на строк до трьох років або зобов'язана сплатити штраф. Натомість у випадку, коли особа порушила закон вперше, прокуратура може тимчасово утриматися від пред'явлення обвинувачення або суд може тимчасово зупинити кримінальне провадження, за умови, що обвинуваченому одночасно буде наказано дотримуватися аліментних зобов'язань у визначеному обсязі [241].

У Німеччині платників аліментів поділяють на 11 груп залежно від розміру доходів, причому сума виплат залежить від віку дитини. Якщо батько заробляє, наприклад, 1500 євро, то на дитину до 5 років він платитиме 328 євро, на дитину 6–11 років – 378 євро, на дитину 12–17 років – 440 євро, а після 18 років – 520 євро. Якщо ж доходи батька становлять від 4701 євро до 5100 євро, він платитиме 525–801 євро згідно з віковими групами. Аліменти в цій країні сплачуються до досягнення дитиною 18-річного віку, або ж до 25 років, якщо дитина навчається в закладі вищої освіти. Ті, хто не сплачує аліментів, можуть бути покарані примусовими роботами, конфіскацією і продажем майна на користь дитини або ув'язненням терміном до трьох років [239 ; 242].

У Португалії у разі невиконання боржником аліментів своїх зобов'язань кредитор (стягувач) аліментів може вдатися до цивільних та кримінальних заходів примусового стягнення. У всякому разі, коли є затримка зі сплати аліментів, кредитор (стягувач) аліментів може розпочати спеціальне примусове провадження щодо їх стягнення. Цей варіант існує незалежно від того, чи аліменти належать дітям чи дорослим, чи є вони остаточними чи тимчасовими. Під час примусового стягнення аліментів заявник може вимагати: присудження частки сум, зарплат або пенсій, які отримує інша сторона; або переуступлення доходу, що належить боржникові. Судове рішення або застава відбувається незалежно від конфіскації та має на меті покрити виплату прострочених сум і сум, що підлягають сплаті [243].

Присуджені суми або вартість розподіленого доходу мають бути достатніми для покриття прострочених платежів, відсотків за заборгованість, якщо їх вимагає кредитор (стягувач) аліментів, платежів, що настали, і автоматичних оновлень, якщо вони були встановлені [243].

Звернімо увагу на сутність і значення Європейського виконавчого наказу, який застосовується у разі невідповідності угоді про аліменти, що впливає з автентичного документа, складеного в адміністративних органах, або документа, завіреного такими органами, у державі-члені, не зв'язаній Гаазьким протоколом 2007 року. Кредитор (стягувач) аліментів може посилатися на Регламент (СЕ) № 805/2004 від 21 квітня 2004 року, який передбачає європейський примусовий наказ (ст. 4(3)(b) вищезгаданого Регламенту та ст. 68(2) Регламенту № 4/2009 від 18.12.2008) [243].

Стаття 250 Кримінального кодексу Португалії передбачає покарання за порушення аліментних зобов'язань у вигляді позбавлення волі на строк від одного місяця до двох років або штрафу на строк до двохсот сорока днів залежно від випадків, передбачених цією статтею. Кримінальне провадження вимагає подання скарги. У разі виконання зобов'язання суд може скасувати покарання або скасувати невідбуте покарання повністю або частково [243].

Португальське законодавство не встановлює строку давності, після закінчення якого кредитор (стягувач) аліментів більше не може порушувати справу про стягнення аліментів. Тож призначені аліменти можуть бути предметом примусового стягнення. У такому разі суд може не знати за посадою про припис. Для того щоб набути чинності, припис має бути використаний боржником аліментів, який може заперечити проти примусового виконання на цій підставі [243].

У Словенії у разі невиконання особою свого обов'язку щодо сплати аліментів добровільно, згідно з виконавчим документом (вироком суду, наказом суду, нотаріальним записом, який має законну силу, разом із повідомленням про усунення аліментів), одержувач може звернутися з виконавчою пропозицією до суду відповідно до положень Закону про примусове виконання й забезпечення позовів задля досягнення виконання зобов'язань [244].

У Хорватії у разі несплати аліментів боржником добровільно відкривається та провадиться виконавче провадження. Звернення стягнення шляхом накладення арешту на заробітну плату та інші регулярні доходи і грошові кошти, що

перебувають на рахунку, для стягнення аліментів провадиться до стягнення будь-яких інших вимог, незалежно від часу їх виникнення [245].

Той із батьків, хто не проживає разом з малолітньою дитиною і не сплачував аліментів на утримання неповнолітньої дитини, зобов'язаний виплачувати дитині компенсацію за утримані аліменти, яка обчислюється з дня виникнення права на аліменти до дня пред'явлення позову. До вимоги дитини до того з батьків, хто не утримував її, поширюється позовна давність тривалістю п'ять років від дня виникнення такого обов'язку. Згідно зі ст. 226 Закону про зобов'язання щодо цивільних зобов'язань, вимоги щодо періодичних платежів, які підлягають сплаті щороку або через коротші проміжки часу, незалежно від того, чи є вони додатковими вимогами, такими як відсотки, чи вимогами, за якими минув термін дії самого права, як-от аліменти претензій, які підпадають під дію терміну позовної давності у три роки з дати, коли кожен платіж повинен бути сплачений. Позовна давність між батьками та дітьми не починається до закінчення батьківських прав [245].

Стаття 173 Закону про виконавче провадження так обмежує стягнення: 1) якщо заробітна плата боржника підлягає примусовому стягненню, сума, яка становить дві третини середньої чистої заробітної плати в Республіці Хорватія, звільняється від примусового стягнення; 2) термін «середня чиста заробітна плата» використовується при обчисленні стягнень у значенні середньої суми, виплаченої як місячна чиста заробітна плата на одну особу, найняту юридичними особами в Хорватії, у період між січнем і серпнем поточного року, який визначається Хорватським бюро статистики і публікується в *Narodnih novine* не пізніше ніж 31 грудня поточного року; 3) стягнення шляхом арешту доходу, отриманого за договором довічного утримання та договором про виплату довічної ренти, а також доходу, отриманого за договором страхування життя, може бути звернено лише на частину доходу, яка перевищує основну суму, яка використовується для розрахунку суми допомоги на утримання [245].

Однією з країн Європи, яка не є учасницею Європейського Союзу, але досвід якої щодо притягнення порушників до відповідальності за несплату аліментів є не менш важливим, вважаємо Великобританію.

У Великобританії Служба утримання дітей (Child Maintenance Service (CMS)) може подати заяву про притягнення до мирового суду для стягнення будь-яких пропущених аліментів. Після цього CMS подасть заявку на отримання ще одного наказу про стягнення будь-якої додаткової заборгованості. Якщо боржник сплатив зобов'язання, то йому варто повідомити про це CMS, оскільки Служба може спрямувати такий платіж на регулярні аліменти або інші аліменти, які не сплачені. CMS може подати позов до суду, щоб змусити батька-платника сплачувати аліменти на дитину, які він заборгував за судовим рішенням про зобов'язання [246].

У Великобританії систематичне невиконання боржником судового рішення щодо виплати аліментів передбачає, що: 1) порушення правил судочинства, яке розцінюється як неповага до суду, тягне за собою застосування додаткових санкцій; 2) за часткове виконання зобов'язань або повну відмову від виплат боржникові загрожує арешт на певний строк або до виконання ним початкового рішення суду; 3) грубе невиконання судових приписів і значна заборгованість по аліментах призводить до ув'язнення на термін до 15 місяців [226; 229].

Зокрема, в Англії та Уельсі виокремлюють аліменти подружжя двох типів: проміжні аліменти, які надаються під час шлюбнорозлучного процесу, і постійні аліменти після завершення розлучення [247]. Утримання подружжя – це домовленість, за якою один з партнерів у шлюбі надає фінансову підтримку, як правило, щомісяця іншому після розлучення або розірвання шлюбу. Таке утримання має допомогти стороні, яка його отримує, покрити свої витрати на проживання, особливо якщо є значна різниця в можливостях заробітку. Хоча це не обов'язково дозволить їй підтримувати той самий рівень життя, що й під час шлюбу, оскільки це залежить від конкретних обставин сторін шлюбу, та все-таки це допомога [247].

Розуміння прав і судового процесу щодо утримання подружжя має вирішальне значення для того, щоб досягти справедливої фінансової домовленості в цілому.

Незалежно від того, чи це відбувається шляхом мирної згоди щодо умов чи звернення до судового рішення, важливо, щоб надана підтримка відповідала наявним обставинам [247].

На сьогодні практика ЄСПЛ є досить дієвим інструментом у сфері захисту прав дитини (Додаток К). Бо одним із важливих досягнень Європейської конвенції про захист прав людини (далі – Конвенція, ЄКПЛ) є право на індивідуальне звернення до Суду. Тож якщо особа вважає, що було порушено її основоположні права, вона може звернутися зі скаргою до ЄСПЛ [248, с. 7]. Водночас для застосування положень Конвенції та практики ЄСПЛ в адміністративному судочинстві важливо зрозуміти співвідношення понять «сфера публічно-правових відносин» (п. 1 ст. 2 КАС України), «справи у публічно-правових спорах» (ст. 19 КАС України) та «спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру» (ст. 6 Конвенції). Оскільки ст. 6 ЄКПЛ стосується «цивільних» прав та обов'язків, може скластися помилкове уявлення, що гарантії цієї статті стосуються лише справ, які розглядаються судами цивільної юрисдикції. Проте, як показує практика ЄСПЛ, формальна кваліфікація права в національному праві держав-членів або розгляд справи в суді іншої юрисдикції (наприклад, в адміністративному чи господарському) не є перешкодою для того, щоб заява була визнана прийнятною за ст. 6 Конвенції [249, с. 55–56].

У країнах американського континенту (зокрема, у країнах Північної Америки – Канаді та США) сформовано доволі сталу практику притягнення до відповідальності неплатників аліментів.

Канада. У Канаді розмір аліментів становить від 33,6 % до 55 % загальних доходів сім'ї. Крім того, той із батьків, хто не проживає з дитиною, зобов'язаний оплачувати її освіту до досягнення нею 27 років [226]. Права ж злісних неплатників канадське законодавство обмежує, зокрема позбавляє ліцензії на полювання і риболовлю, а також публікує їхні фотографії в інтернеті (що є більш жорстким аналогом вітчизняної «дошки ганьби») [250].

У США розмір аліментів залежить від конкретного штату. Наприклад, у штаті Нью-Йорк сума визначається на основі сукупного доходу батьків. На одну дитину

відводиться 17 % доходу, на двох – 25 %, на трьох – 29 %. Той із батьків, хто не проживає з дитиною, має сплачувати 60 % цієї суми, якщо його доходи перевищують доходи іншого з батьків, і 40 % – якщо вони менші. Аліменти виплачуються до досягнення дитиною 21 року. В окремих штатах існує також обов'язок утримувати не лише дитину, а й колишню «другу половинку», інколи навіть упродовж решти життя. За несплату аліментів загрожує ув'язнення на термін до кількох років [226; 239; 242].

Із цього приводу зауважує О. Шевченко, що в США утримання колишньої дружини (а то й чоловіка) передбачено навіть якщо вона /він одружилися повторно (аналогічна практика є і в Нідерландах). При цьому, що довше вони перебували у шлюбі, то довшим буде й термін виплати аліментів. Наприклад, у деяких штатах один із колишнього подружжя може бути зобов'язаний утримувати іншого навіть після виходу на пенсію. Найсерйознішою санкцією за несплату аліментів у США є позбавлення волі на різні терміни – від кількох днів до кількох років [250; 251].

У країнах Східної Азії (Китай, Японія та ін.) протягом тривалого часу сформувався власний досвід щодо притягнення неплатників аліментів до відповідальності, який також становить науковий інтерес для дослідження.

У Китаї лише суд визначає розмір аліментів та з ким проживатиме дитина. Проте діти до двох років залишаються з матір'ю, а діти від 10 років можуть самостійно вибрати, з ким бажають жити. Несплата аліментів у Китаї може призвести до дуже серйозних наслідків: аліменти включаються в державні податки, і за ухилення від їх сплати передбачена смертна кара [239]. За встановлення розміру аліментів відповідає Верховний суд Китаю, беручи до уваги рівень життя, фінансові можливості й потреби неповнолітньої дитини [252].

У Китаї обоє батьків несуть відповідальність за фінансову підтримку своїх дітей. Закон передбачає, що батьки зазвичай повинні ділити витрати на утримання дітей порівну. Згідно з правилами, зазвичай 20–30 % фіксованої місячної зарплати батьків має йти на утримання однієї дитини. Якщо дітей двоє і більше, цей відсоток може зрости до 50 %. Ці відсотки служать загальним орієнтиром і можуть змінюватися залежно від конкретних обставин кожного випадку. Суди можуть

також враховувати фінансовий стан і потреби дитини, забезпечуючи отримання належної підтримки для виховання і навчання [253].

Не існує фіксованих вказівок щодо розміру аліментів, оскільки аліменти присуджуються зрідка. У разі надання нефінансових внесків суд визначає суму з огляду на особливості справи, часто орієнтуючись на справедливість, а не на встановлену формулу [253].

Аліменти не є стандартною практикою в Китаї. Відповідно до китайського законодавства чоловіки і жінки вважаються рівними, тож аліменти або утримання другого з подружжя, як правило, не надаються. Існує рівне ставлення й обов'язки обох з подружжя, особливо щодо догляду й підтримки своїх дітей [253].

Китайське законодавство не передбачає обов'язкових довгострокових аліментів. Зазвичай акцент робиться на справедливому розподілі майна подружжя під час розлучення, а не на постійній підтримці. Як ми зауважували, у Китаї аліменти зазвичай не присуджуються. Проте можна розглянути можливість компенсації за роботу по дому або нефінансовий внесок у шлюб. Це може призвести до фінансового врегулювання, а не традиційної виплати аліментів. Щоб отримати компенсацію, потрібно надати докази внесків, які виходять за межі простої фінансової підтримки, наприклад, значну роботу по дому [253]. Як приклад можна навести справу, у якій суд у Пекіні зобов'язав чоловіка компенсувати своїй дружині роботу по дому, яку вона виконувала під час їхнього шлюбу. Жінка мала отримати 50 тисяч юанів (7700 доларів США) за п'ять років неоплачуваної праці. Цей випадок викликав широку дискусію в інтернеті щодо цінності домашньої роботи, дехто сказав, що сума компенсації була надто малою [254].

У Японії аліменти на дитину – це витрати, необхідні для виховання неповнолітньої дитини, поки вона не стане самостійною і не досягне повноліття. Вони прямо не визнані такими в положеннях цивільного і сімейного законодавства Японії, але їх можна вважати спільним обов'язком чоловіка і дружини, виходячи з інших положень, наприклад, тих, що стосуються розподілу обов'язків щодо спільних витрат подружжя. Відповідальність за утримання дитини не обмежується максимально можливою межею, а є обов'язком сплачувати необхідну суму грошей

відповідно до наявних коштів (навіть якщо нічого не залишилося). За японським сімейним законодавством це називається обов'язком підтримувати рівень життя [255].

У випадках, коли один з подружжя має намір виїхати з Японії назавжди після розлучення, розглядаються зобов'язання щодо аліментів, оскільки може бути важко домовитися про ці питання й організувати виплати після виїзду з країни. Подружжя має визначити, як здійснюватиметься оплата, і чи будуть доцільними інші варіанти, наприклад, одноразова сплата перед виїздом з країни [256].

Зазначимо також, що у 2014 році Японія приєдналася до Гаазької конвенції про цивільні аспекти міжнародного викрадення дітей, яка забороняє викрадення дітей батьками. Тож якщо один із батьків (японець) викрав дитину до Японії, інший матиме певний рівень правового захисту. Оскільки Гаазька конвенція в Японії є особливо спірним питанням, батькам-іноземцям рекомендується отримати пораду японського юриста, щоб краще зрозуміти, які права вони можуть мати щодо своїх дітей.

Вважаємо, що серед інших країн світу доволі цікавим у контексті відповідальності за несплату аліментів є досвід Австралії.

В Австралії питання аліментів на дитину, як правило, вирішується в адміністративному порядку через Службу підтримки дітей Австралії (Child Support Services Australia), а не через суд. Це в основному регулюється Законом про аліменти (оцінку) 1989 року. Суд може розглядати провадження щодо аліментів лише за обмежених обставин (оскарження аліментів; якщо особа, яка отримує аліменти, вимагає виплати неперіодичних аліментів; якщо сторона бажає змінити розмір аліментів). Суд також має повноваження видавати розпорядження про стягнення аліментів на дітей відповідно до Закону про сімейне право 1975 року, але лише якщо сторона не може подати заяву на отримання аліментів відповідно до Закону про аліменти (оцінку) 1989 року [257].

Розуміння аліментів подружжя в Австралії відомі як утримання, і це механізм фінансової підтримки, який один із подружжя надає іншому після розриву шлюбу чи фактичних відносин. Він спрямований на вирішення будь-яких економічних

проблем, з якими доводиться стикатися, допомагає підтримувати розумний рівень життя, поки вона / він не стануть самодостатніми [258].

В Австралії право на аліменти залежить від таких чинників, як нерівність у доходах, тривалість стосунків і потенційна здатність обох сторін заробляти. Розрахунок аліментів враховує різні чинники, зокрема фінансовий стан кожного з подружжя, потреби дітей, які перебувають на утриманні, та інші фінансові зобов'язання. Утримання подружжя може здійснюватися за взаємною згодою або рішенням суду для задоволення фінансових потреб обох сторін [258].

Основи утримання подружжя закладено в Законі про сімейне право 1975 року, який встановлює правила щодо права на утримання, способів виплати і тривалості утримання подружжя після розірвання шлюбу [258].

Водночас в Австралії систему виплати аліментів на дітей використовують як інструмент для економічного тиску на жінок. Такого висновку дійшли дослідники Жіночої юридичної служби Австралії (WLSA). В Австралії один із батьків після розлучення повинен підтримувати іншого та платити йому за утримання спільних дітей, і в 85 % випадків такими платниками є чоловіки. Згідно зі звітом WLSA, майже вісім із десяти жінок інформують про те, що чоловіки навмисно затримують або не сплачують аліменти. Стільки ж жінок скаржаться на те, що чоловіки вдаються до різних заходів з метою зменшення своїх оподатковуваних доходів, а також і виплат на утримання своїх дітей [259].

В Австралії деякі оцінки аліментів встановлюють на основі фіксованої або мінімальної ставки. Фіксована ставка встановлює суму, яку ви повинні сплатити за рік. Фіксована ставка для періоду з 1 січня 2024 року становить 1720 доларів США на дитину на рік. Мінімальна ставка аліментів на дітей, починаючи з 1 січня 2024 року або після цієї дати, становить 519 доларів США на рік [260].

Узагальнюючи, варто зазначити, що сьогодні в зарубіжних країнах сформовано позитивний досвід правового регулювання відповідальності за несплату аліментів, який варто взяти до уваги задля доопрацювання (вдосконалення) національного законодавства щодо притягнення неплатників аліментів до адміністративної відповідальності. Проте треба врахувати й те, що в

низці країн, зважаючи на особливості їхніх правових систем, не завжди за ухилення від сплати або несплату аліментів порушник зазнає негативних наслідків, властивих при настанні адміністративної відповідальності, а, навпаки, до нього одразу застосовуються заходи кримінальної відповідальності.

Слушною в цьому контексті вважаємо думку Н. Юзікової, яка аналізує способи запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей у межах міжнародних превентивних практик. Так-от, вона відзначає такі способи: автоматичне вирахування аліментів зі зарплати боржника та безпосередній їх перерахунок на утримання дитини (Канада, США, країни ЄС); застосування адміністративних штрафів до тих, хто затримує або не сплачує аліменти (Великобританія, Німеччина, Норвегія, США, Франція); обмеження або призупинення права на водіння автомобіля для боржників, які не виконують свої зобов'язання (Канада, США, Великобританія); заборона виїзду за кордон для осіб, які не сплачують аліментів (Австралія, Нідерланди, Норвегія, Німеччина, Нова Зеландія, Швеція). Відповідно боржники, до яких застосовуються ці обмеження, частіше укладають угоди про сплату аліментів або погашення заборгованості, щоб зняти ці санкції [216, с. 584].

Отже, правовому регулюванню відповідальності, зокрема й адміністративної, за несплату аліментів у зарубіжних країнах властиві і спільні, і відмінні ознаки. Водночас варто взяти до уваги те, що у всіх країнах пріоритетне місце в аліментних відносинах посідає інтерес щодо своєчасної сплати аліментів, який спрямований на досягнення добробуту й забезпечення належного рівня життя дитини або особи, якій відповідно до закону належаться аліменти.

На основі цього можна стверджувати, що спільною ознакою правового регулювання адміністративної відповідальності в зарубіжних країнах є вжиття до неплатника аліментів відповідних заходів, спрямованих на добровільне або примусове виконання ним свого обов'язку щодо належної сплати аліментів. Відмінною ознакою правового регулювання відповідальності за несплату аліментів у зарубіжних країнах є те, що більшість санкцій, які застосовуються до неплатників

аліментів, зараховано в Україні до адміністративної відповідальності, а в зарубіжних країнах – до кримінальної.

3.2. Проблеми розвитку адміністративного законодавства України щодо відповідальності за несплату аліментів

Сучасна державна політика країни щодо забезпечення захисту осіб, які мають право на отримання аліментів, як зауважує А. Плетньова, спрямована на підсилення відповідальності за невиконання, неналежне виконання обов'язку щодо сплати аліментів та на забезпечення належного виконання рішень щодо їх стягнення, застосовуючи при цьому заходи примусового характеру. У такий спосіб можна домогтися регулярних надходжень для матеріального забезпечення осіб, котрі мають право на аліменти, стимулювати своєчасне й добровільне виконання обов'язку щодо сплати аліментів. Загалом же порядок стягнення аліментів є складним процесом, що вимагає, з огляду на обставини, ситуацію, постійного вдосконалення, до того ж він пов'язаний із кількома галузями права [261, с. 139].

Наведемо деякі статистичні дані. Отже, як зауважив Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, загальна кількість виконавчих документів про стягнення аліментів, що перебували на виконанні: у 2018 році – 615 928, у 2019-му – 567 241, у 2020-му – 571 379, у 2021-му – 581 022, у 2022-му – 562 118, у 2023-му – 572 120 та за 11 місяців 2024 року – 564 815 документів (Додатки 3, Л).

Загальновідомо, що сьогодні адміністративне законодавство України потребує оновленого підходу, зокрема й інститут адміністративної відповідальності. Водночас варто наголосити, що позитивним кроком, який свідчить про його розвиток, є встановлення у 2018 році на законодавчому рівні адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Утім, враховуючи економічні, соціальні і правові чинники, які впливають і на суспільне життя загалом, і на аліментні правовідносини зокрема, виникає низка проблемних питань, які потребують активного обговорення і своєчасного вирішення.

Отже, серед проблем, які перешкоджають розвитку адміністративного законодавства України щодо відповідальності за несплату аліментів, можна виокремити такі:

1) приватні виконавці обмежені в можливості скласти протокол про адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів;

2) невиконання судових рішень про стягнення аліментів, що створює умови для вчинення адміністративного правопорушення боржником;

3) зарахування судових справ про аліменти до малозначних, що призводить до обмеження права громадян на касаційне оскарження судових рішень та порушення вимог статей 22, 55, 129 Конституції України;

4) функціонування судів на певній території України, де тривають активні бойові дії, та інші проблемні питання, які властиві аліментним правовідносинам в умовах воєнного стану;

5) притягнення порушника аліментних правовідносин – неплатника аліментів (боржника) – до виконання ним суспільно корисних робіт, які є адміністративним стягненням;

6) кримінальні санкції за несплату аліментів легше накладати, ніж адміністративні санкції;

7) часті недоліки оформлення матеріалів органами (посадовими особами), що складають протокол про адміністративне правопорушення за несплату аліментів.

Тож зараз існує досить багато проблем і законодавчих прогалин стосовно притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Як слушно зазначають Т. Кравцова, І. Кравченко, М. Михайліченко та М. Ясинок, прогалини в законодавстві зазвичай виникають, коли законодавець намагається врегулювати новостворені відносини через правові норми. Тому важливо, щоб законодавець враховував зауваження, що виникають у наукових дискусіях, аналізував судову практику й залучав самих практиків до процесу усунення цих прогалин [262, с. 173–174].

Отже, одна із проблем, яка потребує обговорення й вирішення на національному рівні, полягає в тому, що приватні виконавці обмежені в можливості

складати протокол про адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів. Сьогодні приватні виконавці нарівні з державними наділені низкою однакових прав та обов'язків відповідно до ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження» [37].

Крім того, організація діяльності приватних виконавців встановлюється Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Водночас ст. 37 цього Закону встановлено відповідальність приватного виконавця, а статтями 38–41 – визначено особливості притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності [263].

Варто зазначити, що законодавець, застосовуючи в тексті Закону України «Про виконавче провадження» поняття «виконавець», спонукає розуміти його як узагальнене для таких понять, тобто як державний і приватний виконавець. Власне, можна вести мову про певне їхнє ототожнення. Наприклад, у статтях 14, 18 Закону України «Про виконавче провадження». В інших випадках, зокрема у ст. 24 цього Закону, у якій йдеться про місце виконання рішення, законодавець у частинах 1, 2 і 5 цієї статті розмежовує дії державного і приватного виконавця щодо цього, а вже в частинах 3 і 4 вживає узагальнене розуміння – виконавець. Схожий підхід застосовано й у викладі ст. 5 цього Закону, а саме: у частинах 2–3 йдеться про приватного виконавця, а вже в ч. 4 ототожнено (узагальнено) державного і приватного виконавця та вжито термін «виконавець» [37].

Своєю чергою, якщо взяти до уваги правові норми щодо складення протоколу про адміністративне правопорушення (за ст. 183-1 КУпАП), закріплені у ст. 255 КУпАП, то серед осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, не зазначено приватних виконавців. Однак, поряд з уповноваженими на те посадовими особами органів Національної поліції (п. 1 ч. 1 ст. 255 КУпАП) зазначено (п. 21 ч. 1 ст. 255 КУпАП) про державних виконавців [34].

Вважаємо, що до осіб, які уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення за несплату аліментів за ст. 183-1 КУпАП, варто зарахувати і приватних виконавців.

Пропонуємо до ст. 255 КУпАП, ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» та до розділу XVI «Особливості виконання рішень про стягнення аліментів» Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України 02.04.2012 № 512/5 (у редакції від 29.09.2016), внести доповнення щодо наділення приватних виконавців рівноцінними повноваженнями з державними виконавцями під час примусового виконання судових рішень про сплату аліментів боржником. Як видається, це позитивно впливатиме на кількісні і якісні результати притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Варто зауважити, що справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 183-1 КУпАП, розглядають судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (ст. 221 КУпАП) [34].

Отже, розширення можливостей приватних виконавців щодо складення протоколів про адміністративні правопорушення у зв'язку з несплатою аліментів сприятиме своєчасному притягненню боржника до адміністративної відповідальності у вигляді суспільно корисних робіт.

Наступною проблемою, яку варто проаналізувати, є невиконання судових рішень про стягнення аліментів, що створює умови для вчинення адміністративного правопорушення щодо несплати аліментів боржником.

Отже, сьогодні невиконання судових рішень про стягнення аліментів є вкрай поширеною проблемою не лише у сфері аліментних відносин, а й загалом. Власне, обговоренню цієї проблеми та пошуку шляхів її вирішення не тільки присвячено наукові праці, а й розроблено практичні підходи на професійному рівні особами, уповноваженими на здійснення примусового виконання рішень суду. Не оминає цю проблему і законодавець. На законодавчому рівні ухвалено низку нормативно-правових актів, спрямованих на вирішення проблемних питань щодо невиконання судових рішень, зокрема й тих, які стосуються стягнення аліментів.

Зауважимо, що в Законі України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» окреслено основні аспекти організації та здійснення діяльності щодо примусового виконання рішень суду, а

також рішень інших органів (посадових осіб) як державною виконавчою службою, так і приватними виконавцями, визначено їх завдання та правовий статус [263].

А в Національній стратегії розв'язання проблеми невиконання рішень судів боржниками, за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2025 року зазначено про основні причини, через які виникають проблеми щодо невиконання рішень судів. Зокрема, такими є причини, пов'язані з: 1) законодавством – невідповідність розмірів соціальних виплат, які визначені різними законами, наявність мораторіїв, що ускладнюють примусове виконання рішень суду, недостатній рівень автоматизації здійснення виконавчого провадження, недосконалий механізм судового контролю за виконанням судових рішень про стягнення заборгованості тощо; 2) збором інформації – відсутність єдиної системи для електронної взаємодії реєстрів судових рішень і автоматизованої системи виконавчих проваджень, а також необхідної документації для здійснення аналізу і збору даних про виконання рішень судів; 3) фінансовою причиною – нестача коштів для здійснення виплат із заборгованості за рішенням суду; 4) відсутністю засобів для юридичного захисту – брак механізмів для юридичного захисту у випадку невиконання або ж затримки виконання рішень судів [264].

На думку Н. Матвійчук, проблема тривалого невиконання судових рішень, коли боржниками є фізичні особи, в Україні має вкрай високий рівень, і це не тільки через відсутність зацікавленості з боку державних виконавців у фактичному виконанні, але й через надмірно формальний підхід суддів до примусового виконання своїх рішень. Вчена наголошує, що дуже м'яке ставлення суддів до боржників, які роками не виконують їхніх рішень, викликає подив. Хоча законодавство передбачає широкі можливості для застосування заходів примусового виконання до недобросовісних боржників, деякі з них на практиці не діють в Україні [265].

Законом України «Про виконавче провадження», Кодексом України про адміністративні правопорушення й іншими законодавчими актами України введено низку заходів і обмежень для платників аліментів, у яких є заборгованість зі сплати аліментів упродовж щонайменше трьох місяців. Як справедливо зауважує О. Простибоженко, на відміну від державного виконавця, який має право

застосовувати всі законодавчо визначені обмеження в межах своїх повноважень, приватний виконавець не може накладати обмеження на виїзд боржника за кордон, на право керувати автомобілем, володіти зброєю чи полювати. Відсутність таких повноважень у приватного виконавця певною мірою обмежує його здатність ефективно виконувати судові рішення. Тож коли постає вибір між державним і приватним виконавцем, треба зважати на розмір заборгованості і короткострокові цілі, які ставить перед собою стягувач аліментів. Якщо він має намір стягнути вже наявну заборгованість за аліментами, тоді доцільніше звернутися до приватного виконавця, оскільки він діє швидше й оперативніше. Однак якщо ж мета стягувача полягає в обмеженні виїзду боржника за кордон, щоб змусити його сплатити аліменти (або погасити заборгованість), тоді слід звертатися до державного виконавця. У такому разі саме стягувач самостійно оцінює конкретні обставини справи і характер боржника, відтак робить свій вибір [266].

Приватний виконавець, як і державний, може здійснювати примусове виконання рішень, передбачених ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження», за винятком рішень, перелік яких наведено в ч. 2 ст. 5 цього Закону. Протягом першого року своєї діяльності приватний виконавець не має права виконувати рішення, в яких сума стягнення перевищує двадцять мільйонів гривень або еквівалентну суму в іноземній валюті [37]. Власне, перелік обмежень для використання засобів примусового впливу на боржника доволі чималий, тому це спонукає до роздумів про потребу розширення повноважень приватних виконавців. Як видається, це не лише сприятиме швидшому й ефективнішому виконанню судових рішень, зокрема й щодо несплати аліментів, а й частково вирішить окреслену проблему на національному рівні.

Як зауважують І. Жаботинський та О. Хавалко, у стягувачів інколи виникають сумніви про те, чи варто звертатися до приватного виконавця, чи є він достатньо кваліфікованим, щоб виконувати цю діяльність, і чи не зашкодить це виконанню рішення. Але ці побоювання легко спростувати, адже вимоги до приватних виконавців набагато вищі, ніж до державних. Водночас у суспільстві побутує думка, що державні виконавці є ефективнішими через підтримку потужного державного

апарату, на відміну від приватних виконавців, які працюють самостійно. Однак гарантією належного виконання обов'язків приватними виконавцями є Міністерство юстиції України та Асоціація приватних виконавців України, зокрема Рада приватних виконавців України. Ці органи уповноважені здійснювати перевірку діяльності приватних виконавців та надсилати подання Дисциплінарній комісії з метою притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Також діяльність приватних виконавців активно контролюється Міністерством юстиції України [267].

Міністерством юстиції України зауважено, що основні причини невиконання рішень судів щодо стягнення аліментів полягають у відсутності в боржників коштів та майна, яке можна було б стягнути, а також відсутність доходів, оскільки не працюють. Мін'юст наголошує, що лише стягувачі мають право звертатися до правоохоронних органів зі заявою про порушення кримінального провадження проти боржника за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, оскільки, згідно з ч. 477 Кримінального процесуального кодексу України, таке провадження може бути розпочато лише на підставі заяви потерпілого [268].

Згідно зі ст. 255 КУпАП у справах про адміністративні правопорушення (ст. 183-2), що розглядаються органами, зазначеними у ст. 218–221 цього Кодексу, правом складення протоколів про правопорушення наділено уповноважених на те посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань [34].

22 листопада 2024 року Верховною Радою України прийнято проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль № 9462, який має підвищити ефективність виконання судових рішень та відповідальності боржників. Нововведення покликані забезпечити ефективний контроль за виконанням судових рішень у господарських, цивільних і адміністративних справах. Цим законопроєктом уточнюється порядок подання скарги на дії державних та приватних виконавців: строк для подачі скарг збільшується та встановлюються чіткі вимоги щодо їх оформлення. Законопроєкт № 9462 спрямований на посилення відповідальності боржників та створення ефективних механізмів захисту прав стягувачів. Водночас

він забезпечить результативніше притягнення державних і комунальних органів до відповідальності за ігнорування (невиконання) судових рішень, що вкрай важливо в сучасних умовах [269].

Значною проблемою, з якою стикається один з подружжя, який проживає в Україні, коли на його користь винесено судові рішення про стягнення аліментів з боржника, який проживає за кордоном, є складність виконання цього рішення за кордоном. Хоча судові рішення має юридичну силу в Україні, воно не може бути автоматично виконане в іншій державі без його попереднього визнання. Необхідність проведення процедури іноземного визнання та виконання спричинює низку труднощів [270, с. 166]. Різноманітні перешкоди у виконанні рішення українського суду на території іноземної держави – адміністративні, фінансові і юридичні, серйозно обмежують можливості позивача у цій категорії спорів відстоювати свої права та домогтись належного виконання рішення суду, чим порушують його право на достатній рівень життя [270, с. 167–168].

Сьогодні непоодинокими є також ситуації, коли дитина, на утримання якої стягуються аліменти, проживає в країні-агресорі. Виконавча служба наразі не має можливості переказувати ці кошти до Росії. У зв'язку із цим деякі батьки просять суди звільнити їх від сплати аліментів, адже дитина фактично не отримує цих коштів. Як приклад наведемо постанову Верховного Суду від 1 квітня 2024 року у справі № 184/1781/22. Позивач звернувся з проханням звільнити його від сплати аліментів, аргументуючи тим, що стягувач аліментів є громадянкою Російської Федерації, а дитина постійно проживає на території Росії. Оскільки дитина, перебуваючи в країні-агресорі, не отримує аліментів, а кошти лише накопичуються на спеціальному рахунку виконавчої служби, позивач вважав, що немає сенсу продовжувати сплату. Проте Верховний Суд таку позицію не підтримав та вказав, що п. 10-2 Закону України «Про виконавче провадження» не передбачає підстави, які звільняють від сплати аліментів на користь громадянина РФ. У результаті виникає складна ситуація: аліменти стягуються, однак дитина їх не отримує й не має можливості використати. Виникнення цієї проблеми полягає у відсутності міжнародних договорів, укладених між Україною та Росією, якими було б

врегульовано співпрацю компетентних органів для взаємного визнання та виконання судових рішень [271].

Зауважимо, що відповідно до ст. 78 Закону України «Про виконавче провадження» рішення іноземних судів (судів іноземних держав, інших компетентних органів іноземних країн, що розглядають цивільні чи господарські справи, іноземних або міжнародних арбітражів) можуть визнаватися й виконуватися в Україні згідно з міжнародними договорами України, цим Законом, а також іншими законами України, якщо визнання та виконання цих рішень передбачені міжнародними угодами або ж за принципом взаємності. Проте в Україні не може бути визнано й виконано рішення іноземних судів, що стосуються стягнення заборгованості з підприємств оборонно-промислового комплексу на користь юридичних осіб держави-агресора та/або держави-окупанта чи юридичних осіб з іноземними інвестиціями або іноземних підприємств держави-агресора та/або держави-окупанта [37].

Отже, сьогодні проблема невиконання рішень суду хоч і перебуває в полі зору науковців і практиків та активно ними обговорюється, проте досі так і не вирішена. Один зі шляхів її вирішення вбачаємо в активнішому залученні приватних виконавців і наділенні їх ширшими повноваженнями щодо примусового виконання судових рішень, зокрема й у сфері аліментних правовідносин. З одного боку, це позитивно впливатиме на підтримання й забезпечення добробуту дітей і вразливих категорій осіб, яким належить виплата аліментів боржником. З іншого, – виконуючи рішення суду навіть у примусовому порядку, боржник здійснює свій обов'язок щодо сплати аліментів, не порушуючи в такий спосіб законодавство в подальшому. У цьому випадку позитивним аспектом є те, що боржник, сплативши аліменти навіть примусово, виконає свій обов'язок, і не вчинятиме правопорушення щодо несплати аліментів. У разі ж невиконання обов'язку щодо сплати аліментів до боржника застосовуватиметься адміністративна відповідальність за ст. 183-1 КУпАП у вигляді суспільно корисних робіт.

Ще одна проблема, про яку варто зазначити, виникла нещодавно і полягає в зарахуванні судових справ про аліменти до малозначних, що призводить до

обмеження права громадян на касаційне оскарження судових рішень і порушення вимог статей 22, 55, 129 Конституції України.

Інститут малозначних спорів вважають відносно новим в українському законодавстві. Спочатку він був запроваджений з метою розвантаження судової системи й оптимізації судових процесів за допомогою ефективного спрощеного розгляду малозначних справ із дотриманням розумних строків. Водночас для зменшення навантаження на суди було визначено високі межі для класифікації справ як малозначних. 19 червня 2024 року Верховною Радою України прийнято Закон «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах». Цей Закон ухвалено з метою приведення цивільного законодавства у відповідність до рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023. Водночас для комплексного регулювання судового захисту в малозначних спорах аналогічні зміни внесені й до КАС України [272].

Що стосується правил спрощеного позовного провадження, за якими й розглядають малозначні справи, то для нього характерні скорочені строки розгляду, відсутність підготовчого засідання, можливість розгляду справи без повідомлення сторін за матеріалами, наявними у справі. Зазначимо, що Верховний Суд неодноразово розглядав питання про неможливість розгляду спорів щодо зменшення розміру аліментів на дитину в порядку спрощеного позовного провадження. Так, у своїй постанові від 10 жовтня 2023 року у справі № 682/2454/22-ц Суд зробив висновок про те, що, зважаючи на предмет і правові підстави позову у цій справі (зменшення розміру аліментів), це справа, що виникає із сімейних правовідносин, тобто відповідно до пункту 1 ч. 4 ст. 274 ЦПК України не може розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження. Аналогічний правовий висновок міститься і в постанові Верховного Суду від 24 січня 2024 року у справі № 752/1058/23 [273].

Водночас позовні вимоги про зменшення розміру аліментів, припинення їх стягнення направлені не на користь дитини. До того ж потрібно враховувати й те,

що зарахування таких справ до малозначних призведе до обмеження права громадян на касаційне оскарження судових рішень і порушення вимог статей 22, 55, 129 Конституції України. Також, на думку експертів, виглядає дискусійною і потребує додаткового обговорення пропозиція щодо виключення із малозначних справ справи про стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів [273].

Поділяємо точку зору Я. Осіпової, яка зазначає, що фактично такі законодавчі зміни знову призведуть до збільшення завантаженості судів. Як наслідок, можливе затягування процесу, порушення строків розгляду справ і збільшення судових витрат [272].

Отже, сьогодні питання про зарахування судових справ про аліменти до малозначних є дискусійним. Про це свідчить відсутність в експертів і судових органів єдиного підходу до розуміння процедури розгляду спорів про зменшення розміру аліментів на дитину в порядку спрощеного позовного провадження. У зв'язку із цим виникає низка інших питань, які потрібно вирішувати з урахуванням того, що інтереси й добробут дитини мають бути пріоритетними.

Крім того, сьогодні наявні проблеми, які потребують обговорення щодо функціонування судів на певній території України, де тривають активні бойові дії, а також інших проблем, які характерні для аліментних правовідносин в умовах правового режиму воєнного стану.

Так, в умовах воєнного стану батьки часто стикаються з проблемою роботи судів на певній території України. За зареєстрованим місцем проживання відповідача подається заява про видачу судового наказу, а за місцем реєстрації позивача – позовна заява. Проте нерідко є так, що ці території окуповані або на них тривають активні бойові дії. Звичайно, у таких ситуаціях право громадян на судовий захист не обмежується, оскільки відбувається тимчасова зміна територіальної підсудності окремих судів [274]. Крім того, війна змусила мільйони українців терміново евакуюватися до безпечніших регіонів країни або за кордон, що призвело до ситуацій, коли особи, проти яких подано позовну заяву про стягнення аліментів, не мають змоги отримувати судові повістки і процесуальні

документи поштовим зв'язком за місцем реєстрації. Зараз засобом комунікації є не тільки поштовий зв'язок, а й електронна пошта, смс-повідомлення й оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України [275, с. 345].

В Україні була розроблена відповідна законодавча та нормативно-правова база щодо питань електронного урядування, а також створено низку електронних платформ і сервісів для зберігання й виготовлення документів. Однак ця система має низку недоліків, зокрема відсутність системності, декларативність, неповнота й нечіткість, що вимагає постійного вдосконалення й оперативного реагування на потреби населення, зважаючи на умови воєнного стану [276, с. 254].

Звісно, актуальним є питання притягнення боржників аліментів до відповідальності. Нагадаємо, що у ст. 196 СК України передбачено відповідальність за прострочення сплати аліментів. Окрім того, варто пам'ятати, що за несплату аліментів передбачена адміністративна (ст. 183-1 КУпАП) і кримінальна (ст. 164 КК України) відповідальність. Усі ці види відповідальності чинні й надалі, тому платника аліментів не може бути звільнено від відповідальності за їх несплату навіть в умовах воєнного стану в Україні [274].

А втім, деякі обмеження, передбачені ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» не вдається належно застосовувати через уведення правового режиму воєнного стану в країні. Зокрема, це стосується тимчасового обмеження боржника у його праві керуванням транспортними засобами. Таке обмеження не може застосовуватись до осіб, зазначених у п. 3 ч. 10 ст. 71 цього Закону [277, с. 100; 37]. Подібна ситуація і з тимчасовим обмеженням боржників у праві користування вогнепальною мисливською, охолощеною та пневматичною зброєю, а також пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, спорядженими гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії. Власне дію постанов державних виконавців про встановлення такого тимчасового обмеження для боржників зупинено Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року [277, с. 100; 194].

Окрім того, як ми вже зазначали раніше, із введенням в Україні правового режиму воєнного стану встановлено низку обмежень щодо перетину державного кордону України. Відповідно, на боржників аліментів це обмеження зараз мало впливає, оскільки більшість із них (військовозобов'язані чоловіки) і так не можуть виїжджати за межі України [277, с. 101].

Варто врахувати й інші особливості, які стосуються регулювання цієї категорії правовідносин, зокрема в контексті тимчасово окупованих територій України. Відповідно до законодавства, на таких територіях заборонено відкривати виконавчі провадження та примусово виконувати судові рішення, за винятком частини Донецької й Луганської областей, що отримали відповідний статус у 2014 році [278, с. 101]. Відповідно до Закону України від 21 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України», якщо у справах, які перебувають у провадженні судів на тимчасово окупованих територіях, не ухвалено ще судового рішення, то вони (ці справи) мають бути передані до інших судів [279]. Очевидно, що через об'єктивні обставини суди не завжди можуть здійснити таку передачу [278, с. 102–103].

До того ж після повномасштабного вторгнення Росії деякі українські суди змінили свою територіальну підсудність. Це призвело до того, що люди, які до початку бойових дій подали заяви до судів, що змінили свою підсудність, не мали змоги отримати рішення, що вступило в законну силу, за місцем подання. Іноді суди не можуть знайти справи позивачів. Наприклад, одна особа до початку війни подала заяву про стягнення грошових коштів у вигляді недоотриманої пенсії в порядку спадкування до Слов'янського міського суду. Після введення воєнного стану суд призупинив свою діяльність, а коли поновив роботу, не надав жодної інформації щодо стану справи і не видав рішення. Юристи звернулися до Державної судової адміністрації України та судової влади. Лише після звернення було отримано рішення суду, що набуло законної сили [280].

До слова, сьогодні специфічним заходом адміністративного стягнення є позбавлення права на відстрочку від призову на військову службу під час

мобілізації за несплату аліментів, якщо загальна сума заборгованості перевищує розмір платежів за три місяці [281, с. 133]. Що цікаво, метою такого заходу є стимулювати боржника виконати свої зобов'язання зі сплати аліментів, а не покарати його.

Законом України від 21 жовтня 1993 року «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» передбачено, що в Україні батьки трьох і більше дітей мають право на відстрочку від військової служби. Зокрема, у п. 3 ч. 1 ст. 23 цього Закону визначено, що призову на військову службу під час мобілізації не підлягають військовозобов'язані чоловіки й жінки, на утриманні яких перебувають троє та більше дітей віком до 18 років. Щоправда, це не стосується осіб, які мають заборгованість зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці. Але якщо таку заборгованість буде погашено, то право на відстрочку повернуть, оскільки знову виникне умова надання відстрочки, що передбачена п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [282].

Як видається, процедура виявлення боржника, який претендує на право на відстрочку від мобілізації, має бути такою: 1) виявлення заборгованості: органи виконавчої служби фіксують факт заборгованості зі сплати аліментів, загальна сума якої перевищує суму платежів за три місяці, і вносять боржника в Єдиний реєстр боржників; 2) повідомлення боржника: органи виконавчої служби офіційно інформують боржника про необхідність погашення заборгованості; 3) ухвалення рішення про позбавлення права на відстрочку. У разі непогашення боргу боржник негайно втрачає право на відстрочку від призову на військову службу; 4) інформування ТЦК та СП: орган виконавчої служби звертається у відповідний ТЦК та СП із повідомленням про необхідність призову боржника у зв'язку з наявною заборгованістю зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці, та в разі скасування рішення про надання такій особі відстрочки [281, с. 135].

Варто зауважити, що сьогодні органи виконавчої служби ще не напрацювали механізм надання в ТЦК та СП інформації про боржника зі сплати аліментів. Однак, на нашу думку, державний виконавець повинен негайно (не пізніше 10 днів з

моменту виникнення заборгованості) надіслати лист у відповідний ТЦК та СП з усіма персональними даними про особу боржника [281, с. 135].

Серед актуальних проблем, які потребують практичного вирішення, є й такі:

- 1) робота органів виконавчої служби. Працівник виконавчої служби повинен мати ефективний механізм для відстеження заборгованості зі сплати аліментів. Додамо, що сьогодні державний виконавець не в змозі контролювати кожен платіж зі сплати аліментів через великий обсяг роботи; 2) відсутність зведених баз даних про батьків-боржників зі сплати аліментів, які мають трьох чи більше дітей. Саме працівники ТЦК та СП самостійно здійснюють запит до Державного реєстру боржників і виконавчих проваджень; 3) взаємодія між державними органами. Для оперативного обміну інформацією між органами виконавчої служби і ТЦК та СП має бути чітка координація [281, с. 135–136].

Як ми вже зауважували, позбавлення права на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації за несплату аліментів є видом адміністративної відповідальності. І це зрозуміло, оскільки воно спрямоване на примусове виконання обов'язку зі сплати аліментів, а також на захист прав та інтересів осіб, що перебувають на утриманні, запобігання ухиленню від зобов'язання та має превентивний вплив. Сподіваємось, що така законодавча норма забезпечить ефективне дотримання й виконання законодавства і стимулюватиме боржників до відповідального належного виконання своїх обов'язків. Тож вважаємо, що позбавлення права на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації є суттєвим стимулом для багатьох боржників, які намагаються уникнути призову на військову службу, що також сприяє своєчасній сплаті аліментів [281, с. 135–136].

Проведений аналіз статистичних даних отриманих із звітування судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2019–2023 роки дає змогу стверджувати, що ефективність притягнення боржників до адміністративної відповідальності у вигляді суспільно корисних робіт відображає тенденцію до спадання. Так, у 2019 році було накладено 7971 адміністративне

стягнення у вигляді суспільно корисних робіт за несплату аліментів, у 2020-му – 3837, у 2021-му – 4518, у 2022-му – 2024, у 2023-му – 1844 [283].

Узагальнюючи статистику накладення адміністративних стягнень у вигляді суспільно корисних робіт в контексті боржників по аліментах, можна дійти таких висновків:

1) беручи до уваги 2023 рік, варто звернути увагу, що тоді було накладено лише 1844 стягнення у вигляді суспільно корисних робіт, тимчасом як загальна кількість боржників перевищувала 192 тисячі осіб. Це доволі низький показник, який може свідчити про слабку практичну реалізацію цього механізму або його низьку ефективність у боротьбі з боржниками аліментів. У 2019 році, фактично коли реально запрацював механізм притягнення боржників до адміністративної відповідальності, статистика була значно краща, було 7971 стягнення, проте навіть тоді охоплення стягненнями було незначним, коли порівняти з кількістю боржників (173 931);

2) зменшення кількості накладених стягнень у 2022–2023 роках може також свідчити про зниження активності виконавчих служб через воєнний стан, дислокацію боржників і самих виконавчих служб, зміну пріоритетів державної політики;

3) зниження кількості накладення адміністративних стягнень у вигляді суспільно корисних робіт зумовлено тим, що суспільно корисні роботи як захід впливу не стимулюють боржників до виконання зобов'язань. Це зумовлено як і недостатнім рівнем контролю за виконанням таких рішень, низьким рівнем оплати, що покриває незначну кількість боргу, так і тим, що боржники ігнорують цей вид стягнення;

4) статистика накладення суспільно корисних робіт, якщо порівняти з кількістю боржників по аліментах, свідчить радше про низьку ефективність цього виду стягнення. Для підвищення ефективності потрібно посилити контроль за виконанням суспільно корисних робіт, збільшити розмір оплати праці для покриття заборгованості зі сплати аліментів та надати можливість частіше застосовувати цей вид стягнення, ніж раз на пів року.

При цьому варто зауважити, що у 2019 році судами винесено 7949 постанов про накладення на боржника стягнення у вигляді суспільно корисних робіт, сума стягнутих коштів за цей період становила 11 446 333 грн [284, с. 214], що свідчило про певну ефективність застосування адміністративних стягнень до боржників у тому році.

Отже, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні проблемні питання у сфері аліментних правовідносин, зокрема несплата аліментів боржником, лише посилюються. Тому потрібно трансформувати підходи, метою яких є стимулювання боржника до своєчасної сплати аліментів дітям та соціально вразливим групам населення нашої країни.

Ще одна проблема, яку варто проаналізувати, – це притягнення порушника аліментних правовідносин (неплатника аліментів (боржника)) до виконання ним суспільно корисних робіт, які є адміністративним стягненням.

Якщо в діях боржника є ознаки адміністративного правопорушення, яке передбачено ст. 183-1 КУпАП (несплата аліментів), то державний виконавець має скласти протокол про адміністративне правопорушення і надіслати його до відповідного суду для розгляду. Ми вже згадували, що за несплату аліментів (чи то на дитину, чи одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї), коли заборгованість перевищує суму відповідних платежів за пів року з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, передбачено виконання боржником суспільно корисних оплачуваних робіт на строк від 120 до 240 годин, а в разі вчинення ним повторного упродовж року правопорушення – від 240 до 360 годин суспільно корисних робіт. Плату за виконану ним роботу перераховують на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби, відтак ці кошти йдуть на подальше погашення заборгованості зі сплати аліментів. Однак якщо стягувачі аліментів не отримують цих коштів, вони мають право на отримання тимчасової державної допомоги дітям, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати

аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме» [285; 286].

Суспільно корисні роботи є ефективним заходом примусу в розглядуваному питанні, адже кошти, які в такий спосіб заробляє правопорушник, спрямовуються на погашення наявної в нього заборгованості по аліментах [287].

Утім, і тут є свої проблеми. На жаль, на сьогодні органи місцевого самоврядування ще не повністю готові до пошуку й організації оплачуваної роботи для правопорушників, які мають заборгованість по аліментах. І тут активнішими мають бути органи виконавчої влади, а саме: більше часу приділяти роз'яснювальній роботі, допомагати методологічно органам місцевого самоврядування у вирішенні цього питання [288].

Серед причин невиконання громадських і суспільно корисних робіт можна виокремити такі: порушник ухиляється від відбування адміністративного стягнення, наявність у правопорушника хвороби, відрядження по роботі або інші документально підтвержені обставини, які фактично позбавляють можливості виконати судові рішення. Трапляються також випадки, коли власники підприємств, установ чи організацій відмовляються брати осіб для відпрацювання адміністративних стягнень, оскільки не мають фінансових можливостей для виплати їм зарплати або ж у них бракує робочих місць, і це також ускладнює своєчасне виконання судових рішень. Отже, хоча адміністративні стягнення у вигляді громадських і суспільно корисних робіт є досить поширеними, їх виконання не завжди відбувається в повному обсязі. Крім того, органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за забезпечення виконання цього виду стягнень, що створює для них додаткове навантаження, зокрема фінансове [289].

Як відомо в нас є радіаційно забруднені території. Так-от, уряд дозволив організувати і виконувати суспільно корисні роботи на територіях, забруднених радіацією або хімічними речовинами, а також у зонах, де розташовані вибухонебезпечні предмети [290]. Щоправда, за умови письмової згоди особа, яка висловила бажання брати участь у таких роботах, має дати письмову згоду, водночас при таких роботах мають бути дотримані законодавчі норми щодо

охорони праці. Рішення про проведення суспільно корисних робіт у районах воєнних (бойових) дій ухвалюються з урахуванням ч. 3 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Виконання суспільно корисних робіт заборонено на необоронюваних територіях [291].

Як зазначає Верховний Суд у справі № 340/300/19, сьогодні законодавство не встановлює конкретних видів робіт, які б належали до суспільно корисних, однак визначає, що їхній вид встановлює орган місцевого самоврядування. Суд наголошує на тому, що обов'язок органу місцевого самоврядування полягає лише у визначенні переліку об'єктів на підпорядкованій йому території, на яких порушники відбуватимуть покарання, та види суспільно корисних робіт. Проте якщо на його території немає жодного такого підприємства, то місцем відбування покарання може стати сама рада (як бюджетна установа), але тоді в місцевому бюджеті мають бути передбачені кошти на оплату праці таких особам [292].

Більше того, якщо органи місцевого самоврядування не вживають належних заходів для забезпечення правопорушників роботою на виконання судового рішення про накладення адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт чи не передбачають у бюджеті відповідних коштів на оплату їхньої роботи – це, за висновком Колегії суддів Верховного Суду, вважається протиправною бездіяльністю, яка може призвести до порушення інтересів держави щодо гарантування забезпечення захисту прав неповнолітніх на належне утримання [292].

ЄСПЛ неодноразово акцентував у своїх рішеннях на недопустимості притягувати до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Також і чинні в Україні норми кримінального й адміністративного права сформовані на основі конституційного принципу «non bis in idem», тобто на забороні притягати двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61 Конституції України, ч. 1 ст. 3 КК України, ч. 1 ст. 19 Кримінального процесуального кодексу України). Тож, як зазначає І. Яковець, постає питання про те, як потрібно реагувати у випадках

подальшого ухилення осіб від виконання суспільно корисних робіт, призначених судом, після винесення щодо них обвинувального вироку [293, с. 151–152].

Вважаємо, що проблема складності притягнення неплательника аліментів (боржника) до виконання ним суспільно корисних робіт, які є адміністративним стягненням, потребує якнайшвидшого вирішення. Адже вона призводить до виникнення заборгованості перед особами, яким відповідно до закону належить отримання аліментів. Більшість із цих осіб – це діти, права яких у такому разі порушуються, що відповідно впливає на їхній добробут. Тому, з урахуванням зазначеного, пропонуємо: – посилити контроль за виконанням суспільно корисних робіт: державні виконавці можуть перевіряти виконання суспільно корисних робіт боржниками та зобов'язати державних виконавців звітувати за результатами перевірки; – залучати боржників до робіт, які мають високу суспільну значущість; – проводити роз'яснювальну роботу боржникам про наслідки несплати аліментів та ухилення від виконання суспільно корисних робіт; – надати можливість частіше ніж раз у шість місяців застосовувати стягнення у вигляді притягнення боржника до адміністративної відповідальності за повторне вчинення правопорушення; – надати можливість боржникові обрати з кількох видів виконання суспільно корисних робіт; – безробітних боржників зобов'язати не тільки виконувати суспільно корисні роботи, а за наявності вакансій влаштовуватись на роботу або вставати на облік у центр зайнятості.

Ще одна проблема полягає в тому, що кримінальні санкції за несплату аліментів легше накласти, ніж адміністративні.

Сьогодні вітчизняним законодавством за неналежну (несвоєчасну) сплату аліментів передбачено такі види юридичної відповідальності: адміністративну, цивільно-правову, кримінальну. Механізм притягнення боржника до адміністративної відповідальності був прийнятий Верховною Радою України у грудні 2017 року в рамках боротьби з насильством у сім'ї. Це відбулося через доповнення КУпАП статтею 183-1 «Несплата аліментів». Окрім того, законодавець запровадив додаткові гарантії належного утримання дитини батьками у вигляді кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 164 КК України. Як зазначає

М. Черхавський, розглядаючи проблемну частину цього питання, диспозиція ст. 164 КК України (враховуючи примітки до цієї норми) передбачає настання кримінальної відповідальності одного з батьків у разі злісного ухилення від сплати аліментів, які встановлені судовим рішенням. Таке ухилення виражається в будь-якому діянні боржника, спрямованому на невиконання судового рішення, що призводить до заборгованості за аліментами у сумі виплат за три місяці. Водночас, аналізуючи положення адміністративної відповідальності, законодавець вважає суспільно шкідливим діяння, коли заборгованість по аліментах перевищує суму платежів за шість місяців, що є більш суспільно небезпечним, ніж аналогічні дії в рамках кримінального законодавства. Порівнюючи ці норми, можна зробити висновок, що неможливо застосувати ст. 183-1 КУпАП, оскільки будь-які діяння, що підпадають під це адміністративне правопорушення, фактично охоплюються ст. 164 КК України. Це унеможливує притягнення особи до адміністративної відповідальності в межах цих правовідносин. Проблемним є той факт, що, доповнюючи КУпАП статтю 183-1, законодавець встановив більш тяжке діяння як підставу для адміністративної відповідальності, ніж у кримінальному законодавстві, що створює труднощі у практичному застосуванні цієї статті [294, с. 104].

І. Апопій вбачає деяку нелогічність у встановленні правових наслідків за заборгованість, яка перевищує три і шість місяців. Так, якщо боржник має заборгованість із сплати аліментів, він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за ст. 164 КК України. Проте заборгованість, що перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, тягне за собою адміністративну відповідальність згідно зі ст. 183-1 КУпАП або тимчасові обмеження, наприклад, у праві користуватися зброєю, виїжджати за кордон чи керувати транспортним засобом. Це створює порушення пропорційності покарання залежно від ступеня шкідливості діяння. Враховуючи введення адміністративної відповідальності за несплату аліментів, було б доцільно внести зміни до ст. 164 КК України, встановивши співвідношення між адміністративною і кримінальною

відповідальністю, де кримінальна відповідальність настає після шести місяців ухилення, а адміністративна – після трьох місяців [141, с. 64].

Запровадження адміністративної відповідальності за несплату аліментів стало своєчасним і необхідним кроком на шляху створення належних правових умов, які забезпечують достатній рівень життя і захист прав та інтересів дітей. У цьому процесі батьки повинні брати активну участь, незалежно від того, в яких стосунках вони перебувають. Водночас під час оформлення адміністративного правопорушення / ухвалення рішення у справі потрібно з'ясувати, чи були обставини, які унеможлилювали сплату аліментів боржником, а також чи була в минулому заборгованість по аліментах [288, с. 171].

Зрештою, ще однією проблемою є часті недоліки оформлення матеріалів органами, що складають протокол про адміністративне правопорушення за несплату аліментів.

А. Янчук, розглядаючи практичний аспект, зазначає, що поліція й державні виконавці допускають чимало помилок, що свідчить про формальне їхнє ставлення до процесуального оформлення процесуальних документів у справі. Як наслідок, судді направляють протоколи на доопрацювання з таких підстав: а) у протоколі про адміністративне правопорушення (наприклад, протокол від 06.03.2019) зазначено зміст ст. 183-1 КУпАП без викладення суті адміністративного правопорушення, яке вчинено особою, котра притягується до адміністративної відповідальності; б) у протоколі про адміністративне правопорушення (наприклад, протокол № 145 від 18.04.2019) зазначено про інкриміноване правопорушення відносно боржника за ч. 1 ст. 183-1 КУпАП, але державний виконавець не зазначив суми виниклої заборгованості [295].

Отже, сьогодні на законодавчому рівні хоч і передбачено адміністративну відповідальність за несплату аліментів у вигляді суспільно корисних робіт та адміністративну відповідальність за ухилення боржника від їх відбування, проте, на жаль, досі виникають проблемні питання щодо їх реалізації, які потребують активного обговорення і вирішення. Вважаємо, що наявність окреслених у дослідженні проблем негативно впливає на розвиток не лише інституту

адміністративної відповідальності за несплату аліментів, а й адміністративного законодавства України.

На основі проаналізованих у цьому підрозділі проблем, які перешкоджають розвитку адміністративного законодавства щодо відповідальності за несплату аліментів, можна зробити такі узагальнення:

1) обмеження приватних виконавців в можливості складати протоколи про адміністративні правопорушення щодо несплати аліментів спонукає до внесення змін та доповнень до законодавства з метою наділення приватних виконавців рівноцінними повноваженнями з державними виконавцями під час примусового виконання судових рішень про сплату аліментів боржником. Як видається, це сприятиме своєчасному притягненню такого боржника до адміністративної відповідальності за допомогою суспільно корисних робіт;

2) проблема невиконання рішень суду хоч і перебуває в полі зору науковців і практиків та активно ними обговорюється, проте досі так і не вирішена. Один зі шляхів її вирішення вбачаємо в активнішому залученні приватних виконавців і наділенні їх ширшими повноваженнями щодо примусового виконання судових рішень, зокрема й у сфері аліментних правовідносин. З одного боку, це позитивно впливатиме на підтримання й забезпечення добробуту дітей і вразливих категорій осіб, яким належить виплата аліментів боржником. З іншого, – виконуючи рішення суду навіть у примусовому порядку, боржник здійснює свій обов'язок щодо сплати аліментів, не порушуючи в такий спосіб законодавство в подальшому. У цьому випадку позитивним аспектом є те, що боржник, сплативши аліменти навіть примусово, виконає свій обов'язок, і не вчинятиме правопорушення щодо несплати аліментів. У разі ж невиконання обов'язку щодо сплати аліментів до боржника застосовуватиметься адміністративна відповідальність за ст. 183-1 КУпАП у вигляді суспільно корисних робіт;

3) проблема віднесення судових справ про аліменти до малозначних, яка потребує вирішення з урахуванням того, що інтереси й добробут дитини мають бути пріоритетними;

4) в умовах воєнного стану в Україні проблемні питання у сфері аліментних правовідносин, зокрема несплата аліментів боржником, лише посилюються. Тому потрібно трансформувати підходи, метою яких є стимулювання боржника до своєчасної сплати аліментів дітям та соціально вразливим групам населення нашої країни;

5) проблема складності притягнення неплатника аліментів (боржника) до виконання ним суспільно корисних робіт, які є адміністративним стягненням, потребує якнайшвидшого вирішення. Адже вона призводить до виникнення заборгованості перед особами, яким відповідно до закону належить отримання аліментів. Більшість із цих осіб – це діти, права яких у такому разі порушуються, що відповідно впливає на їхній добробут. Тому, з урахуванням зазначеного, пропонуємо: – посилити контроль за виконанням суспільно корисних робіт державні виконавці можуть перевіряти виконання суспільно корисних робіт боржниками та зобов'язати державних виконавців звітувати за результатами перевірки; – залучати боржників до робіт, які мають високу суспільну значущість; – проводити роз'яснювальну роботу боржникам про наслідки несплати аліментів та ухилення від виконання суспільно корисних робіт; – надати можливість частіше ніж раз у шість місяців застосовувати стягнення у вигляді притягнення боржника до адміністративної відповідальності за повторне вчинення правопорушення; – надати можливість боржникові обрати з кількох видів виконання суспільно корисних робіт; – безробітних боржників зобов'язати не тільки виконувати суспільно корисні роботи, а за наявності вакансій влаштовуватись на роботу або вставати на облік у центр зайнятості;

б) серед окреслених проблем варто зазначити і про те, що кримінальні санкції за несплату аліментів сьогодні легше накласти, ніж адміністративні, тому пропонуємо внести зміни й доповнення до законодавства, зокрема КУпАП, які сприятимуть встановленню їхньої пропорційності та забезпечать виконання боржником суспільно корисних робіт у повному обсязі. Водночас залишається потреба у закріпленні на законодавчому рівні переліку видів суспільно корисних робіт, які можуть виконувати боржники зі сплати аліментів.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дисертації висвітлено результати аналізу зарубіжного законодавства та досвіду правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Особливу увагу звернено на проблеми розвитку адміністративного законодавства України за несплату аліментів та запропоновано шляхи їх усунення. Отже, дослідження, проведені у цьому розділі, сприяли формулюванню таких висновків:

1. Зауважено, що правове регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів у групі європейських країн (Австрія, Бельгія, Греція, Іспанія, Латвія, Нідерланди, Польща, Словаччина, Франція, Чехія), де адміністративно-деліктне право відокремлене від кримінального, порушення процедури сплати аліментів, ухилення від сплати аліментів або ж їх несплату зобов'язаною особою не завжди розглядають як адміністративне правопорушення. В окремих країнах такі протиправні діяння одразу зараховують до кримінальних правопорушень. Однак у кожній з країн до правопорушника, який порушив законодавство щодо сплати аліментів (боржник) і не платить їх добровільно або ж відмовляється (ухиляється) від сплати аліментів, застосовують (вживають) юридично значущі дії, спрямовані на те, щоб спонукати його сплатити аліменти. Крім того, у кожній країні різняться обмеження щодо примусового виконання боржником своїх аліментних зобов'язань, зокрема такі, як строки давності, заходи примусового стягнення і накладення на нього відповідних санкцій.

З'ясовано, що правове регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів у країнах (Болгарія, Естонія, Італія, Португалія, Сербія, Словенія, Німеччина, Хорватія, Швейцарія), які умовно віднесено до «широкого» кримінального права, адміністративні правопорушення є різновидом діянь, що підпадають під дію загальних положень кримінального законодавства, а правові норми щодо визначення відповідальності за несплату аліментів містяться не лише в кодексах, а й в окремих законах та інших нормативно-правових актах.

Констатовано, що в інших країнах, зокрема в країнах американського континенту (Канаді і США), сформовано доволі сталу практику притягнення до відповідальності неплатників аліментів. У країнах же Східної Азії (Китай, Японія) та Австралії протягом тривалого часу сформувався власний унікальний досвід щодо притягнення неплатників аліментів до відповідальності.

2. З'ясовано, що в зарубіжних країнах правовому регулюванню відповідальності, зокрема й адміністративної, за несплату аліментів властиві як спільні, так і відмінні ознаки. Водночас варто взяти до уваги те, що у всіх країнах пріоритетне місце в аліментних відносинах посідає інтерес щодо своєчасної сплати аліментів, який спрямований на досягнення добробуту й забезпечення належного рівня життя дитини або особи, якій відповідно до закону належить сплата аліментів.

На основі цього можна вважати, що спільною ознакою правового регулювання адміністративної відповідальності в зарубіжних країнах є застосування до неплатника аліментів заходів, спрямованих на добровільне або примусове виконання ним свого обов'язку щодо належної сплати аліментів відповідно до закону. Відмінною ознакою правового регулювання відповідальності за несплату аліментів у зарубіжних країнах є те, що санкції, які застосовують до неплатника аліментів, в Україні зараховано до адміністративно-карних, а в зарубіжних країнах – до кримінальних покарань.

3. Зазначено, що в зарубіжних країнах сформовано позитивний досвід правового регулювання відповідальності за несплату аліментів, який варто взяти до уваги задля доопрацювання (вдосконалення) національного законодавства щодо притягнення неплатників аліментів до адміністративної відповідальності. Серед позитивної практики, вважаємо, цікавим є досвід Італії, де за наявності заборгованості зі сплати аліментів, неплатникові аліментів заборонено отримувати паспорт для виїзду за кордон. Вважаємо, що таке обмеження прав боржника варто було б розглянути і запровадити на території України.

4. Враховуючи економічні, соціальні і правові чинники, які впливають і на суспільне життя загалом, і на аліментні правовідносини, виникає низка проблемних питань, які потребують активного обговорення і своєчасного

вирішення. З'ясовано, що серед проблем, які перешкоджають розвитку адміністративного законодавства України щодо відповідальності за несплату аліментів, можна виокремити такі: 1) приватні виконавці обмежені в можливості скласти протокол про адміністративне правопорушення, зокрема й щодо несплати аліментів; 2) невиконання судових рішень про стягнення аліментів, що створює умови для вчинення адміністративного правопорушення щодо несплати аліментів боржником; 3) зарахування судових справ про аліменти до малозначних, що призводить до обмеження права громадян на касаційне оскарження судових рішень і порушення вимог статей 22, 55, 129 Конституції України; 4) суб'єктивні труднощі функціонування судів на певній території України, де тривають активні бойові дії, та інші проблемні питання, які властиві аліментним правовідносинам в умовах воєнного стану; 5) притягнення порушника аліментних правовідносин – неплатника аліментів (боржника) – до виконання ним суспільно корисних робіт, які є адміністративним стягненням; 6) кримінальні санкції за несплату аліментів мають кращу практику виконання, ніж адміністративні санкції; 7) часті недоліки оформлення матеріалів органами, що складають протокол про адміністративне правопорушення за несплату аліментів.

Констатовано, що важливою проблемою сьогодення є непоодинокі ситуації, коли дитина, на утримання якої стягуються аліменти, проживає в країні-агресорі. Крім цього, проблемним питанням є й те, коли боржник покинув територію України і проживає в Росії, адже в такому разі ані стягнути аліменти з нього неможливо, ані притягнути до відповідальності за несплату аліментів. На жаль, розв'язати ці проблеми поки неможливо, оскільки будь-які дипломатичні зв'язки з країною-агресором розірвано, а тому жоден із механізмів не діятиме.

Матеріали розділу висвітлено в таких публікаціях авторки: Чохрій В. С. (2022с), Чохрій В. С. (2024а), Чохрій В. С. (2024b), Чохрій В. С. (2024с), Чохрій В. С. (2025а).

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі аналізу адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів вирішено завдання наукового дослідження і запропоновано рекомендації науково-теоретичного й законодавчого змісту, що дозволило зробити низку таких висновків:

1. Сформовано генезу адміністративної відповідальності за несплату аліментів. Виокремлено три періоди становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів на теренах України: I період – від Київської Русі до 1917 року, що характеризується появою й формуванням аліментних правовідносин як таких; II період – від 1917-го до 1991 року, який характеризується становленням і розвитком відповідальності за несплату аліментів; III період – від 1991 року і до сьогодні, для якого вже характерне законодавче закріплення адміністративної відповідальності за несплату аліментів, виявлення прогалин і вдосконалення законодавства щодо притягнення боржника до відповідальності за несплату аліментів. Констатовано, що становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів на території України пройшло довгий шлях від моральних і церковних санкцій до системного правового регулювання. Сучасного вигляду адміністративна відповідальність за несплату аліментів набула лише у 2018 році внаслідок внесення змін до адміністративного законодавства України.

2. Обґрунтовано, що поняття адміністративної відповідальності характеризується виконанням управлінських функцій державними органами, що володіють виконавчо-розпорядчими повноваженнями й застосуванням до правопорушника адміністративних стягнень. Визначено, що для адміністративної відповідальності за несплату аліментів характерним є застосування заходів державного примусу за невиконання особою аліментних зобов'язань з метою стимулювати боржника виконувати покладений на нього обов'язок зі сплати аліментів та запобігти несплаті в подальшому.

Вказано, що характерними ознаками адміністративної відповідальності за несплату аліментів, що відрізняють її від інших видів відповідальності, є: пріоритетність суспільних відносин; особливий порядок реалізації; наявність заборгованості щодо сплати аліментів, якщо її сукупний розмір перевищив суму відповідних платежів щонайменше за три місяці; наявність спеціального правозастосовного акта про притягнення боржника до адміністративної відповідальності (постанови державних виконавців про встановлення тимчасових обмежень боржника, постанови про накладення штрафу тощо); особливе коло суб'єктів, уповноважених застосовувати заходи впливу.

3. Доведено, що з'ясування соціальних чинників має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки, визначивши причини, можна шукати шляхи їх подолання. Серед соціальних чинників, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень, зокрема щодо несплати аліментів, визначено економічну нестабільність, фінансові проблеми, низький рівень життя людей і безробіття; зміни в сімейному стані, укладення нового шлюбу й народження дітей; комунікативні проблеми між стягувачами і боржниками; зміни в ціннісних орієнтаціях населення; депресивні стани; зловживання алкогольними, наркотичними речовинами; груповий і психологічний вплив, антисоціальні погляди, стереотипне мислення тощо.

Встановлено, що економічна нестабільність, зокрема безробіття і низький рівень доходів, є одними з ключових причин, які ускладнюють виконання фінансових зобов'язань. Особливо це стосується кризових ситуацій, зокрема таких, як війна чи пандемія, що поглиблюють соціальні й економічні нерівності. Брак усвідомлення відповідальності перед особою, яка потребує утримання, та низький рівень правової обізнаності боржників створюють ще більше перешкод для забезпечення прав найбільш вразливих категорій громадян. Для вирішення цієї багатогранної проблеми необхідне поєднання підвищення правової культури населення, посилення державного контролю, а також зміна соціальних стереотипів, які зменшують вагу обов'язків, зокрема батьків перед дітьми.

4. Визначено, що адміністративно-правове регулювання відповідальності за несплату аліментів – це один із різновидів державного впливу, що спрямований і здійснюється за допомогою системи адміністративно-правових засобів, які орієнтовані на матеріальний захист прав й інтересів осіб, котрі потребують утримання. Узагальнено, що цілями адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів є забезпечення й захист прав та інтересів осіб, які перебувають на утриманні; удосконалення системи притягнення боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів; удосконалення процесів внутрішньої організації й діяльності органів, уповноважених притягувати до адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Запропоновано механізм адміністративно-правового регулювання відповідальності за несплату аліментів визначити як систему адміністративно-правових засобів і способів, завдяки яким держава встановлює поведінку суб'єктів правових відносин зі сплати аліментів, забезпечує цілеспрямовану діяльність з організації, координації й контролю за виконанням боржником рішення суду (судового наказу) про сплату аліментів з метою гарантування й захисту прав, свобод, законних інтересів осіб, які перебувають на утриманні.

5. Визначено, що адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів – це суспільно небезпечне і шкідливе за своїми наслідками протиправне діяння та/або бездіяльність фізичної особи, яка посягає на право іншої особи щодо отримання аліментів на її утримання.

Серед характерних ознак адміністративного правопорушення за несплату аліментів виділено: наявність протиправного вчинку, тобто дії та/або бездіяльності; суб'єктом є фізична особа, учасник сімейних відносин, яка систематично не виконує покладеного на неї обов'язку щодо надання утримання одному з подружжя, батькам, дітям, іншим членам сім'ї, тобто особам, які перебувають на утриманні й потребують матеріальної допомоги після звернення до примусового виконання рішення суду (судового наказу) про стягнення аліментів або здійснення виконавчого напису нотаріуса; винність; адміністративна караність; наявний

об'єкт посягання, тобто діяння, що посягають на права дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї.

6. Сформульовано, що суб'єктами адміністративної відповідальності за несплату аліментів є фізичні особи – боржники, які зобов'язані сплачувати аліменти за рішенням суду, судовим наказом або договором. Визначення суб'єктів адміністративної відповідальності та застосування до них санкцій є важливим для захисту інтересів осіб, що потребують матеріальної підтримки.

Суб'єктами, які беруть участь у провадженні у справі про адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів, є: а) суб'єкти, які розглядають справу. Зокрема, суб'єктами, уповноваженими ініціювати застосування заходів відповідальності, є державний виконавець і працівник Національної поліції України. Суб'єктом, уповноваженим виносити постанови про обмеження прав боржника, є державний і приватний виконавці. Суб'єктом, який розглядає протокол про вчинення адміністративного правопорушення, є суд; б) суб'єкти, щодо яких розглядається справа. Суб'єктом, який може бути притягнений до адміністративної відповідальності, є боржник, тобто особа, яка зобов'язана сплачувати аліменти на утримання іншої особи та не виконує покладених на неї зобов'язань; в) суб'єкти, які забезпечують виконання рішення суду. Суб'єктами, які забезпечують рішення суду, є органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації; г) інші учасники справи. До інших учасників справи можна зарахувати потерпілого, законного представника, захисника, свідка, експерта і перекладача.

7. Зауважено, що для правильної кваліфікації проступків щодо несплати аліментів потрібно встановити об'єктно-суб'єктні ознаки, які характеризують кожний з елементів юридичного складу. Встановлено, що об'єктом адміністративної відповідальності за несплату аліментів є суспільні відносини, що забезпечують захист майнових інтересів саме дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, які потребують утримання, а також відносини правосуддя, оскільки йдеться про невиконання рішення суду або судового наказу про стягнення аліментів. Об'єктивна сторона характеризується бездіяльністю. Суб'єкт є спеціальним, ним є особа, яка зобов'язана сплачувати аліменти на утримання іншої

особи на підставі виконавчого документа. Суб'єктивна ж сторона характеризується умислом і корисливим мотивом. Отже, об'єктивна, основана на доказах, кваліфікація адміністративного правопорушення сприяє дотриманню принципів верховенства права й законності, забезпеченню притягнення особи до адміністративної відповідальності виключно за наявності її вини, а також обґрунтованому застосуванню адміністративних заходів.

8. Узагальнено, що провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з несплатою аліментів, є особливим видом адміністративного процесу. Завдяки наявності чітко визначених стадій і порядку застосування заходів впливу держава забезпечує реалізацію прав осіб на утримання та стимулює боржників до сумлінного виконання покладених на них обов'язків зі сплати аліментів. Визначено стадії провадження у справах про адміністративне правопорушення, пов'язані з несплатою аліментів. Зокрема, перша стадія передбачає виявлення заборгованості зі сплати аліментів, встановлення фактичних обставин справи, складення низки постанов про обмеження прав боржника, передбачених ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження», та складення протоколу про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 183-1 КУпАП, а також направлення матеріалів справи до суду. Друга стадія стосується безпосередньо судового розгляду справи, а саме підготовки справи до розгляду, відкриття провадження, слухання справи, винесення постанови суду та доведення постанови до відома учасникам справи. Третя стадія надає можливість оскаржити постанову й передбачає виконання постанови суду. Стадія виконання постанови про накладення адміністративного стягнення є четвертою (завершальною) стадією провадження, яка полягає у практичній реалізації стягнення, що є доволі значущим, оскільки через виконання суспільно корисних робіт й відповідну їх оплату не просто виконується постанова, а й відновлюються порушені права стягувача аліментів і частково компенсується заборгованість зі сплати аліментів.

9. З'ясовано, що адміністративні стягнення за несплату аліментів у вигляді суспільно корисних робіт є невід'ємною складовою частиною механізму захисту

прав особи на утримання. Застосування цього виду адміністративного стягнення відповідно до КУпАП забезпечує не лише виконання обов'язків боржниками, а й сприяє підвищенню рівня їхньої відповідальності, стимулює боржників до виконання своїх обов'язків та має на меті мінімізувати випадки ухилення від аліментних зобов'язань. Окрім того, іншими нормативно-правовими актами України передбачено такі стягнення: штраф, позбавлення спеціального права, наданого громадянинуві (права керування транспортними засобами, права полювання тощо), позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

10. Зауважено, що в зарубіжних країнах правовому регулюванню відповідальності, зокрема й адміністративної, за несплату аліментів, властиві як спільні, так і відмінні ознаки. Утім, треба врахувати те, що у всіх країнах пріоритетне місце в аліментних відносинах займає інтерес щодо своєчасної сплати аліментів, який спрямований на досягнення добробуту й забезпечення належного рівня життя дитини або особи, якій відповідно до закону належить сплата аліментів. На основі цього можна вважати, що спільною ознакою правового регулювання адміністративної відповідальності в зарубіжних країнах є застосування до неплатника аліментів відповідних заходів, спрямованих на добровільне або примусове виконання ним свого обов'язку щодо належної сплати аліментів згідно із законом. Відмінною ознакою правового регулювання відповідальності за несплату аліментів у зарубіжних країнах є те, що більшість санкцій, які застосовують до неплатника аліментів, в Україні зараховано до адміністративної відповідальності, а в зарубіжних країнах – до кримінальної відповідальності. Визначено, що в зарубіжних країнах, зважаючи на особливості їхніх правових систем, не завжди за ухилення від сплати або несплату аліментів порушник зазнає негативних наслідків, властивих при настанні адміністративної відповідальності, навпаки, до нього одразу застосовуються заходи кримінальної відповідальності. Узагальнено, що сьогодні в зарубіжних країнах сформовано позитивний досвід правового регулювання відповідальності за несплату аліментів, який варто взяти до уваги задля доопрацювання (вдосконалення) національного

законодавства щодо притягнення неплатників аліментів до адміністративної відповідальності.

11. Зауважено, що через економічні, соціальні і правові чинники, які впливають і на суспільне життя загалом, і на аліментні правовідносини, виникає низка проблемних питань, які потребують активного обговорення та своєчасного вирішення. З'ясовано, що серед проблем, які перешкоджають розвитку адміністративного законодавства України щодо відповідальності за несплату аліментів, можна виокремити такі: 1) приватні виконавці обмежені в можливості скласти протокол про адміністративне правопорушення, зокрема й щодо несплати аліментів; 2) невиконання судових рішень про стягнення аліментів, що створює умови для вчинення адміністративного правопорушення щодо несплати аліментів боржником; 3) зарахування судових справ про аліменти до малозначних, що призводить до обмеження права громадян на касаційне оскарження судових рішень та порушення вимог статей 22, 55, 129 Конституції України; 4) суб'єктивні труднощі функціонування судів на певній території України, де тривають активні бойові дії, та інші проблемні питання, які властиві аліментним правовідносинам в умовах воєнного стану; 5) притягнення порушника аліментних правовідносин – неплатника аліментів (боржника) – до виконання ним суспільно корисних робіт, які є адміністративним стягненням; 6) кримінальні санкції за несплату аліментів мають кращу практику виконання, ніж адміністративні санкції; 7) часті недоліки в оформленні матеріалів органами, що складають протокол про адміністративне правопорушення за несплату аліментів.

З урахуванням зарубіжного досвіду, а також сучасних викликів і проблем, які наявні у сфері аліментних відносин, зокрема щодо адміністративної відповідальності за несплату аліментів, сформовано авторські пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства України, зокрема:

– у пункті 21 частини 2 статті 255 КУпАП слова «державні виконавці» замінити на «виконавці», це дасть змогу приватним виконавцям складати протоколи про адміністративні правопорушення щодо несплати аліментів;

– у частині 12 статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» слова «державний виконавець» замінити на «виконавець», відтак приватний виконавець зможе і скласти протокол про адміністративне правопорушення щодо несплати аліментів, і надсилати його для розгляду до суду;

– в останньому абзаці частини 1, у першому абзаці частини 6, в останньому абзаці частини 8 розділу XVI «Особливості виконання рішень про стягнення аліментів» Інструкції з організації примусового виконання рішень, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 2 квітня 2012 року за № 489/20802, слова «державний виконавець» замінити на «виконавець», що сприятиме розширенню повноважень приватних виконавців у виконанні рішень про стягнення аліментів;

– посилити адміністративну відповідальність за несплату аліментів шляхом збільшення кількості годин виконання суспільно корисних робіт;

– у разі невиконання боржником суспільно корисних робіт за несплату аліментів визначити механізм заміни невиконаних годин у штрафи, які будуть сумуватись у загальний розмір заборгованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ханович Є. В. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. 229 с.
2. Сокол О. О. Історико-правовий аналіз розвитку протидії ухиленням від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацевдатних батьків. *Держава та регіони. Сер. : Право.* 2015. № 4 (50). С. 88–94. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2015/16.pdf.
3. Кондрат'єва Л. А. Судовий захист неповнолітніх осіб у цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2006. 20 с.
4. Красвітна Т. П. Генезис зобов'язання подружжя з утримання. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 8. С. 28–32. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2018/8/7.pdf>.
5. Дорош М. М. Виникнення адміністративної відповідальності. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького.* 2013. Т. 15, № 3 (4). С. 207–210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlnu_2013_15_3%284%29__36.
6. Парнета О. Й. Становлення та розвиток сімейного законодавства України. *Проблеми сучасного сімейного права: монографія / за наук. ред. д-ра юрид. наук І. С. Лукасевич-Крутник.* Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 208 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41142/1/Simejne_pravo_monogr.pdf.
7. Історія держави і права України : практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. Харків : ФОП Бровін О. В., 2017. 444 с.
8. Ліпак Г. М. Вплив литовських статутів на шлюбно-сімейне законодавство Російської імперії. *Європейські перспективи.* 2013. № 10. С. 31–35.

9. Гурбик А. О. Статути Великого Князівства Литовського 1529, 1566, 1588. *Інститут історії України. Національна академія наук України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Statuty_V.
10. Гримич М. Литовський статут і звичаєве право (про співвідношення кодифікованого права і звичаєво-правової традиції). *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 10. Київ. С. 4–9. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/-2001/10/articles/0.pdf>.
11. Горобець В. М. Соборне Уложення 1649 р. *Енциклопедія історії України. Інститут історії України. Національна академія наук України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Soborne_ulozhennia_1649.
12. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 / відп. ред. та автор передм. академік НАН України Ю. С. Шемшученко ; упоряд. та автор нарису К. А. Вислобоков. Київ, 1997. 598 с.
13. Буряченко А. М. Відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві : дис. ... д-ра філософії : 081 / Хмельн. ун-т управл. та права ім. Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2022. 234 с. URL: https://univer.km.ua/sites/default/files/users/user161/diss_Буряченко.pdf.
14. Стефанчук Р., Блажівська О. Історичні аспекти створення Галицького Цивільного кодексу 1797 року. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4 (37). С. 42–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2014_4_9.
15. Буряченко А. М. Розвиток законодавства про відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання в сімейному праві України. *Університетські наукові записки*. 2020. № 3–4. С. 169–181.
16. Шевченко Д. А. Трансформація інституту майнових відносин подружжя за радянським законодавством. *Правова позиція*. 2021. № 1 (30). С. 142–144. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2021-1.26>.
17. Чохрій В. С. Становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 446–449. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/106>. URL: http://lsej.org.ua/5_2022/106.pdf.

18. Окіпнюк В. Т. Кримінальний кодекс УСРР 1927. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 2001. Т. 3 : К–М. 2001. С. 403–404.

19. Кримінальний кодекс УРСР 1927 року. URL: <https://coollib.in/b/669494-kollektiv-avtorov-yurisprudentsiya-kriminalniy-kodeks-ursr-1927-roku-v-redaktsiyi-1949-roku/readp>.

20. Адміністративний Кодекс УСРР, затвердж. постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 12.10.1927 (Втрата чинності згідно з Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 21.08.1985 № 807-XI). *LIGA 360*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP270014?an=1345>.

21. Зуй В. В. Адміністративний кодекс УСРР 1927. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 5 : Адміністративне право / редкол. : Ю. П. Битяк (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2020. С. 59–62.

22. Іванов В. М. Історія держави і права України : підручник. Київ : МАУП, 2007. 552 с.

23. Ігнатова К. П., Пятницькова І. В. Радянське сімейне законодавство 1917–1937 рр. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2019. Т. 2, № 11. С. 26–30.

24. Семенова А. П. Історичний розвиток аліментного обов'язку інших родичів. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2023. Вип. 2 (58). С. 110–114. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.2\(58\).285613](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.2(58).285613).

25. Кримінальний кодекс УРСР : Закон від 28.12.1960. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (Кодекс втратив чинність з 01.09.2001).

26. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб та сім'ю від 27 червня 1968 року. URL: <https://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15292.htm>.

27. Про порядок введення в дію Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 29.12.1969 № 2476-VII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2476-07#Text> (втрата чинності від 01.01.2004).

28. Кодекс про шлюб та сім'ю : Закон України від 20.06.1969 № 2006-VII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2006-07#Text> (втрата чинності від 27.07.2010, підстава – 2398-VI).

29. Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/-kd0005?an=985139&ed=1992_05_15.

30. Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України : Закон України від 30.01.1996 № 11/96-ВР. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11/96-вр#Text> (втрата чинності від 01.01.2004).

31. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

32. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

33. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 № 3. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06#Text>.

34. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#n34>.

35. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів : Закон України від 17.05.2017 № 2037-VIII. *База даних*

«Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2037-19#Text>.

36. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання : Закон України від 03.07.2018 № 2475-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2475-19#Text>.

37. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

38. Проект Кодексу про адміністративні проступки № 11386 від 28.06.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44507>.

39. Морозова В. О. Адміністративна відповідальність як відповідний правовий інститут. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 145–150. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/2_2018/part_1/26.pdf.

40. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін. Вид. 2, доп. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.

41. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у двох томах. Т. 1. Загальна частина / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с. URL: <https://kup.edu.ua/doc/administrativne-pravo-ukrajini.-akademichniy-kurs-pidruch.-u-dvoh-tomah-tom-1.pdf>.

42. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

43. Комарницька І. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. : Юридичні науки. 2018. № 894. С. 165–170. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18290/28.pdf>.

44. Крижановська В. А. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2016. 258 с.

45. Загальне адміністративне право України : підручник / за заг. ред. : акад. С. Ківалова і проф. Л. Білої-Тіунової ; Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.». Одеса : Фенікс, 2023. 792 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4fmb_pravo/Admin-pravo-2023-Kivalov.pdf.

46. Адміністративна відповідальність : навч. посіб. / І. Л. Бородин, В. А. Бортник. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 136 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/admin_vidpovid.pdf.

47. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації : автореф. дис. ... д. ю. н. / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ. 2007. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/51200/1/Lukianets_Rozvytok_instytutu_administratyvnoi_vidpovidalnosti.pdf.

48. Панасюк О. Наукові погляди на класифікацію функцій адміністративної відповідальності. *Юридична наука*. 2019. № 1 (91). С. 141–146.

49. Кравцова Т. Профілактика як адміністративно-правова форма діяльності підрозділів поліції ювенальної превенції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 370–372. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/90.pdf.

50. Продаєвич В. О. Функції адміністративної відповідальності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. С. 314–320.

51. Миколенко О. М. Каральна функція адміністративно-деліктного права. *Правова держава*. Одеса, 2019. № 33. С. 71–77. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.33.162056>.

52. Остапенко О. І. Адміністративно-правове відновлення прав і свобод громадян в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. «Юридичні науки». 2022. Т. 9, № 3 (35). С. 178–186.

53. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

54. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Київ : Кондор, 2005. 609 с.

55. Лесько Н. Причини та умови виникнення адміністративних правопорушень серед дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. С. 14–19. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/1937/4-14-19.pdf>.

56. Зелінський А. Ф., Оніка Л. П. Детермінація злочину : навч. посіб. Харків : Укр. юрид. акад., 1994. 50 с.

57. Біологічні і соціальні чинники анти-суспільної поведінки. *Освіта. UA*. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29126/>.

58. Тарас В. М. Роль конкретної життєвої ситуації в механізмі злочинної поведінки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 212–215. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/516514.pdf>.

59. Пасічник І. О., Кулик К. Д. Дослідження впливу конкретної життєвої ситуації на формування мотиву вчинення кримінального правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 579–581. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/140.pdf.

60. Корякіна А. А. Роль соціальних чинників у розвитку української мови в освітньому процесі. *Економіка інноваційної діяльності підприємств*. 2019. С. 651–652. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/14334/1/NRMSE2019_V3_P651-652.pdf.

61. Брацун І. Л. Взаємодія освіти і суспільства: історія та сучасність. *Черкаський державний технологічний університет*. 2013. С. 131–144. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/1823/1/Брацун.pdf>.

62. Лесько Н. В. Правові засади попередження медіанасильства щодо дітей. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Сер. : Право*. 2022. № 13 (25). С. 98–105.

63. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

64. Дія права: інтегративний аспект: монографія / кол. авт. ; відп. ред. Н. М. Оніщенко. Київ : Юрид. думка, 2010. 360 с.

65. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. 4-те вид., допов. і переробл. Київ : Алерта, 2013. 524 с.
66. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. у 2 т. / Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Битяк Ю. П. та ін. ; В. Б. Авер'янов (голова ред. кол.). Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1 : Загальна частина. 584 с.
67. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Вид-во «Юрид. думка», 2012. 1020 с.
68. Тарахович Т. І. Ефективність правового регулювання. *Наукові записки. Юридичні науки*. Т. 26. С. 82–84. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d5cfc741-b2da-4432-a322-80bf75a01dfe/content>.
69. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / О. В. Зайчук та ін. ; ред. : О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
70. Загальна теорія держави і права / за заг. ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком, 1997. 320 с.
71. Саміло Г. О. Теорія держави і права : навч. посіб. Запоріжжя : Просвіта, 2010. 348 с.
72. Куліш А. М. Організаційно-правове забезпечення статусу працівників податкової міліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 177 с.
73. Шемшученко Ю. С. Правове регулювання. *Юридична енциклопедія* / Ю. С. Шемшученко, С. В. Бобровик та ін. Київ : Укр. енцикл., 2003. Т. 5. С. 40–41.
74. Соловйов В. М. Поняття і сутність правового регулювання державного управління України. *Університетські наукові записки*. 2007. № 3 (23). С. 27–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2007_3_7.
75. Куракін О. М. Особливості предмета правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 28–33.
76. Бевзенко В. М. Сутність та поняття адміністративно-правового регулювання. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 3. С. 162–167.

77. Городецька І. А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права*. 2016. № 1. С. 60–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_1_12.

78. Яковчук М. Ю. Адміністративно-правове регулювання страхової діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 20 с.

79. Адміністративне право України : [навч. підруч. : у 2 т.] / [Галуцько В. В., Олефір В. І., Пихтін М. П. та ін.]; за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон : ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1 : Загальне адміністративне право. 320 с.

80. Шкуропацький О. І. Поняття адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу Збройних сил України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. «Право»*. 2015. Вип. 20. С. 104–108. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/5874/5415>.

81. Адміністративне право України : підручник / [Галуцько В. В., Олефір В. І., Гридасов Ю. В., Іванищук А. А., Короед С. О.]. Херсон : ХМД, 2013. Т. 1 : Загальне адміністративне право. 320 с.

82. Моргунов О. А. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 274–277. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/72.pdf.

83. Резнік О. М. Адміністративно-правове регулювання діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сер. : Юридичні науки*. 2018. Т. 29 (68), № 2. С. 88–94.

84. Щодо визначення поняття нормативно-правового акту при встановленні надбавки за високі досягнення в праці або виконання особливо важливої роботи Держмитслужба України : Лист від 04.12.2008 № 17/1-6/2073-ЕП. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v2073342-08>.

85. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

86. Нашинець-Наумова А. Ю. Методи адміністративно-правового регулювання діяльності корпорацій в Україні. *Юридичний вісник*. 2012. № 2 (23). С. 56–59.

87. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Центр учб. л-ри, 2011. 216 с.

88. Лук'янець Д. Про співвідношення методу адміністративного права та методів адміністративно-правового регулювання. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Право*. 2010. № 845. С. 288–291.

89. Братель С. Г. Адміністративно-правове регулювання правоохоронної сфери. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2018. С. 93–94. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/42.pdf.

90. Моргунов О. А. Адміністративно-правове регулювання публічного адміністрування сфери фізичної культури. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 64–70. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2021/12.pdf.

91. Бевз С. І. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового регулювання державного управління господарською діяльністю. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 4 (2). С. 43–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2018_4%282%29_12.

92. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с.

93. Остапенко О. І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 142–149.

94. Діденко С. В. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* / голов. ред. М. В. Афанасьєва ; МОН України, НУ «ОЮА». Одеса : Юрид. літ., 2015. Т. 16. С. 463–469.

95. Адміністративне право України : підручник. Вид. 2, змін. і допов. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Київ : Істина, 2012. 528 с.

96. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія права : підруч. Київ : НАВСУ, Кондор, 2002. 353 с.

97. Чохрій В. С. Правова природа суспільно корисних робіт як виду адміністративного стягнення за невиконання обов'язку щодо сплати аліментів. *Knowledge, Educations, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 192–196.

98. Колпаков В. Правова природа відносин адміністративного судочинства. *Право України*. 2016. № 2. С. 25–30.

99. Яновська О. Г. Правова та соціальна природа адвокатської професії. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 108–113. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Yanovska.pdf.

100. Прокопенко О. Ю. Поняття та система адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 3. С. 190–198.

101. Бортник Н., Єсімов С. Адміністративне правопорушення в бюджетній сфері як фактична підстава адміністративної відповідальності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. : «Юридичні науки». 2020. Т. 7, № 2. С. 146–154. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/sep/22147/25.pdf>.

102. Менів Л. Адміністративний проступок: поняття, ознаки та особливості прояву в законодавстві про захист прав споживачів. *Держава і право*. Вип. 46. С. 299–305.

103. Іщенко В. В. Поняття адміністративного правопорушення в сфері оподаткування: доктринальні підходи. *Адміністративне право і процес: історія,*

сучасність, перспективи розвитку : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 24 берез. 2017 р.). Кривий Ріг : Дон. юрид. ін-т МВС України, 2017. С. 69–72.

104. Галуцько В. В., Курило В. І., Короед С. О. Адміністративне право України. Т. 1 : Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 272 с.

105. Івашковський Р. Сутність та система адміністративних правопорушень у сфері військової служби. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Сер. : «Повітряне і космічне право»*. 2021. № 3 (60). С. 85–89. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.60.15957>.

106. Лук'янець Д. М. Різновиди адміністративних правопорушень та особливості адміністративної відповідальності юридичних осіб. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Вид. Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.

107. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.

108. Остапенко О. І. Кваліфікація адміністративних правопорушень : навч. посіб. Львів : Львів. ін-т внутр. справ, 2000. 173 с.

109. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку : монографія. Львів : Львів. ін-т внутр. справ при Укр. акад. внутр. справ, 1995. 312 с.

110. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 848 с.

111. Науковий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. : І. О. Радченко, О. М. Орлова. Київ : ПП В. М. Голяка, 2010. 768 с.

112. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.

113. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : [у 2 т. Т. 1. Заг. частина] / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Юрид. думка, 2004. 584 с.

114. Остапенко Л. О. Суб'єкти адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства України про працю та про охорону праці. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 10. С. 231–235.

115. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк, А. Т. Комзюк. Дніпропетровськ : Ліра, 2008. 585 с.

116. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

117. Остапенко О. І. Суб'єкти, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення : навч. посіб. Львів, 2009. 212 с.

118. Герасименко О. О. Відповідальність за адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності : дис. ... д-ра філософії : 081 / Держ. торг.-екон. ун-т. Київ, 2023. 256 с.

119. Сидорчук А. О. Спеціальний суб'єкт адміністративного делікту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 210–211 URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/68.pdf.

120. Макаренко В. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю. *Право України*. 2001. № 2. С. 114–118.

121. Гуржій А. В. Адміністративна відповідальність за порушення правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів та проїзду великогабаритних і великовагових транспортних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2013. 233 с.

122. Юрисдикційна діяльність органів, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення: навчальний посібник / О. І. Остапенко, О. Л. Хитра. Львів : Растр - 7, 2017. 220 с.

123. Фазикош О. В. Роль суду у справах про адміністративні правопорушення: до постановки питання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2015. № 16, т. 1. С. 65–69. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc16/part_1/18.pdf.

124. Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт : Наказ від 19.03.2013 № 474/5. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0457-13#Text>.

125. Чохрій В. С. Особливості адміністративно-правової кваліфікації адміністративних правопорушень, що пов'язані з несплатою аліментів. *Право.ua*. 2023. № 1. С. 149–155. DOI: 10.32782/LAW.UA.2023.1.20.

126. Матіос А. В. Адміністративна відповідальність посадових осіб : монографія. Київ : Знання, 2007. 223 с.

127. Ковальова О. В., Корнієнко М. В., Берендєєва А. І. Кваліфікація адміністративних правопорушень : навч. посіб. / Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса : ОДУВС, 2019. 148 с.

128. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. Київ, 2005. 395 с.

129. Гуржій А. В. Поняття адміністративно-правової кваліфікації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 191–192. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/57.pdf.

130. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративні правопорушення в системі корупційних деліктів. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2002. № 5. С. 7–12.

131. Берлач А., Стороженко О. Теоретичні проблеми кваліфікації адміністративного делікту. *Право України*. 2007. № 10. С. 5–8.

132. Остапенко О. І. Кваліфікація адміністративних правопорушень : монографія. Львів : ЛІВС НАВСУ, 2000. 173 с.

133. Чишко К. О. Адміністративно-правова кваліфікація та кваліфікація адміністративного правопорушення (проступку): поняття, ознаки, передумови. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3 (70). С. 150–158.

134. Чишко К. О. Адміністративно-правова кваліфікація правопорушень у сфері забезпечення громадського порядку та громадської безпеки : монографія. Харків, 2017. 223 с.

135. Борисова Ю. В. Особливості адміністративно-правової кваліфікації адміністративних правопорушень, що пов'язані з корупцією. *Юридичний вісник*. Одеса : Гельветика. 2020. № 6. С. 374–380. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/17367?locale-attribute=en>.

136. Ярошенко А. С., Костенко О. М., Гасанов Е. Д., Калашнік Р. В. Особливості адміністративної відповідальності за несплату аліментів в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 281–284. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/767927.pdf>.

137. Стрельченко О. Г. Специфіка проступку як складової частини адміністративного делікту. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 137–143. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/3_2012/29.pdf.

138. Постанова Кіровського районного суду м. Кіровограда від 11.12.2019 у справі № 404/8274/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86345597>.

139. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В. В. Галуцько, В. І. Курило, С. О. Короед та ін.] ; за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 272 с.

140. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

141. Апопій І. Посилення відповідальності за ухилення від сплати аліментів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. : Юридичні науки*. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018. № 894, вип. 18. С. 60–67. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/0f6ce059-cc8b-44fd-bea7-47fbabf72669/content>.

142. Чохрій В. С. Проблемні аспекти реалізації адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Міжнародний*

науковий журнал «Інтернаука». Сер. : «Юридичні науки». 2021. № 7. С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-7-7422>.

143. Адміністративне право та адміністративний процес в умовах воєнного стану в Україні : навч. посіб. : у 2 т. Т. 1. Загальне адміністративне право. Особливе адміністративне право / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Гулак та ін. ; за заг. ред. В. Галуцька, В. Фелика. Одеса : Вид-во «Юридика», 2024. 622 с.

144. Чех Л. Л. Поняття та сутність провадження у справах про адміністративні правопорушення: погляд на проблему. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 4. С. 105–108. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/4/18.pdf>.

145. Панькевич В. М., Сухоребра Т. І. Звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право*. 2020. Вип. 62. С. 235–239. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/03/43.pdf>.

146. Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень: Наказ від 02.04.2012 № 512/5. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#Text>.

147. Міхайліна Т., Іванченко Я. Проблеми правозастосовчої дискреції в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 34–36.

148. Постанова Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 04.07.2023 у справі № 279/3883/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/111994157>.

149. Постанова Пустомитівського районного суду Львівської області від 03.02.2023 у справі № 450/45/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/108797554>.

150. Постанова Пустомитівського районного суду Львівської області від 31.08.2022 у справі № 450/1923/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/106170479>.

151. Постанова Пустомитівського районного суду Львівської області від 11.05.2023 у справі № 450/2118/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/111953601>.

152. Постанова Пустомитівського районного суду Львівської області від 21.02.2022 у справі № 450/291/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104379559>.

153. Постанова Деснянського районного суду м. Києва від 17.11.2023 у справі № 754/14944/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/114981064>.

154. Постанова Криворізького районного суду Дніпропетровської області від 10.05.2023 у справі № 177/269/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/110803640>.

155. Постанова Вінницького міського суду Вінницької області від 26.05.2023 у справі № 127/12660/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/111182345>.

156. Постанова Красноградського районного суду Харківської області від 29.03.2021 у справі № 626/796/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/95856915>.

157. Постанова Красноградського районного суду Харківської області від 20.04.2021 у справі № 626/796/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/96435242>.

158. Постанова Соснівського районного суду м. Черкаси від 20.12.2023 у справі № 712/13967/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/115765978>.

159. Постанова Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 28.04.2022 у справі № 695/449/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104115966>.

160. Постанова Вінницького міського суду Вінницької області від 26.04.2022 у справі № 127/2722/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104078267>.

161. Постанова Бродівського районного суду Львівської області від 17.02.2021 у справі № 439/120/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/95087172>.

162. Постанова Автозаводського районного суду м. Кременчука від 25.01.2021 року у справі № 524/5630/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/94397707>.

163. Постанова Бершадського районного суду Вінницької області від 17.01.2022 у справі № 126/2024/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/102636437>.

164. Постанова Вінницького міського суду Вінницької області від 31.03.2023 у справі № 127/28352/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109955777>.

165. Постанова Золочівського районного суду Львівської області від 24.01.2023 у справі № 445/1893/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108546816>.

166. Постанова Канівського міськрайонного суду Черкаської області від 28.06.2023 у справі № 697/564/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/111827518>.

167. Постанова Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 16.06.2022 у справі № 359/621/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105217483>.

168. Постанова Бершадського районного суду Вінницької області від 17.11.2021 у справі № 126/1763/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/101188040>.

169. Постанова Вінницького міського суду Вінницької області від 16.08.2021 у справі № 127/14101/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/99068066>.

170. Постанова Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 16.06.2022 у справі № 359/621/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105217483>.

171. Постанова Хмільницького міськрайонного суду Вінницької області від 08.10.2021 у справі № 149/2481/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/100231601>.

172. Постанова Вінницького міського суду Вінницької області від 30.11.2021 у справі № 127/26449/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/101538639>.

173. Постанова Галицького районного суду м. Львова від 27.07.2023 у справі № 461/4332/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/112480596>.

174. Постанова Сихівського районного суду м. Львова від 10.11.2022 у справі № 464/5045/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/107268657>.

175. Постанова Дарницького районного суду м. Києва від 04.12.2023 у справі № 753/21636/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/115504236>.

176. Постанова Пустомитівського районного суду Львівської області від 22.06.2023 у справі № 450/2120/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/111716522>.

177. Постанова Яворівського районного суду Львівської області від 18.12.2023 у справі № 944/7533/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/115705199>.

178. Постанова Глобинського районного суду Полтавської області від 20.12.2023 у справі № 527/2799/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/115764865>.

179. Постанова Зарічненського районного суду Рівненської області від 20.12.2023 у справі № 561/1580/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/115765287>.

180. Постанова Жидачівського районного суду Львівської області від 19.12.2023 у справі № 443/2170/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/115729372>.

181. Постанова Полтавського апеляційного суду від 08.08.2023 у справі № 612/383/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113361329>.

182. Постанова Київського апеляційного суду від 22.04.2019 у справі № 759/14047/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81392758>.

183. Енциклопедія сучасної України. Т. 1 : «А» / гол. редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. 823 с. URL: <https://esu.com.ua/article-42667>.

184. Когут О. В. Напрямки удосконалення законодавчого регулювання адміністративних стягнень. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2 (22). С. 291–296. URL: <http://univer.km.ua/visnyk/1317.pdf>.

185. Панасюк О. Теоретичний огляд адміністративного стягнення: поняття і мета. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2020. Nr. 3 (43). С. 126–130. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/126-130_21.pdf.

186. Лесько Н. Державний примус: поняття та характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. : «Юридичні науки». 2022. № 1 (33). С. 106–113.

187. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів : Закон України від 07.12.2017 № 2234-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2234-19>.

188. Порядок стягнення у вигляді суспільно корисних робіт. *Міністерство юстиції : офіц. вебсайт*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/poryadok-vikonannya-styagnennya-u-viglyadi-suspilno-korisnih-robot>.

189. Спасенко В. О. До питання суспільно корисних робіт як виду адміністративних стягнень. *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 9. С. 209–213. DOI: 2414-4207.2019-9.27. URL: http://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/9_2019/29.pdf.

190. Яковець І. С., Лук'янченко Є. О. Суспільно корисні роботи в системі адміністративних стягнень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 4/18. С. 115–117. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2018/32.pdf.

191. Чохрій В. С. Про підстави звільнення від адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина* : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів, 18 трав. 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 45–47.

192. Шестак Л. В., Веремієнко С. В. До питання про звільнення від адміністративної відповідальності за незначне правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право*. 2015. Вип. 30 (2). С. 96–98. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30(2)_26).

193. Чохрій В. С., Баїк О. І. Про суспільно корисні роботи як вид адміністративного стягнення за несплату аліментів на утримання дитини. *Адвокатура в умовах сучасних змін* : зб. матер. ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 22 жовт. 2021 р.). Львів : Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2021. С. 161–164.

194. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

195. Рішення Львівського окружного адміністративного суду від 03.03.2021 у справі № 380/7976/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95306960>.

196. Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 20.03.2023 у справі № 759/9023/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110126093>.

197. Постанова Дніпровського апеляційного суду від 25.02.2019 у справі 401/11068/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80289197>.

198. Мін'юст інформує про порядок стягнення аліментів. *Львівська обласна державна адміністрація : офіц. вебсайт.* URL: <https://old.loda.gov.ua/news?id=42881>.

199. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 09.02.1999. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text>.

200. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 02.10.2013 № 995_004. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

201. Справи з питань господарського процесу від 19.10.2017. *Одеський апеляційний господарський суд. Судова влада.* URL: <https://oda.arbitr.gov.ua/sud5037/inshe/5/384928/>.

202. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

203. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-V-II. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

204. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>.

205. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

206. Чохрій В. С. Сутність та правова природа адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Адвокатура в умовах*

сучасних змін : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21 жовт. 2022 р.). Львів : Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2022. С. 192–195.

207. Гаро Г., Бабішена М. Чому Декларація прав дитини з'явилася лише в середині 20-го століття? Чи мали діти окремі права до цього? *Вища школа адвокатури НААУ*. 2021. 9 черв. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/chomu-deklaratsiya-prav-dytyny-z-yavylasya-lyshe-v-seredyni-20-go-stolittya-chy-maly-dity-okremi-prava-do-tsogo>.

208. Декларація прав дитини, прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1959 (Щодо статусу Декларації див. Лист Міністерства юстиції № Ш-16216/10.2 від 19.08.2015). *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.

209. Конвенція ООН про права дитини. *UNICEF Україна. Для кожної дитини*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/convention-full>.

210. Конвенція про права дитини (Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21.12.1995. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.1991. Додатково див. Факультативні протоколи від 01.01.2000, від 20.11.2014. Офіційний переклад Конвенції надісланий листом МЗС № 72/14-612-138441 від 16.11.2023). *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

211. Павлюк Н. М. Концепція «найкращих інтересів дитини» у сімейному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 186–189.

212. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23.11.2007 (Конвенцію ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 26-VII від 11.01.2013). *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_112/conv#n155.

213. Заставна О. Регулювання аліментних відносин у транскордонному просторі. *Юридичний вісник*. 2021. № 1. С. 166–173. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v1_2021/22.pdf.

214. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance.

215. Convention on the international recovery of child support and other forms of family maintenance (Concluded 23 November 2007). 20 p. URL: <https://assets.hcch.net/docs/14e71887-0090-47a3-9c49-d438eb601b47.pdf>.

216. Юзікова Н. С. Основні напрями запобігання ухиленню від сплати аліментів на утримання дітей у контексті зарубіжних превентивних практик. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 583–586. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2024/142.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/140>.

217. Перелік кодів країн світу для статистичних цілей, затверджено Наказом Державної служби статистики України 08.01.2020 № 32. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0032832-20#n12472>.

218. Пенькова К. Огляд європейського законодавства щодо поділу правопорушень на злочини, кримінальні проступки та адміністративні правопорушення Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. *Європейський інформаційно-дослідницький центр*. 5 с. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29291.pdf>.

219. Рубаненко А. М. Зарубіжний досвід адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства. *Наукові записки. Сер. : Право*. 2022. Вип. 12. С. 237–242. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/148/136>.

220. Банчук О. А. Законодавство про адміністративні делікти європейських держав: загальна характеристика. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 1 (11). С. 96–110.

221. Austria. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?AUSTRIA&member=1.

222. Belgium. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?BELGIUM&member=1.

223. Greece. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?GREECE&member=1.

224. Spain. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?.

225. Latvia. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?LATVIA&member=1.

226. Мін'юст представив інфографіку про особливості відповідальності неплатників аліментів в зарубіжних країнах. *Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції*. 2018. 3 лип. URL: <https://pzmrujust.gov.ua/novyny/1419-miniust-predstavuv-infohrafiku-pro-osoblyvosti-vidpovidalnosti-neplatnykiv-alimentiv-v-zarubizhnykh-krainakh>.

227. Lithuania. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?LITHUANIA&member=1.

228. Netherlands. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?NETHERLANDS&member=1.

229. Ustawa z dnia 7 września 2007 roku o pomocy osobom uprawnionym do alimentów. Dz. U. 2007. Nr 192. Poz. 1378. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20071921378/U/D20071378Lj.pdf>

230. Чохрій В. С. Притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів: порівняльний аналіз законодавства України та Республіки Польща. *Актуальні питання у сучасній науці. Сер. «Право»*. 2024. № 5 (23). С. 677–692.

231. Tomaszewska T. E. Ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów. *Komentarz*, wyd. II. 2019. 6 maja. URL: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publicacje/komentarze/ustawa-o-pomocy-osobom-uprawnionym-do-alimentow-komentarz-wyd-ii-587385435>.

232. Poland. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?POLAND&member=1.

233. Slovakia. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?SLOVAKIA&member=1.

234. France. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?FRANCE&member=1.

235. Дюка А. Все, що потрібно знати про аліменти у Франції. *Paris-ua.com. Українці у Франції*. 2019. 3 берез. URL: <https://paris-ua.com/vse-shho-potribno-znaty-pro-alimenty-u-frantsiyi/>.

236. Czechia. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?CZECHIA&member=1.

237. Bulgaria. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?BULGARIA&member=1.

238. Estonia. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?ESTONIA&member=1.

239. Зінченко Т. Аліменти: за несплату в Німеччині запроторять до в'язниці на 3 роки, а в Китаї можуть стратити. *ВД «Приватна газета» «Кременчуцький ТелеграфЪ»*. 2021. 6 серп. URL: <https://www.telegraf.in.ua/kremenchug/10097157-alimenti-za-nesplatu-v-nimechchini-zaprotozhat-do-vjaznici-na-3-roki-a-v-kitaji-mozhut-stratiti.html/>.

240. Italy. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?ITALY&member=1.

241. Germany. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?GERMANY&member=1.

242. Відповідальність неплатників аліментів: зарубіжний досвід. *Ютека*. 2018. 4 лип. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-otvetstvennost-neplatelshhikov-alimentov-zarubezhnyj-opyt>.

243. Portugal. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?PORTUGAL&member=1.

244. Slovenia. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?SLOVENIA&member=1.

245. Croatia. Family maintenance. *European justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?CROATIA&member=1.

246. Legal action Child Maintenance Service can take. Nidirect. *Government Services*. URL: <https://www.nidirect.gov.uk/articles/legal-action-child-maintenance-service-can-take#toc-2>.

247. Spousal Maintenance: Understanding Your Financial Rights After Divorce. *Winston Solicitors*. URL: <https://www.winstonsolicitors.co.uk/spousal-maintenance—your-financial-rights>.

248. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2014. 128 с. *Council of Europe*. URL: https://prd-echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_ukr.

249. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: науково-методичний посібник для суддів. 3-тє вид., допов. Київ : ВАІТЕ, 2020. 276 с.

250. Шевченко О. Наскільки жорстке в Україні законодавство про аліменти? *Українська правда*. 2018. 2 трав. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/-2018/05/2/7179253/>.

251. Як в світі карають злісних неплатників аліментів. *OBOZ.UA*. 2018. 3 трав. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/law/yak-v-sviti-karayut-zlisnih-neplatnikov-alimentiv.htm>.

252. Alimony in China. *Tannet Group Limited (Global Service Network)*. URL: <https://lawyerschina.net/alimony-in-china/>.

253. Alimony in China: Understanding Spousal Support Laws. *Choi & Partners*. URL: <https://www.chinalegalexperts.com/news/alimony-in-china>.

254. China court orders man to pay wife for housework in landmark case. *BBC*. 2021. 24 February. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-56178510>.

255. What is child support? *Tokyo J Law Office*. URL: <https://en.ben5.jp/what-is-child-support/>.

256. International Divorce Procedures and 5 Factors to be Aware of. *Verybest LPC (Belonging to the Dai-Ichi Tokyo Bar Association)*. 2021. March 12. URL: <https://global.vbest.jp/en/columns/col0001.html>.

257. Finances and property: Child support and maintenance. *Federal Circuit and Family Court of Australia*. URL: <https://www.fcftoa.gov.au/fl/fp/child-support>.

258. What is «Alimony» in Australia? A Comprehensive Guide. *James and Jaramillo Legal Pty Ltd*. URL: <https://jjlawyers.com.au/what-is-alimony-in-australia/>.

259. Кадакова К. В Австралії чоловіки використовують аліменти як інструмент економічного насильства над жінками – дослідження. *Незалежний жіночий журнал*. 2024. 6 трав. URL: <https://divoche.media/2024/05/06/v-avstralii-choloviky-vykorystovuiut-alimenty-iaak-instrument-ekonomichnoho-nasylstva-nad-zhinkamy-doslidzhennia/>.

260. Fixed and minimum assessments. *Services Australia. Australian Government*. URL: <https://www.servicesaustralia.gov.au/fixed-and-minimum-child-support-assessments?context=21911>.

261. Плетньова А. Є. Адміністративна відповідальність за невиконання або неналежне виконання обов'язку сплати аліментів: сучасний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 138–139. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2019/34.pdf.

262. Kravtsova T., Kravchenko I., Kotviakovskiy Y., Mykhailichenko M., Yasynok M. Bridging legislative gaps through judicial lawmaking in civil proceedings in Ukraine and Europe. *Ad alta: journal of interdisciplinary research*. 2022. Vol. 12, Iss. 1-XXVII. P. 170–175.

263. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>.

264. Національна стратегія розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2025 року, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 1218-р. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218->

2020-%D1%80?find=1&text=%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82#Text.

265. Матвійчук Н. Шляхи вирішення проблеми тривалого невиконання судових рішень: порозуміння з судом або передача частини його повноважень виконавцю. *Юридична Газета online*. 2023. 28 груд. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/vikonavche-provazhennya/shlyahi-virishennya-problemi-trivalogo-nevikonannya-sudovih-rishen-porozuminnya-z-sudom-abo-peredach.html>.

266. Простибоженко О. Аліменти у виконавчому провадженні. *Урядовий кур'єр. Газета Кабінету Міністрів України*. 2021. 23 квіт. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/alimenti-u-vikonavchomu-provazhenni/>.

267. Жаботинський І., Хавалко О. Чотири міфи про приватних виконавців. *Юридична Газета online*. 2018. 21 серп. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/chotiri-mifi-pro-privatnih-vikonavciv.html>.

268. Гришанова Н. Мін'юст роз'яснив порядок виконання судових рішень про стягнення аліментів. *ЛІГА:ЗАКОН*. 2024. 16 трав. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/227183_mnyust-rozyasniv-poryadok-vikonannya-sudovikh-rshen-pro-styagnennya-alimentv.

269. Верховна Рада України ухвалила законопроект, що посилює контроль за виконанням судових рішень. *Судова влада України*. 2024. 22 листоп. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1706921/>.

270. Ільченко І. П. Проблеми виконання судових рішень про стягнення аліментів на утримання одного із подружжя за кордоном: юридичні та практичні перешкоди. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 5. С. 163–168. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.25>. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/312957/303980>.

271. Сорокіна І. Огляд судової практики по аліментах. *ЛІГА ЗАКОН*. 2024. 9 квіт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/226869_oglyad-sudovo-praktiki-po-alimentakh.

272. Осіпова Я. Малозначні справи: останні зміни. *LIGA ZAKON*. 2024. 2 лип. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/228825_maloznachn-spravi-ostann-zmni.

273. Мамченко Н. Справи про зменшення розміру аліментів і припинення їх стягнення віднесуть до малозначних. *Судово-юридична газета*. 2024. 18 черв. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/303524-dela-ob-umenshenii-razmera-alimentov-i-prekraschenii-ikh-vzyskaniya-otnesut-k-maloznachitelny-m-3764f0>.

274. Сібірцева О. Стягнення аліментів під час війни: роз'яснення юриста. *ЛИГА:ЗАКОН*. 2022. 8 черв. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/211762_styagnennya-almentv-pd-chas-vyni-rozuyasnennya-yurista.

275. Михайліна Т., Жаровська І., Кривешко І. Діджиталізація адміністративного судочинства та інформаційна культура судді. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. екон. Сер. юрид.* 2023. Вип. 37. С. 343–348.

276. Khomyshyn I., Lesko N., Skochylias-Pavliv O., Lukianova H., Malets M. Legal and organizational foundations for delivering e-government. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40, № 75. P. 243–262.

277. Чохрій В. С. Застосування заходів впливу до боржника за несплату аліментів: правовий аналіз дій державного виконавця в умовах воєнного стану. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : зб. тез XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 трав. 2024 р.). Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2024. С. 99–101.

278. Чохрій В. С. Відповідальність за ухилення від сплати аліментів на утримання дитини у період воєнного стану. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії* : матеріали круглого столу (м. Київ, 26 трав. 2022 р.) / упоряд. : Бевз С. І., Бирса Н. О., Серебрякова Ю. О., Новошицька В. І. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2022. С. 101–104.

279. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України : Закон України

від 21.04.2022 № 2217-IX. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text>.

280. Суд змінив територіальну підсудність або ваша справа «загубилась»: що робити? *Українська Гельсінська спілка з прав людини.* 2022. 18 листоп. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/sud-zminyv-terytorialnu-pidsudnist-abo-vasha-sprava-zahubylas-shcho-robyty/>.

281. Чохрій В. С. Позбавлення права на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації за несплату аліментів як вид адміністративного стягнення. *Адвокатура в умовах сучасних змін* : зб. матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18 жовт. 2024 р.). Львів : Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2024. С. 133–137.

282. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.

283. Судова статистика. *Судова влада України.* URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.

284. Чохрій В. С. Про покращення екологічної ситуації на місцевості за допомогою виконання суспільно корисних робіт за несплату аліментів. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20 трав. 2022 р.). Львів : СПОЛОМ, 2022. С. 212–216.

285. Порядок виконання судових рішень про аліменти, – роз’яснення Мін’юсту. *Закон і Бізнес.* 2023. 19 трав. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/156126.html>.

286. Порядок призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 № 189. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189-2006-%D0%BF#Text>.

287. Безробіття не звільняє від аліментів. *Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ)*. 2024. 14 берез. URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/bezrobittya-ne-zvilnyae-vid-alimentiv>.

288. Пилипів Р. Реалізація адміністративної відповідальності за несплату аліментів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 168–172. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.28>. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/29.pdf>.

289. Нікітіна Ю. Громадські та суспільно корисні роботи: чи працюють вони в Україні та як впливають на зміну поведінки кривдників. *ЮрФем.ua. Асоціація жінок-юристок України*. 2021. 16 лют. URL: <https://jurfem.com.ua/gromadski-ta-suspilno-korysni-roboty/>.

290. Кабмін вніс зміни до Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт під час війни. *Судово-юридична газета*. 2022. 20 груд. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/257143-kabmin-vnes-izmeneniya-v-poryadok-privlecheniya-trudosposobnykh-lits-k-obschestvenno-poleznym-rabotam-vo-vremya-voynu>.

291. Зміни, що вносяться до Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1389. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-2022-%D0%BF#Text>.

292. Суспільно корисні роботи можна відбувати у місцевих Радах: позиція КАС. *Судова влада України. Малинський районний суд Житомирської області*. 2021. 15 лют. URL: <https://ml.zt.court.gov.ua/sud0614/pres-centr/news/1072958/>.

293. Яковець І. С., Лук'янченко Є. О. Ключові проблеми застосування суспільно корисних робіт як виду адміністративного стягнення. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 3 (9). С. 148–154. DOI: [10.34015/2523-4552.2019.3.11](https://doi.org/10.34015/2523-4552.2019.3.11).

294. Черхавський М. В. Проблемні питання правозастосування положень статті 183-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення. *Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності*. Харків, 2018. С. 104–105. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2018/pdf/113.pdf.

295. Янчук А. Відповідальність за несплату аліментів по КУПАП, КК України. *Solutio*. *Анатолій Янчук*. URL: <https://solutio.com.ua/uk/yurydychni-posluhy/advokat-z-kryminalnyh-sprav/vidpovidalnist-za-nesplatu-alimentiv-pokupap-kk-ukrayiny>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувачки за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Чохрій В. С. Проблемні аспекти реалізації адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 7. С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-7-7422>.

2. Чохрій В. С. Становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 446–449. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/106>. URL: http://lsej.org.ua/5_2022/106.pdf.

3. Чохрій В. Правова природа суспільно корисних робіт як виду адміністративного стягнення за невиконання обов'язку щодо сплати аліментів. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 192–196. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.3.30>.

4. Чохрій В. С. Особливості адміністративно-правової кваліфікації адміністративних правопорушень, що пов'язані з несплатою аліментів. *Право.ua*. 2023. № 1. С. 149–155. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.1.20>.

5. Чохрій В. С. Притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів: порівняльний аналіз законодавства України та Республіки Польща. *Актуальні питання у сучасній науці*. Серія «Право». 2024. № 5 (23). С. 677–692. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5\(23\)-677-692](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)-677-692).

6. Чохрій В. С. Практика Європейського суду з прав людини у сфері аліментних правовідносин. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 1 (31). С. 602–610. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1\(31\)-602-610](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1(31)-602-610).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Чохрій В. С., Баїк О. І. Про суспільно корисні роботи як вид адміністративного стягнення за несплату аліментів на утримання дитини.

Адвокатура в умовах сучасних змін : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 жовтня 2021 року). Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2021. С. 161–164.

8. Чохрій В. С. Про покращення екологічної ситуації на місцевості за допомогою виконання суспільно корисних робіт за несплату аліментів. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20 травня 2022 року). Львів: СПОЛОМ, 2022. С. 212–216.

9. Чохрій В. С. Відповідальність за ухилення від сплати аліментів на утримання дитини у період воєнного стану. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії* : матеріали круглого столу (м. Київ, 26 травня 2022 року) / упоряд.: Бевз С. І., Бирса Н. О., Серебрякова Ю. О., Новошицька В. І. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2022. С. 101–104.

10. Чохрій В. С. Сутність та правова природа адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Адвокатура в умовах сучасних змін* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21 жовтня 2022 року). Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2022. С. 192–195.

11. Чохрій В. С. Про підстави звільнення від адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина*: матеріали ІХ Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів, 18 травня 2023 року). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 45–47.

12. Чохрій В. С. Застосування заходів впливу до боржника за несплату аліментів: правовий аналіз дій державного виконавця в умовах воєнного стану. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Львів, 30 травня 2024 року). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2024. С. 99–101.

13. Чохрій В. С. Позбавлення права на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації за несплату аліментів як вид адміністративного стягнення. *Адвокатура в умовах сучасних змін*: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18 жовтня 2024 року). Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2024. С. 133–137.

№ з/п	Назва конференції	Тип конференції	Місце і дата проведення	Форма участі
1.	<i>Адвокатура в умовах сучасних змін</i>	Друга міжнародна науково-практична конференція	м. Львів, 22 жовтня 2021 р.	очно
2.	<i>Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір</i>	Міжнародна науково-практична конференція	м. Львів, 20 травня 2022 р.	дистанційно
3.	<i>Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії</i>	Круглий стіл	м. Київ, 26 травня 2022 р.	дистанційно
4.	<i>Адвокатура в умовах сучасних змін</i>	Третя міжнародна науково-практична конференція	м. Львів, 21 жовтня 2022 р.	очно
5.	<i>Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина</i>	Дев'ята всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених і студентів	м. Чернігів, 18 травня 2023 р.	дистанційно
6.	<i>Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави</i>	Тринадцята всеукраїнська науково-практична конференція	м. Львів, 30 травня 2024 р.	очно
7.	<i>Адвокатура в умовах сучасних змін</i>	П'ята міжнародна науково-практична конференція	м. Львів, 18 жовтня 2024 р.	очно

ІНФОРМАЦІЯ
про результати анкетування
322 респондентів щодо адміністративно-правових засад
відповідальності за несплату аліментів

№ з/п	Питання	Відповідь респондента	Кількість опитаних респондентів, котрі обрали відповідь	Питома вага, у %
1.	Рівень Вашої освіти:	загальна	29	9
		бакалавр	131	41
		магістр	140	43
		інше	22	7
2.	Посада, яку Ви займаєте:	керівник	50	16
		виконавець	129	40
		не працюю	97	30
		інше	46	14
3.	Чи маєте Ви відношення до діяльності органів публічного управління?	так	51	16
		ні	265	82
		інше	6	2
4.	Вкажіть Ваш вік:	16–25	182	57
		26–35	76	24
		36–45	27	8
		46–55	23	7
		старші від 56 років	14	4

5.	Вкажіть, чи зрозумілим для Вас є термін «несплата аліментів»?	так	309	96
		ні	10	3
		не знаю	3	1
6.	Які види адміністративних стягнень, на Вашу думку, варто застосовувати до осіб, які не сплачують аліментів?	штрафи	183	57
		суспільно корисні роботи	71	22
		виправні роботи	55	17
		інше	13	4
7.	Як Ви вважаєте, чи сьогодні населення достатньо обізнане щодо своїх прав у сфері стягнення/сплати аліментів та притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів?	так	56	17
		ні	221	69
		не знаю	45	14
8.	Чи влаштовують Вас порядок та умови застосування адміністративної відповідальності за несплату аліментів, наявні у законодавстві України?	так	75	23
		ні	131	41
		не знаю	116	36

9.	Які соціальні чинники, на Вашу думку, впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів?	економічні чинники	158	49
		сімейний стан	87	27
		неможливість бачитись з дитиною	51	16
		інше	26	8
10.	Як Ви вважаєте, чи адміністративна відповідальність у вигляді притягнення особи до виконання суспільно корисних робіт є достатньою, щоб спонукати боржника погасити заборгованість та в подальшому сумлінно сплачувати аліменти?	так	124	39
		ні	136	42
		не знаю	62	19
11.	Чи дієвим та доцільним, на Вашу думку, є встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортним засобом, користування іншими соціальними	так	206	64
		ні	84	26
		не знаю	32	10

	пільгами, послугами (кредитами, купівлею нерухомості, отримання субсидії тощо)?			
12.	Чи дієвим та доцільним, на Вашу думку, є встановлення тимчасового обмеження боржника по сплаті аліментів у праві його виїзду за межі України?	так	238	74
		ні	61	19
		не знаю	23	7
13.	Зазначте, які заходи впливу, крім адміністративної відповідальності, варто застосовувати до осіб, що ухиляються від сплати аліментів:	моральні	32	10
		дисциплінарні	87	27
		цивільно-правові	116	36
		кримінально-правові	74	23
		інше	13	4
14.	Вкажіть про відомі Вам проблеми у процедурі стягнення аліментів:	1) проблеми правотворчого змісту щодо адміністративної відповідальності за несплату аліментів	138	43
		2) проблеми правозастосовного змісту щодо	155	48

		відповідальності за несплату аліментів		
		інше	29	9
15.	Як Ви вважаєте, яким дієвим механізмом можна покращити ситуацію зі сплатою аліментів в Україні?	накладати додаткові санкції на боржника	113	35
		посилити вже наявні обмеження та притягнення до відповідальності	93	29
		застосовувати позитивний практичний досвід іноземних держав	106	33
		нічого не змінювати	3	1
		інше	7	2

Аналітична довідка
**про результати анкетування 322 респондентів щодо адміністративно-
правових засад відповідальності за несплату аліментів**

Анкетування проведено анонімно шляхом електронного та письмового опитування. До проведення анкетування було залучено 322 респонденти.

Серед респондентів 43 % були магістри, 41 % – бакалаври, 9 % – респонденти, які мають загальну та 7 % – іншу освіту. Серед респондентів також були доктори філософії, в тому числі в галузі права.

Респонденти займають різні посади, серед яких керівників – 16 %, виконавців – 40 %. Непрацюючих опитано 30 %, решта респондентів обрали поле із відповіддю «інше». Серед інших, помічник адвоката, фрілансер, ФОП, військові, майстер перукар та самозайняті особи тощо.

82 % опитаних осіб не мають відношення до діяльності органів публічного управління, 16 % – мають відношення до діяльності органів публічного управління та 2 % обрали відповідь «інше».

Серед респондентів частка осіб віком до 25 років становила 57 %, віком від 26 до 35 років – 24 %, віком від 36 до 45 років – 8 %, віком від 46 до 55 років – 7 % та старші від 56 років лише 4 %.

Термін «несплата аліментів» є зрозумілим для 96 % опитаних осіб, всього 3 % відповіли, що для них цей термін є незрозумілим.

На думку 57 % респондентів, до осіб, які не сплачують аліментів, потрібно застосовувати штраф. 22 % опитаних осіб вважають, що потрібно застосовувати адміністративне стягнення у вигляді суспільно корисних робіт, 17 % респондентів схиляються до застосування виправних робіт, а 4 % вважають, що потрібно застосовувати «інші» адміністративні стягнення. Серед інших видів стягнення респонденти пропонують обмежувати боржників у загальних правах особи, а також обмежувати доступ до соціальних благ.

69 % опитаних громадян вважають, що сьогодні населення недостатньо обізнане щодо своїх прав у сфері стягнення / сплати аліментів та притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів. 17 % вважає, що населення обізнане щодо своїх прав. Інші 14 % не впевнені у своїй відповіді та відповіли, що не знають.

Серед респондентів 41 % громадян не влаштовує порядок та умови застосування адміністративної відповідальності за несплату аліментів, наявну у законодавстві України. Все влаштовує 23 % респондентів, інші 36 % не знають відповіді на це запитання.

Серед соціальних чинників, які впливають на вчинення адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів пріоритетне місце було відведено економічним чинникам, які відзначили аж 49 % респондентів. Натомість, 27 % опитаних громадян вважає, що несплата аліментів відбувається через сімейний стан, а через неможливість бачитись з дитиною вказало 16 % респондентів та 8 % вважають, що ще є інші підстави. Серед інших соціальних чинників респонденти вказували про те, що боржники часто не бажають сплачувати аліменти саме другому з батьків, оскільки не впевнені, що кошти витрачаються саме на дитину, серед причин вказували про неможливість бачитись з дитиною, недостатня відповідальність за несплату аліментів, вказували на несвідомість батьків та певні психологічні переконання.

Стосовно питання про те, чи вважають опитані громадяни адміністративну відповідальність у вигляді притягнення особи до виконання суспільно корисних робіт достатньою, щоб спонукати боржника погасити заборгованість та в подальшому сумлінно сплачувати аліменти, думки фактично розійшлись: 39 % вважає, що достатньо; 42 % вважають, що ні, недостатньо; ще 19 % вагаються у відповіді. Окремі респонденти відповіли, що застосування заходів адміністративної відповідальності є недостатнім для боржників, але думають, що це може присоромити боржників, ще декілька осіб вважають, що все залежить від особи-боржника. Одна з відповідей респондентів була про те, що ця санкція недостатня, оскільки вона застосовується на короткий проміжок часу.

Водночас дієвим та доцільним, на думку більшості респондентів (64 %), є встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортним засобом, користування іншими соціальними пільгами, послугами (кредитами, купівлею нерухомості, отримання субсидії), 26 % респондентів вважають дані заходи недоцільними та недієвими, 10 % осіб відповіли «не знаю». Також респонденти вказували, що цей захід є доцільний, однак не дієвий, або ж дієвий на певний період часу. Також є думка, що потрібно застосовувати ще дієвіші обмеження.

Також 74 % респондентів вважають доцільним встановлення тимчасового обмеження боржника по сплаті аліментів у праві виїзду за межі України. Проте ще 19 % вважають цей захід недієвим, 7 % не впевнені у своїй відповіді та вважають, що є доцільність у застосуванні вказаного заходу, інші ж вважають, що це може перешкоджати особі виїхати за кордон з метою працевлаштування та отримання доходів.

Цікаво, що у питанні про те, які заходи впливу, крім адміністративної відповідальності, варто застосовувати до осіб, що ухиляються від сплати аліментів, 36 % респондентів обрали цивільно-правові, 27 % – дисциплінарні, 23 % – кримінально-правові, ще 10 % – моральні, а решта 4 % вбачають потребу у застосуванні інших заходів.

Опитаним респондентам відомі певні проблеми у процедурі стягнення аліментів. Їх можна виділити у три групи, а саме: 1) проблеми правотворчого змісту щодо адміністративної відповідальності за несплату аліментів, які склали 43 %; 2) проблеми правозастосовного змісту щодо адміністративної відповідальності за несплату аліментів, що склали 48 %; 3) інші проблеми, що склали 9 % відповідей опитаних респондентів. Окрім того, респонденти виділили недостатню обізнаність громадян у їхніх правах та обов'язках, приховування реального доходу платника аліментів, несвоєчасну сплату аліментів, недосконалу процедуру щодо стягнення аліментів, відсутність відомостей про місцезнаходження ймовірного платника аліментів, перевантаженість державних виконавців та їх незадовільну роботу, ухилення від виконання батьківських обов'язків, недієвий механізм розшуку

боржника, а також невідповідність сучасних і загальних реалій життєвих витрат на виховання та розвиток дитини відповідно до суми, яку нараховують для стягнення у одного з батьків.

Респонденти відзначили, що дієвим механізмом для покращення ситуації зі сплатою аліментів в Україні є накладення додаткових санкції на боржника – 35 %. Велика кількість респондентів, а саме 33 %, вважають, що застосування позитивного практичного досвіду іноземних держав матиме позитивні наслідки для покращення ситуації в Україні щодо сплати аліментів. Водночас 29 % вважають, що потрібно посилити вже наявні обмеження та притягнення до відповідальності. Серед окремих відповідей респондентів заслуговує на увагу відповідь про те, що дієвим буде покращення контролю за сплатою аліментів і виконанням зобов'язань. І всього лише 1 % вважає, що нічого змінювати не потрібно.

Кількість справ, що перебували на розгляді в судах про вчинення адміністративного правопорушення за несплату аліментів (стаття 183-1 КУпАП)

Період	Кількість справ, що перебували на розгляді, од		Кількість повернутих справ, од	в тому числі для належного оформлення	Кількість розглянутих справ, од	Кількість нерозглянутих справ на кінець звітного періоду, од
	усього	у тому числі надійшло у звітному періоді				
2018	21 553	21 553	9 718	9 310	10 563	1 272
2019	20 566	19 292	7 687	7 435	12 007	872
2020	7 776	6 941	1 731	1 643	5 345	700
2021	8 369	7 672	1 524	1 461	6 218	627
2022	3 999	3 492	609	584	3 033	357
2023	3 156	2 810	475	449	2 480	201
2024	2 719	2 526	517	480	2 033	169

Джерело: № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2018 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018; №1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення зведений за 2019 рік. 2019 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019; №1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення зведений за 2020 рік. 2020 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020; №1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення зведений за 2021 рік. 2021 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21; № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2022 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022; № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2023 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023; № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2024 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.

**Кількість осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності
за несплату аліментів (стаття 183-1 КУпАП)**

Період	Кількість осіб притягнутих до адміністративної відповідальності														
	Усього	з них				рід зайняття									
		громадян іншої держави	жінок	внутрішньо переміщених	осіб з інвалідністю	робітники	державні службовці	судді	прокурори	інші службовці	військовослужбовці	пенсіонери	безробітні	працездатні, які не працювали і не навчалися	інші заняття
2018	3 718	–	275	6	–	82	–	–	–	3	2	8	422	2 896	301
2019	7 972	1	607	–	7	16 6	–	–	–	–	3	7	63	6 870	737
2020	3 838	3	199	–	5	99	–	–	–	2	1	6	87	3 211	340
2021	4 518	3	220	–	2	55	–	–	–	1	1	3	195	3 756	505
2022	2 024	1	87	–	2	32	–	–	–	–	1	2	170	1 572	246
2023	1 846	–	115	–	1	36	–	–	–	1	5	4	138	1 403	259
2024	1 555	3	104	–	3	15	–	–	–	1	6	2	107	1 205	216

Джерело: № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2018 рік. *Судова влада України.* URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018; №1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення зведений за 2019 рік. 2019 рік. *Судова влада України.* URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019; №1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення зведений за 2020 рік. 2020 рік. *Судова влада України.* URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020; №1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення зведений за 2021 рік. 2021 рік. *Судова влада України.* URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnisl_21; № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2022 рік. *Судова влада України.* URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022; № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2023 рік. *Судова влада України.* URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023; № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2024 рік. *Судова влада України.* URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
ДСА України

вул. Липська, 18/5, м. Київ, 01601, тел.: (044) 277-76-86, факс: (044) 277-76-11,
e-mail: inbox@court.gov.ua, web: <http://www.dsa.court.gov.ua>, код ЄДРПОУ: 26255795

на 13.02.2024 № інф/С143-24-155/24
від _____

Вікторії Чохрій

вул. Чорновола, 4, с. Суховоля,
Львівський р-н., Львівська обл., 81513
advocate.chokhrii@gmail.com

*Про розгляд запиту на публічну
інформацію від 26.01.2024*

Шановна Вікторіє Степанівно!

За результатами розгляду Вашого запиту на публічну інформацію стосовно надання статистичної інформації за 2021-2023 роки щодо виконавчих проваджень про стягнення аліментів на дитину та кількості протоколів про притягнення до адміністративної відповідальності за несплату аліментів за статтею 183-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), що надійшов від Державної служби статистики України 07.02.2024, ДСА України повідомляє.

Згідно зі статтею 1 Закону України "Про доступ до публічної інформації" (далі – Закон) публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Закон надає право доступу до вже існуючої інформації (документів) і не вимагає створення у відповідь на запит нової інформації.

Статтею 151 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" визначено, що ДСА України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених законом.

Згідно з повноваженнями ДСА України, визначеними статтею 152 згаданого Закону, ДСА України зокрема організовує роботу з ведення судової статистики.

Крім того, ДСА України формує узагальнену інформацію про рух судових справ (проваджень) у місцевих та апеляційних судах.

З огляду на зазначене надсилаємо наявну статистичну інформацію за 2021-2023 роки про розгляд справ про адміністративні правопорушення за статтею 183-1 КУпАП.

У ДСА України не відображена та не задокументована будь-якими засобами чи на будь яких носіях інша запитувана Вами інформація, тому у задоволенні даного запиту на публічну інформацію в цих частинах Вам відмовлено.

Відповідно до статті 23 Закону вказану відмову Ви можете оскаржити до суду в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України.

Додатково інформуємо, що ознайомитися із наявною у звітності судів інформацією можливо на офіційному вебпорталі "Судова влада України" (www.court.gov.ua) у розділі "Судова статистика" рубрики "Інше".

Додаток: на 1 арк. в 1 прим. та в електронному вигляді.

З повагою

Начальник юридичного
управління ДСА України

Тетяна ОПАНАСІЮК

**Кількість осіб, щодо яких розглянуто справи
за несплату аліментів (стаття 183-1 КУпАП)**

Період	Кількість осіб, щодо яких розглянуто справи						
	усього	у тому числі					
		про накладення адміністративного стягнення	про закриття справи				
			усього	у тому числі у зв'язку із			
	звільненням від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення	передачею справи прокурору, органу досудового розслідування		відсутністю події і складу адміністративного правопорушення	закінченням строків накладення адміністративного стягнення		
2018	10 564	3 718	6 838	233	77	5 692	752
2019	12 007	7 972	4 025	409	13	1 409	2 100
2020	5 345	3 838	1 504	182	3	502	790
2021	6 218	4 518	1 694	259	8	584	799
2022	3 033	2 024	1 008	124		277	572
2023	2 480	1 846	633	123	6	202	288
2024	2 033	1 555	474	63	5	179	215

Джерело: № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2018 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018; №1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення зведений за 2019 рік. 2019 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019; №1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення зведений за 2020 рік. 2020 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020; №1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення зведений за 2021 рік. 2021 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21; № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2022 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022; № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2023 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023; № 1-п Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення. 2024 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ**

Мін'юст

вул. Архітектора Городецького, 13, м. Київ, 01001
тел.: (044) 364-23-93, факс: (044) 271-17-83
E-mail: callcentre@minjust.gov.ua,
themis@minjust.gov.ua,
Web: <http://www.minjust.gov.ua>,
код згідно з ЄДРПОУ 00015622

псперова копія оригіналу
електронного документа

Вікторії Чохрій

81513, Львівська область,
Львівський район, с. Суховоля,
вул. Чорновола, 4,
advocate.chokhrii@gmail.com

Щодо результатів розгляду запиту

На Ваші запити від 27.12.2024 щодо отримання публічної інформації, зареєстровані у Міністерстві юстиції України 03.01.2025 та 06.01.2025 за №№ ПІ-Ч-15, ПІ-Ч-22, Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України (далі – Департамент) в межах компетенції повідомляє таке.

Відповідно до частини першої статті 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» (далі – Закон) публічною інформацією визначається відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Доступ до інформації забезпечується шляхом надання інформації за запитом на інформацію (пункт 2 частини першої статті 5 Закону).

Згідно з частиною першою статті 19 Закону запит на інформацію – це прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні.

Згідно Порядку складання та подання звітності про діяльність органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 23 червня 2018 року № 1979/5, передбачено формування звіту за формою № 1 (піврічна) «Звіт про роботу органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (крім рішень про стягнення періодичних платежів)» та звіту за формою № 2 (піврічна) «Звіт про виконання рішень щодо стягнення періодичних платежів органами та особами, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

Вказані форми звітності передбачають загальний облік виконавчих документів щодо стягнення періодичних платежів, які підлягали виконанню протягом визначеного звітного періоду, а отже не дають можливості виділити виконавчі документи, про стягнення аліментів на дитину/дітей за 2018 – 2024 роки.

СЕД АСКОД
Міністерство юстиції України
№ 1966/ПІ-Ч-15/20.4.2 від 07.01.2025
Підписувач **ВИШНЕВСЬКИЙ ЮРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ**
Сертифікат 5E984D526F82F38F0400000058DED400C77FFD04
Дійсний з 02.04.2024 11:21:42 по 02.04.2025 23:59:59

Водночас звертаємо увагу, що протягом 2018-2024 років Департаментом окремо узагальнювалась інформація щодо загальної кількості виконавчих документів про стягнення аліментів, яка перебувала на виконанні за вказаний період, та становила: у 2018 році – 615 928, у 2019 – 567 241, у 2020 році – 571 379, у 2021 році – 581 022, у 2022 році – 562 118, у 2023 році – 572 120 та за 11 місяців 2024 року – 564 815 документів відповідно.

Також повідомляється, що протягом вказаного періоду інформація щодо кількості внесених боржників за несплату аліментів до Єдиного реєстру боржників Департаментом не узагальнювалась.

При цьому в Єдиному реєстрі боржників у відкритому доступі розміщується інформація щодо кількості боржників, які на теперішній час внесені у відповідний реєстр та мають заборгованість зі сплати аліментів.

Слід відмітити, що внаслідок цілеспрямованої кібератаки на державні реєстри України тимчасово призупинено роботу Єдиних та Державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в тому числі роботу Єдиного реєстру боржників.

Крім того повідомляється, що надати інформацію стосовно загальної заборгованості по виконавчих документах про стягнення аліментів станом на грудень 2024 року не виявляється можливим, оскільки рішення даної категорії відносяться до періодичних платежів.

Статтею 7 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено, що виконавчий документ про стягнення періодичних платежів може бути самостійно надісланий стягувачем безпосередньо підприємству, установі, організації, фізичній особі - підприємцю, фізичній особі, які виплачують боржнику відповідно заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи.

Варто зазначити, що інформація щодо кількості складених протоколів про вчинення боржником адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 183-1 КУпАП у Департаменті узагальнювалась лише протягом 2018 – 2021 років.

Так, станом на 31.12.2021 державними виконавцями відносно боржників, які мають заборгованість зі сплати аліментів понад 6 місяців складено 54,8 тис. протоколів про вчинення боржником адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 183-1 КУпАП.

Водночас інформація щодо стягнутої з боржника суми за результатами виконання суспільно корисних робіт, кількості винесених постанов про накладення арешту на майно боржника та кількості винесених постанов про накладення штрафу за виконавчими документами про стягнення аліментів за 2018 – 2024 роки у Департаменті відсутня.

Разом з цим станом на 01.12.2024 державними виконавцями відносно 147,4 тис. осіб, які є боржниками по виконавчих провадженнях, винесено постанови про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за кордон; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керувати транспортними засобами; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолодженою зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими

снарядами несмертальної дії; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання.

Також роз'яснюється, що відповідно до статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника, вищого органу або до суду. Оскарження рішень, дії чи бездіяльності розпорядників інформації до суду здійснюється відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України.

**В.о. директора Департаменту
державної виконавчої служби**

Юрій ВИШНЕВСЬКИЙ

Згідно з оригіналом

07.01.25

Головний спеціаліст

*Від армії ієзуїтів
О.Томашко Асс*

Олександр Зернов 486-03-63

Персональні дані, вказані у запиті, захищаються та обробляються Міністерством юстиції України відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» з метою розгляду запити згідно із законодавством

**Аналіз практики Європейського суду з прав людини
у сфері аліментних правовідносин**

№ з/п	Назва справи	Суть справи	Висновки
1.	«Пономаренко проти України» (Заява № 17030/20) від 22 вересня 2022 року	Пономаренко у скарзі посилалась на порушення, передбачені статтями 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, що судове провадження було не виправдано тривалим і, поки справа розглядалася, вона не могла «проживати та вільно спілкуватися» зі своїми дітьми. З лютого 2017 року до грудня 2019 року в судах України слухалась справа про визначення місця проживання трьох її дітей, стягнення аліментів з батька дітей та тимчасовий дозвіл на виїзд дітей за кордон без згоди батька. Судові засідання відкладалися одинадцять разів, часто у зв'язку з неявкою відповідача та/або третіх осіб, а також у зв'язку з тим, що справу двічі передавали іншим суддям після закінчення строку повноважень двох суддів, у провадженні яких попередньо перебувала справа. ЄСПЛ зазначив, що провадження на національному рівні стосувалося клопотання заявниці про надання їй опіки над дітьми, і тому за своїм характером провадження явно потребувало особливої ретельності, та звернув увагу, що розгляд справ тривав близько трьох з половиною років і цей період слід вважати надто тривалим, враховуючи важливість предмету спору для заявниці. Суд вказав на відсутність в українському законодавстві ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на тривалість провадження і констатував порушення ст. 13 Конвенції. ¹	ЄСПЛ виявив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, ст. 13 Конвенції. Також постановив, що упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявниці 7 500 (сім тисяч п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися, в якості відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу.
2.	«Торресі проти Італії» (Заява № 68957/16)	Поліція анулювала Крістіану Торресі паспорт через те, що його колишня дружина не надала згоду на продовження дії документу. Причиною стала заборгованість зі сплати аліментів на двох	Заяву скажника відхилено. Встановлено, що національні суди

¹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пономаренко проти України» (заява № 17030/20) (Страсбург, 22 вересня 2022 року). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h48#Text.

	від 16 січня 2020 року	дітей. Суд підтвердив обґрунтованість відмови, оскільки було доведено, що пан Торресі ухилився від своїх обов'язків щодо дітей, перешкоджав дружині повернутись до власної родини в іншу країну і не надав дозвіл на видачу дійсних проїзних документів дочкам для того, щоб не дозволити їх матері забрати їх з собою. Тобто, скаржнику заборонено виїжджати за межі країни та отримувати проїзний документ. ЄСПЛ постановив, що довгостроковий переїзд батька за межі Європи був несумісним з інтересами його неповнолітніх дітей, оскільки це ускладнить стягнення аліментів. ² Цей захід повинен був гарантувати інтереси дітей та переслідував законну мету – захист прав інших осіб, а саме права дітей на отримання аліментів. ³	переглянули особисту ситуацію заявника декілька разів, а також його здатність виплатити заборговану суму. Вони врахували всю необхідну інформацію для гарантування того, щоб тимчасове обмеження свободи пересування пана Торресі було обґрунтованим та пропорційним з огляду на обставини справи.
3.	«Батіста проти Італії» (заява № 43978/09) від 2 грудня 2014 року	Заявнику відмовили у отриманні паспорта і посвідчення особи для закордонних подорожей через несплату аліментів. Національні суди підкреслювали, що заявник не сплатив аліменти на дітей та існував ризик того, що він остаточно перестане їх сплачувати після виїзду за кордон. Внутрішні суди не вважали за необхідне вивчити особисте становище заявника або його спроможність сплачувати встановлені суми і автоматично застосували оспорюваний захід. ЄСПЛ констатує, що стягнення заборгованості за аліментами є предметом співпраці у цивільних справах на європейському і міжнародному рівні. Державні органи не взяли до уваги міжнародні акти під час застосування оспорюваного заходу. Вони обмежились посиленням на те, що заявник із паспортом може виїхати за кордон і таким чином уникнути свого обов'язку. Крім того, Суд зазначає, що у цій справі застосоване до заявника обмеження не гарантувало сплату аліментів. Тому до заявника захід було застосовано автоматично, без жодного обмеження ні щодо обсягу, ні щодо тяжкості. Суд вирішив, що застосування такого заходу на невизначений строк і без врахування становища заявника не можна вважати	ЄСПЛ виявив порушення 2 Протоколу № 4 Конвенції. Постановив, що Держава-відповідач протягом трьох місяців після набуття цим рішенням чинності відповідно до ст. 44 § 2 Конвенції має виплатити заявнику 5 000 EUR (п'ять тисяч євро) на відшкодування моральної шкоди, включно з будь-якими податками, які треба буде сплатити.

² Борги по аліментам можуть завадити чоловікові жити з новою сім'єю. Справа «Торресі проти Італії». *ECHR: Ukrainian Aspect*. 2020. 11 лютого. URL: <https://www.echr.com.ua/borgi-po-alimentam-mozhut-zavaditi-cholovikovi-zhiti-z-novoyu-simyeyu/>.

³ Справа «Торресі проти Італії». *ECHR: Ukrainian Aspect*. 2020. 10 лютого. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-torresi-proti-itali%D1%97/>.

		необхідним у демократичному суспільстві. ⁴	
4.	«Хасі Мехмет Каракузей проти Німеччини» (заява № 26568/95) від 16 жовтня 1996 року	На думку заявника, дитина, яка відкинула іслам має вважатись «неіснуючою», тому примушування батька-мусульманина сплачувати на неї аліменти суперечитиме свободі релігії. Комісія дійшла висновку про відсутність втручання у свободу релігії заявника, оскільки обов'язок сплачувати аліменти на дитину, вихованням якої займається інший з батьків, є загальним і такий, що не має жодного безпосереднього впливу на питання релігії або совісті. Крім того, заявник скаржився на те, що його зобов'язання сплачувати аліменти, зважаючи на те, що його дочка не вихована в ісламській вірі, порушує його свободу віросповідання. ⁵ ЄСПЛ пояснив, що ст. 9 Конвенції, перш за все, захищає сферу особистих переконань і релігійних вірувань, але не охоплює кожну дію, мотивовану релігією або переконаннями. Захищаючи згадану сферу особистого життя, ст. 9 Конвенції не завжди гарантує право поводитися в публічній сфері так, як це продиктовано такими переконаннями як відмова від сплати певних податків, оскільки частина зібраних цим шляхом доходів може бути використана на військові витрати. Суд вважає, що обов'язок батьків сплачувати аліменти на утримання дитини, яка проживає з іншим з батьків, поширюється загалом і не залежить від віросповідання. ⁶	Заяву скаржника відхилено. Постановлено, що не було втручання у право заявника на свободу віросповідання, гарантоване статтею 9 Конвенції.
5.	«Котенко та інші проти України» (Заява № 2575/09) від 20 червня 2019 року	п. Котенко стверджував, що державні виконавці здійснили неправильний розрахунок його чистого доходу з метою визначення розміру його заборгованості по аліментах. В обґрунтування свого позову він посилався на висновок призначеної судом експертизи, яким було спростовано розрахунок державних виконавців. Суд першої інстанції задовольнив його позов, пославшись на цей висновок. Проте апеляційний суд відмовив у задоволенні позову, встановивши, що державні виконавці законно отримали інформацію про дохід заявника від податкових органів, і заявник не оскаржив цієї суми. Суд зазначив, що, як вбачається з	ЄСПЛ виявив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції. Постановив, що Держава-відповідач протягом трьох місяців має виплатити заявнику 2 400 EUR (дві тисячі чотириста євро), включно з будь-

4 Case of Battista v. Italy – [Ukrainian Translation] by the COE Human Rights Trust Fund. Application no. 43978/09. Strasbourg, 2 December 2014. Final 02.03.2015. HUDOC. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-155049>.

5 Hacı Mehmet Karakuzey against Germany. Application № 26568/95. HUDOC. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-3333>.

6 Пархоменко П. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та права дитини. Київ : ФОП Буря О. Д., 2022. С. 59. URL: https://drive.google.com/file/d/1EfeUZYMmpsB-8ULyVsNfEW5w-jCEtXjR/view?fbclid=IwAR3zJkIB6ztEu_fpXrtIA-0e-Wgmz_70LWfWOuXSrV9BowPBkk_oPU3z92o&pli=1.

		матеріалів справи, заявник не оскаржив отриману державними виконавцями інформацію від податкових органів, оскільки суть його позову вочевидь полягала в іншому. Зокрема, він доводив, що зазначена податковими органами сума була не чистим доходом, а його валовим доходом. Проте не вбачається, що апеляційний суд розглянув по суті ключовий аргумент заявника про різницю між його чистим доходом та валовим. Водночас, пославшись на досить загальні підстави, суд не прийняв до уваги висновки експерта та відмовив у задоволенні позову у зв'язку з необґрунтованістю. За цих обставин Суд вважає, що національні суди не розглянули ключовий аспект позову заявника. ⁷	якими податками, які треба буде сплатити.
6.	«Мала проти України» (Заява № 4436/07) від 3 липня 2014 року	Суть справи стосувалася несправедливого розгляду справи національними судами за ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Так, заявниця скаржилася на те, що провадження у національних судах за позовами, поданими нею до її колишнього чоловіка щодо невиплачених їй аліментів та неустойки, було несправедливим. ⁸ Національний суд, маючи у справі два розрахунки розміру заборгованості з аліментів, взяв до уваги один, не надавши при цьому оцінки жодному з них. Цього не зробили ані апеляційний, ані касаційний суди, що є порушенням принципу належного відправлення правосуддя. ЄСПЛ відзначив важливість того, щоб органи влади наводили деталізовані та переконливі підстави своєї відмови приймати доказ, запропонований заявником, особливо коли такий доказ має істотне значення для результатів провадження. ⁹	ЄСПЛ виявив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції. Постановив, що Держава-відповідач протягом трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявниці 900 EUR (дев'ятсот євро) відшкодування моральної шкоди, включно з будь-якими податками, які треба буде сплатити.

Додаток Л

⁷ Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Котенко та інші проти України» (Заява № 2575/09 та 3 інші заяви) (Страсбург, 20 червня 2019 року). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e44#Text.

⁸ Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Мала проти України» (Заява № 4436/07) (Страсбург, 3 липня 2014 року). Остаточне 17.11.2014. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a23#Text.

⁹ Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів. Київ: ВАІТЕ, 2017. С. 128. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/357581.pdf>.

паперова копія оригіналу
електронного документа

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ**
Мін'юст

вул. Архітектора Городецького, 13, м. Київ, 01001
тел.: (044) 364-23-93, факс: (044) 271-17-83
E-mail: callcentre@minjust.gov.ua,
themis@minjust.gov.ua,
Web: <http://www.minjust.gov.ua>,
код згідно з ЄДРПОУ 00015622

Вікторії Чохрій
81513, Львівська область,
Львівський район, с. Суховоля,
вул. Чорновола, 4
advocate.chokhrii@gmail.com

Щодо результатів розгляду запиту

На Ваш запит від 26.01.2024 щодо отримання публічної інформації Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України в межах компетенції повідомляє.

Відповідно до частини першої статті 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» (далі – Закон) публічною інформацією визначається відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Доступ до інформації забезпечується шляхом надання інформації за запитами на інформацію (пункт 2 частини першої статті 5 Закону).

Згідно з частиною першою статті 19 Закону запит на інформацію – це прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні.

Згідно Порядку складання та подання звітності про діяльність органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 23 червня 2018 року № 1979/5 (далі – Порядок), передбачено формування звіту за формою № 1 (піврічна) «Звіт про роботу органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (крім рішень про стягнення періодичних платежів)» та звіту за формою № 2 (піврічна) «Звіт про виконання рішень щодо стягнення періодичних платежів органами та особами, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

Вказані форми звітності передбачають загальний облік виконавчих документів щодо стягнення періодичних платежів, які підлягали виконанню протягом визначеного звітного періоду, а отже не дають можливості виділити виконавчі документи, про стягнення аліментів на дитину/дітей за 2021 – 2023 роки.

СЕД АСКОД
Міністерство юстиції України
№ 21423/Пі-Ч-696/20.4.2 від 09.02.2024
Підписувач Кисельов Максим Євгенович
Сертифікат 382367105294AF9704000000B266050005FE2E01
Дійсний з 04.07.2023 11:32:48 по 04.07.2024 11:32:48

Водночас звертаємо увагу, що протягом 2021-2023 років Департаментом окремо узагальнювалась інформація щодо загальної кількості виконавчих документів про стягнення аліментів, яка перебувала на виконанні за вказаний період, та становила у 2021 році – 581 022, у 2022 році – 562 118 та у 2023 році – 572 120 документів відповідно.

Також повідомляється, що протягом вказаного періоду інформація щодо кількості внесених боржників за несплату аліментів до Єдиного реєстру боржників Департаментом не узагальнювалась.

При цьому у Єдиному реєстрі боржників на веб-сайті <https://erb.minjust.gov.ua> у відкритому доступі розмішена інформація щодо кількості боржників, які на теперішній час внесені у відповідний реєстр та мають заборгованість зі сплати аліментів.

Крім того, надати інформацію стосовно загальної заборгованості по виконавчих документах про стягнення аліментів станом на грудень 2023 року не виявляється можливим, оскільки рішення даної категорії відносяться до періодичних платежів.

Так, статтею 7 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено, що виконавчий документ про стягнення періодичних платежів може бути самостійно надісланий стягувачем безпосередньо підприємству, установі, організації, фізичній особі - підприємцю, фізичній особі, які виплачують боржнику відповідно заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи.

Окремо зазначається, що державними виконавцями відносно боржників, які мають заборгованість зі сплати аліментів понад 6 місяців, станом на 31.12.2021 складено 54,8 тис. протоколів про вчинення боржником адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 183-1 КУпАП, з яких судом винесено 17,4 тис. постанов про накладення на боржника стягнення у вигляді суспільно корисних робіт.

Водночас інформація щодо стягнутої з боржника суми за результатами виконання боржниками суспільно корисних робіт за 2021 – 2023 роки Департаментом не узагальнювалась, у зв'язку з чим надати вказану інформацію не виявляється можливим.

Також роз'яснюється, що відповідно до статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника, вищого органу або до суду. Оскарження рішень, дії чи бездіяльності розпорядників інформації до суду здійснюється відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України.

**Директор Департаменту
державної виконавчої служби**

Максим КИСЕЛЬОВ

Олександр Зернов 486-03-63

Персональні дані, вказані у запиті, захищаються та обробляються Міністерством юстиції України відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» з метою розгляду запити згідно із законодавством

12.02.24

В.Т.Соловйов

**КАМ'ЯНКА-БУЗЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Незалежності, 29, м. Кам'янка-Бузька Львівської області, 80400
тел. 2-44-83, E-mail: inbox@kb.lv.court.gov.ua

28.01.2025 вих. №01-09/31/2025

ДОВІДКА

**про практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження
Чохрій Вікторії Степанівни**

Результати дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» аспірантки кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» Чохрій Вікторії Степанівни за темою: «Адміністративно-правові засади відповідальності за несплату аліментів» впроваджено у практичну діяльність судових органів. Результати дослідження проблемних питань кваліфікації адміністративних правопорушень, пов'язаних із несплатою аліментів, застосування відповідних адміністративних стягнень, здійснення провадження у таких справах, використання зарубіжного досвіду правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів відзначаються актуальністю та спрямовані на удосконалення роботи судових органів і можуть бути впроваджені у їхню діяльність.

Голова

Кам'янка-Бузького районного суду

Львівської області

Тарас КОТОРМУС

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Директор Львівського інституту
ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Національна Академія управління

Персоналом
кандидат економічних наук, доцент

Любов ЛЕЛИК

2025 року

АКТ

«10» 01 2025 року

м. Львів

Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Чохрій Вікторії Степанівни
за темою «Адміністративно-правові
засади відповідальності за несплату
аліментів»

Комісія у складі: директора к.е.н., доцента Лелик Л.І., заступника директора з навчально-методичної та виховної роботи кандидата економічних наук, доцента Парфенюк Є.І., завідувача кафедри права, кандидата юридичних наук, доцента Яворської В.Г. розглянула та узагальнила результати дисертаційного дослідження Чохрій Вікторії Степанівни за темою «Адміністративно-правові засади відповідальності за несплату аліментів».

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що положення, пропозиції та висновки дисертації Чохрій Вікторії Степанівни можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для поглиблення наукових досліджень адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів в Україні. У дисертації проаналізовано загальнотеоретичні аспекти адміністративної відповідальності за несплату аліментів, здійснено її адміністративно-процесуальну характеристику, системно розглянуто зарубіжний досвід правового регулювання адміністративної відповідальності за несплату аліментів, з'ясовано проблеми розвитку адміністративного законодавства України щодо відповідальності за несплату аліментів, обґрунтовано низку пропозицій про внесення змін та доповнень, зокрема, до пункту 21 частини 2 статті 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення, частини 12 статті 71 Закону України «Про виконавче провадження».

Запропоновані матеріали заслуговують на схвалення та запровадження у науково-дослідній роботі, передусім у подальших наукових дослідженнях

адміністративно-правових засад відповідальності за несплату аліментів. У навчальному процесі результати наукового дослідження можуть застосовуватись у процесі викладання низки навчальних дисциплін, зокрема таких, як «Адміністративне право», «Адміністративний процес» та інших.

Висновок: результати дисертаційного дослідження Чохрій Вікторії Степанівни можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для поглиблення наукових досліджень проблематики удосконалення адміністративної відповідальності за несплату аліментів, у навчальному процесі, для чого рекомендовано такі наукові публікації:

1. Чохрій В. С. Проблемні аспекти реалізації адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2021. № 7. С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-7-7422>.

2. Чохрій В. С. Становлення адміністративної відповідальності за несплату аліментів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 446–449. URL: http://lsej.org.ua/5_2022/106.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/106>.

3. Чохрій В. Правова природа суспільно корисних робіт як виду адміністративного стягнення за невиконання обов'язку щодо сплати аліментів. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 192–196. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.3.30>.

4. Чохрій В. С. Особливості адміністративно-правової кваліфікації адміністративних правопорушень, що пов'язані з несплатою аліментів. *Право.ua*. 2023. № 1. С. 149–155. DOI: [10.32782/LAW.UA.2023.1.20](https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.1.20).

5. Чохрій В. С. Притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів: порівняльний аналіз законодавства України та Республіки Польща. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Право»*. 2024. № 5(23). С. 677–692. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5\(23\)-677-692](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-5(23)-677-692).

6. Чохрій В. С. Про суспільно корисні роботи як вид адміністративного стягнення за несплату аліментів на утримання дитини. *Адвокатура в умовах сучасних змін* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 жовтня 2021 року). Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2021. С. 161–164.

7. Чохрій В. С. Про покращення екологічної ситуації на місцевості за допомогою виконання суспільно корисних робіт за несплату аліментів. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20 травня 2022 року). Львів: СПОЛОМ, 2022. С. 212–216.

8. Чохрій В. С. Відповідальність за ухилення від сплати аліментів на утримання дитини у період воєнного стану. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії* : матеріали круглого столу (м. Київ 26 травня 2022 р.) / упоряд: Бевз С. І., Бирса Н. О., Серебрякова Ю. О., Новошицька В. І. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2022. С. 101–104.

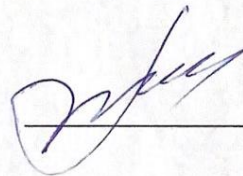
9. Чохрій В. С. Сутність та правова природа адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Адвокатура в умовах сучасних змін* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21 жовтня 2022 року). Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2022. С. 192–195.

10. Чохрій В. С. Про підстави звільнення від адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина* : матеріали IX Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів, 18 травня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 45–47.

11. Чохрій В. С. Застосування заходів впливу до боржника за несплату аліментів: правовий аналіз дій державного виконавця в умовах воєнного стану. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 30 травня 2024 року). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2024. С. 99–101.

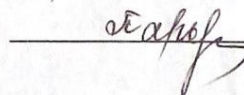
12. Чохрій В. С. Позбавлення права на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації за несплату аліментів як вид адміністративного стягнення. *Адвокатура в умовах сучасних змін* : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18 жовтня 2024 року). Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2024. С. 133–137.

Директор
кандидат економічних наук, доцент

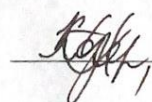
Любов ЛЕЛИК

Заступник директора
з навчально-методичної та виховної роботи,
кандидат економічних наук, доцент

Світлана ПАРФЕНЮК

Завідувач кафедри права
кандидат юридичних наук, доцент

Вікторія ЯВОРСЬКА